Kansanwalistus-seuran Toimituksia. 91.

Ensimmäinen wihko 21:tä wuosikertaa.

Kuwia Raja-Karjalasta.

Kirjoittanut

O. A. Forström.

Hellingissä,
1895.

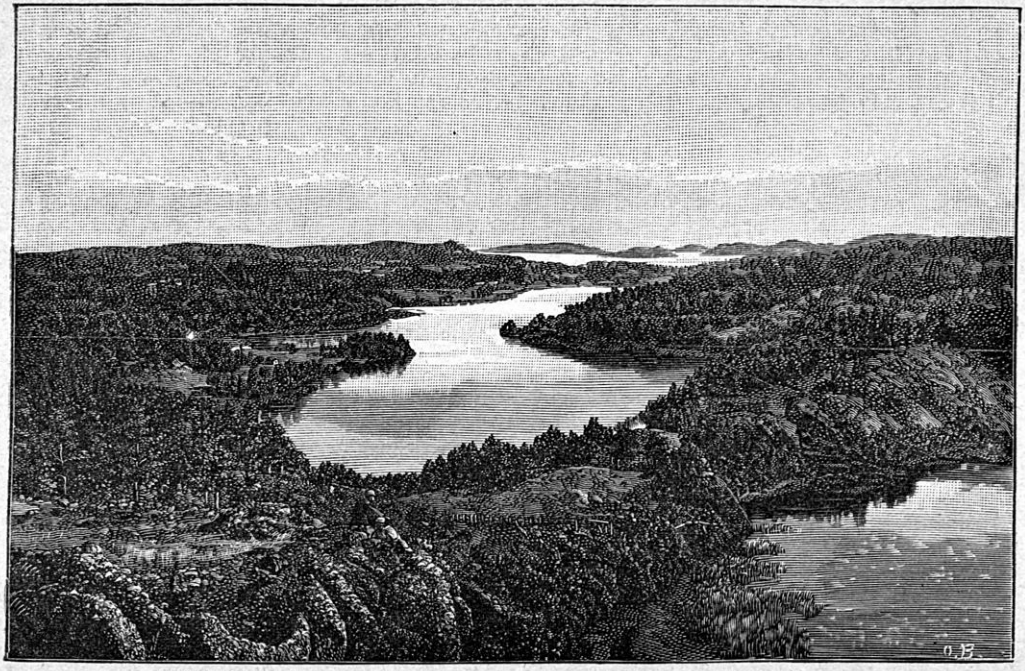

Näköala Rinttawuorelta Sortawalan saaristossa. Walokuwan mukaan.

Kuwia

Raja-Karjalasta.

Kirjoittanut

O. A. Forsström.

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1894.

691
1949

Ensimmäinen Luku.

Laatokan Rantamailla.

„Kohti pohjaista kulemme,
„Kohti kuohuja kowia,
„Lakkipäitä lainehia,
„Sampoa tapoamahan,
„Kirjokantta katsomahan
„Pohjolan kiwimäestä,
„Waaran waskisen sisästä".
Kalewala XXXIX.

Laatokan pohjoisten rantamaiden yleinen luonne. Korkeat wuoret. Wenäjän puoleisen Laatokan rantamaat. Laatokan syvyys. Weden korkeus. Laatokan myrskyt. Sumu. Kangastukset. Korkeat rantawuoret eli „riutat". Haukkariutta. Sywät lahdet. Kirjawalahti. Ilmasto. Weden lämpömäärä. Jäälautat ja „romppeikot". Meriliike Laatokalla. Wienti- ja tuontitawarat. Laatokan „saimat". Ilmansuuntien nimet. Nehewä kaswisto. Harwinaisia kasweja ja puunlajeja. Laatokan kalarikkaus. Kalastusta ja kalastajaelämää. Sampi ja miekkakala. Norppa ja norpanpyynti. Laatokan pohjoisten rantamaiden mineraali-rikkaus. Ruskealan marmorilouhos. Sordawaliitti. Kitilän granaatit. Helmenpyyntiä Impilahdella. Wärtsilän rautaruukki. Pitkänrannan waskikaiwokset. Käynti waltiorajamme toisella puolella. „Anuksen linnu". Sortawalan kaupunki ja Kymölän seminaari.

Laatokan pohjoiset rantamaat owat epäilemättä maamme kauniimpia seutuja. Näyttää siltä, ikäänkuin täällä Suomen sisämaan ja merenrannikon luonto olisiwat yhtyneet wiimeiseen ponnistukseen, muodostaakseen oikein

jyrkkää wastakohtaa tuolle „itäeurooppalaiselle tasangolle“, joka yksitoikkoisena, järwettömänä, wuorettomana alkaa waltiorajamme itäpuolella. Merta edustawat näissä maisemissa Laatokan aukeat ulapat ja „mereksi“ sanookin karjalainen tätä Euroopan suurinta järweä.

Omituista näille pohjoisen Laatokan rantamaille owat korkeat wuoret. Mutta turhaan saapi noita wuoria Suomen kartasta hakea. Siinä owat Laatokan rantaseudut ylt'yleiseen kuwatut tasankomaiksi. Ei edes wahingossa ole pienintäkään tummanmustukaista karttaan hairahtunut. Luulisi ihan olewansa Pohjanmaan lakeuksilla. Ja kuitenkaan ei liene koko maassamme Kuusamoa etelämpänä moista wuoriseutua. Sitä kestää Kurkijoelta Impilahteen asti ja se ulottuu melkoisen kauaksi ylämaahan.

Erittäin komeilta näyttäwät nuo rantawuoret, kun niitä mereltä päin katselee tyynenä kesäiltana. Ne kohoawat kartion tapaisina toinen toisensa wieressä. Kahden wiereisen wuorikartion wälissä on aina sywä laakso, useimmiten kapea kaistale wain. Wuorenkukkulat eiwät siltä sula yhteen, sillä ilta-auringon walo lankeaa toiseen heleämpänä, toiseen tummempana. Wielä silloinkin, kun ne sinertäwän autereisina katoawat etäisellä taiwaanrannalla, owat niiden rajawiiwat toisistaan erotettawissa.

Koko Wenäjän puoleinen Laatokan rannikko on sileätä hiekkakangasta, paikka paikoin sawensekaista, peräti lahdetoin ja niin matala, että laiwat waan yksissä paikoin päässewät rantaan laskemaan. Siellä ei myöskään ole saaristoa, niinkuin Suomen puolella. Seurauksena tästä on että luonto siellä näyttää hywin ikäwältä ja yksitoikkoiselta.

Suomen puoleinen osa Laatokkaa on hywin sywää wettä. Koko Laatokan keskimääräinen sywyys on 350 jalkaa, siis Itämeren ja Pohjanlahden sywyyttä melkoista suurempi. Sywimmät paikat löytywät Sortawalan pitäjän alueella. Länsipuolella Walamoa on eräs kohta, jossa

on 854 jalkaa wettä. Suuren Wironsaaren, Honkasaaren ja Mustansaaren wälimailla on 714—847 jalkaa sywää.

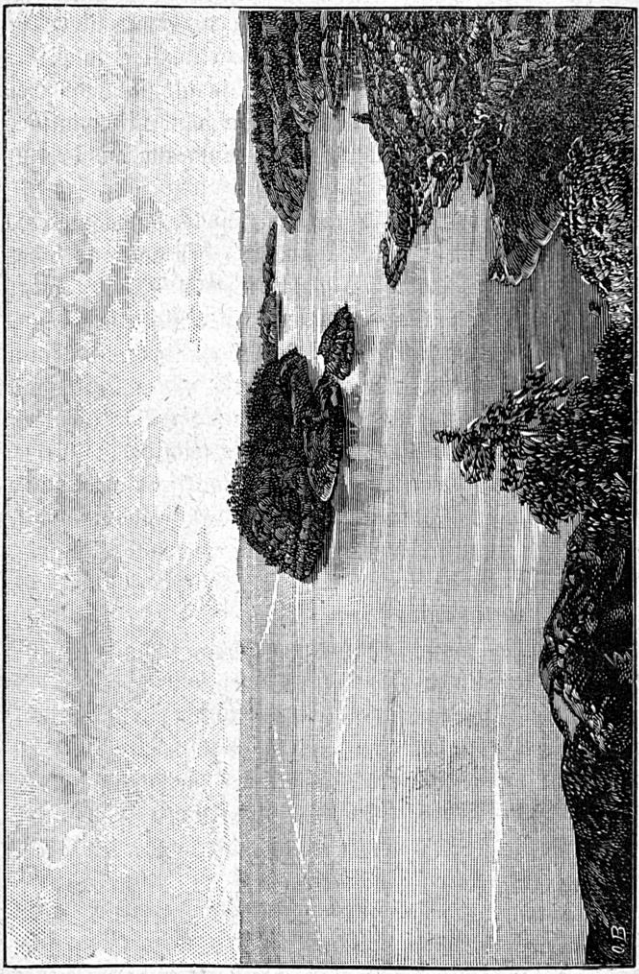

Honkasalon pää Laatokan ulkosaaristossa, Sortawalan piläjää. Walokuwan mukaan.

Wesi Laatokassa on puhdasta ja hywänmakuista. Se on myös niin kirkasta, että pohja näkyy monen sylen sywyydessä.

Weden korkeus Laatokassa waihtelee eri wuosina suuresti. On tapana sanoa, että se seitsemänä wuonna peräkkäin nousee, seitsemänä laskee. Tämä luulo on kuitenkin perätöin. Kaikessa tapauksessa tuo nouseminen ja laskeminen ei riipu lumisista eikä lumettomista talwista, waan muista suhteista. Korkeimman ja alhaisimman wedenrajan eroitus on Laatokassa joskus ollut yli 9 jalkaa.

Koko Laatokan yhteenlaskettu pinta-ala on 18,130 neliökilometria.

Laatokkaa woipi siis täydellä syyllä sanoa mereksi. Se on tunnettu kowista myrskyistään. Sen aalto on lyhyt ja jyrkkä. Kansa sanoo sitä „kareeksi". Myrskyt owat kowimpia syksyiseen aikaan. Kamalassa muistossa on kansalla wielä se myrsky, joka Laatokalla raiwosi syyskuun 21—22 p:inä 1883. 30 laiwaa joutui silloin kerrassaan haaksirikkoon, eräät wäkineen päiwineen. Sortanlahden sataman suussa, Laatokan länsirannalla nähtiin silloin kauhea näytelmä. Useimmat laiwoista pyrkiwät näet sinne myrskyn suojaan. Harwat kuitenkaan pääsiwät turwapaikkaan. Toiset ajoiwat kumoon aukealla merellä, toisia wiskasi tuuli rantamatalikoille. Sortanlahdella joutui kaikkiaan 17 laiwaa haaksirikkoon.

Kesälläkin woipi Laatokka toisinaan olla hywin oikullinen. Korkeat rantawuoret kuumenewat päiwänpaahteessa. Siitä syntyy rantawesillä äkillisiä ilmanwirtoja, jotka helposti kaatawat purjehtijan purren, ell'ei hän ole waroillaan. Tyynenä kesäiltana kuulee merensuussa toisinaan kumeata jyrinää. Se on „maininki" edellisen päiwän myrskystä, joka tenhottomana murtuu saarien jyrkkiä kalliokupeita wastaan.

Merimiesten waarallisin wihollinen Laatokalla, niinkuin muillakin wesillä, on sumu. Se wiepi helposti purjehtijan harhateille oikeasta suunnasta. Onneksi on Laatokan ulappa selwää meren selkää, jossa ei ole kareja eikä

hiekkamatalikkoja. Sitä waikeampaa on sen sijaan sumuisella säällä purjehtia rantawesillä.

Wenheellä kulkijasta näyttäwät rantakalliot utuilmalla entistä korkeammilta. Wuoriseinän yläosa on kokonaan uswan peitossa ja kallio tuntuu niin loppumattoman korkealta, niin hirwittäwän jyrkältä. Mielikuwitusta jännittää wielä toinen, wähän etäämpänä olewa kallio, joka synkän epäselwänä haamuna kohoaa wedenpinnasta, kadotakseen sekin tiheään „tumanaan“.

Kirkkaalla säällä, kewätaikana semminkin, näkee Laatokalla usein kauniita kangastuksia. Meren ulapalla huomaa silmä laiwan ajawan täysissä purjeissa ja sen päällä toisen, samanlaisen laiwan, alassuin käännettynä. Etäisellä, taiwaanrannalla näkywät Walamon saaret kullanhohtawine kirkonkattoineen, ikäänkuin olisiwat aiwan lähellä. Jo näkyy hetkisen kuluttua toisia saaria ilmassa leijuilemassa. Kulun kotwan aikaa, ja jo on päällimmäinen saari kääntynyt alassuin. Ja näin muuttuu kangastus aina sen mukaan, miten kewätauringon säteet lankeawat ilman ohuisiin, läpikuultawiin auerkerroksiin.

Lähdemme jonakuna kauniina kesäpäiwänä soutelemaan Sortawalan saaristoa. Wenheemme kulkee jyrkkien kallioniemien ohi ja sywyydestä kohoaa korkeita saaria, jotka kuwastawat louhisia kupeitaan kirkkaaseen wedenpintaan. Kansa nimittää noita jyrkkiä wuorenseiniä „riutoiksi“. Niiden halkeamat ja komerot owat mieluisia pesintäsijoja haukoille ja muille petolinnuille.

Sellainen paikka on esim. Haukkariutta Haawuksen saarella, noin 6 kilometriä Sortawalan kaupungista. Se kohoaa rohkeasti merestä, jyrkkänä kuin seinä. Tuntuu niin masentawan jylhältä, kun wenheellä soutelee sen alla. Edessä on Laatokan aukea ulappa. Ylhäällä kiitää pesästään eksynyt „waakalintu“, huutaen surkeasti waikeroiwalla äänellä. — Kansantaru ei tietysti ole woinut olla hywäk-

seen käyttämättä näitä mielikuwituksella niin kiitollisia luonnonaiheita. Sen todistawat nimet sellaiset kuin „Neitsytriutta“ y. m.

Tuon tuostakin uurtaa meri mantereeseen tai suurempaan saareen sywiä lahtia. Ne owat toisinaan monen kilometrin pituisia nuo lahdet ja useinkin hywin kapeita. On sanottu, että niissä on jotain Norjan wuonojen tapaista; tietysti pienoiskoossa. Sellainen on esim. kaunis Kirjawalahti noin 12 kilometriä Sortawalan kaupungista itäänpäin. Korkeana, äkkijyrkkänä kohoaa siinä paikka paikoin ranta; metsähuippuisina reunustawat sitä loitompana yksinäiset, mutta tiheässä wierekkäin seisowat wuorenkartiot.

Näköala noilta wuorilta on hywin laaja. Siellä täällä kimaltelee pieni lampi ikäänkuin helmi wehreän ympäristön keskeltä. Kauempana katoaa salo sinisenä, utuisena. Eteläisellä ilmalla aukenee katsojan eteen selwä meren selkä. Sitä reunustawat korkeat saaret kallioriuttoineen; siinä kapeat salmet ja terheniset niemet. Ja rantasaariston takana on aawaa wettä, niin pitkältä kuin silmä kantaa.

Ilmasto Laatokan rantawyöhykkeessä on meri-ilmaston kaltaista. Kesä on siellä myöhäinen, talwi myöhäinen, syksyllä sakeat sumut ja ankarat myrskyt. Myöhään syksyllä, kun säät ylämaassa jo alkawat muuttua talwisiksi, on ilma wielä leutoa rantamailla ja wielä suwisempaa ulkona merellä. Sywät ja laajat ulapat eiwät wielä silloin ole ehtineet suuresti jäähtyä. Keskeltä Laatokka hywin harwoin jäätyy.

Ja yhtä werkkaan se kewäällä lämpeneekin. Ulkosaarien rannoilla on pintawesi juhannuksen aikana harwoin 6° C lämpöisempää. Juhannuksen jälkeenkin näkee toisina wuosina sulamattomia jäälauttoja uiskentelewan Laatokan ulapalla. Kesällä w. 1893 niitä nähtiin heinäkuun

alkupäiwiin asti, mutta edellinen talwi olikin ollut tawattoman ankara ja meri kauttaaltaan jäätynyt.

Toisina wuosina kaswaa jää meren ulapalla sulan reunassa hywin paksuksi „romppeikoksi". Talwiset myrskyt irroittawat jäälauttoja ja ajawat niitä toisiensa päälle. Ne jäätywät silloin kiinni toisiinsa. Tätä menoa jatkuu jatkumistaan, kunnes tuo paksu jäälautta wiimein kadottaa tasapainon ja kääntyy syrjälleen. Se woipi silloin olla 70 jalan wahwuinen. Sellaiset jäämöhkäleet tietysti hywin werkkaan sulawat.

Meriliike Laatokalla on hywin wilkas. Suomen puolelta wiedään Pietariin ja yleensä Wenäjälle suuret määrät halkoja, pajunkuorta eli „parkkia" ja kalaa. Woita ja lintuja wiedään myöskin. Erittäin tärkeitä wientitawaroita owat wuoriteollisuuden tuotteet. Sortawalan kaupungin tulliluettelojen mukaan nousi wiimeksi mainittujen tawarain wienti meritse Pietariin wuosina 1887—1888 seuraawiin määriin:

	1887:	1888:
Waskea	83,845 kgr.	83,729 kgr.
Tinaa	5,795 „	15,621 „
Glaubersuolaa . . .	22,743 „	38,903 „
Wesilasia	—	941 „
Punamultaa	6,800 „	102,830 „
Rautaa	3,750,142 „	3,052,409 „
Feltspaattia ja kwartsia	1,536,000 „	1,008,500 „
Dolomiittia	—	340,000 „
Graniittia	1,825,500 „	1,398,700 „
Kowasinkiweä . . .	70,000 kappal.	—

Tärkeimmät tuontitawarat owat Wenäjän jauho, suola ja rihkama. Suola kulkee waan kauttakulku-tawarana Wenäjän läpi. Sitä saadaan tuoda tätä tietä ainoastaan rajoitetussa määrässä. Jauhot tuodaan enimmäkseen Sermaksin satamasta. Jauhoparkat saapuwat sinne Sisä-Wenäjästä jokia ja kanawia myöten. „Jauhotuulekksi" sanookin sortawalalainen kaakkoistuulta, koska sen awulla jauhosaimat pääsewät Sermaksista tulemaan.

Laatokalla käytetyt purjelaiwat owat wiime aikoihin asti olleet tuota wanhaa mallia, jonka Pietari suuri toi mukanaan Hollannin laiwaweistämöiltä. Ne owat muodoltaan kuin suuret altaat. Köliä eli talkaa niissä ei ole kuin siksi nimeksi waan. Näillä laiwoilla ei sentähden woi risteillä wastatuulessa. Usein on Laatokan kippari jo aiwan lähellä matkansa päämäärää, kun äkkiä nousee wastatuuli, ja hänen täytyy seurata sen mukana kohti kotoisia rantoja. Ja jos oikein kowa onni kohtaa, niin saapi hän useampaan kertaan kesässä uudistaa tätä peliä.

Myötätuulessa kulkewat nuo wanhanaikuiset laiwat hywin nopeasti. Kauniita owat ne myös kaukaa katsellen huippu- ja muine purjeineen. Sellaisen laiwan ruumaan mahtuu paljon „ruusua",[1]) kuten Laatokan merimiehet sanowat. Suurimmat tämänmalliset laiwat owat „hukkari" ja „galjotta"; pienempiä sanotaan „saimoiksi". Kipparit ja merimiehet owat enimmäkseen salmilaisia, mutta myöskin sortawalalaisia, impilahtelaisia ja jaakkimalaisia. Kipparit owat koulua käymätöintä wäkeä; hoitawat alustaan waan wanhaan, perittyyn tapaan, tuntematta merenkulun tieteellisiä perusteita.

Wiime wuosikymmenen kuluessa on kuitenkin ruwettu Laatokalla rakentamaan uusimallisia laiwoja. Nämä syrjäyttäwät werkkaan mutta warmasti tuon wanhan mallin tieltään. Sortawalaan on sitä paitsi äskettäin perustettu

---

[1]) Lastia.

merikoulu, jossa Laatokan kipparit ja merimiehet woiwat oppia merenkulun alkeita.

Laatokan puoleisessa Karjalassa on ilmansuunnilla omat, Suomen kirjakielestä poikkeawat nimityksensä. Salmissa käytetään seuraawia nimiä:

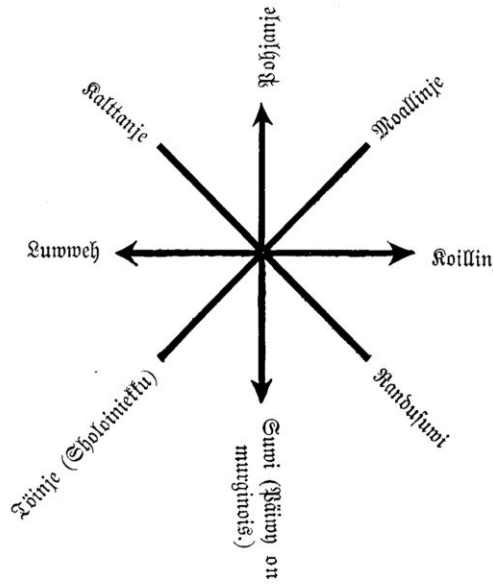

Sortawalan saarelaisilla owat ilmansuuntien nimet seuraawat:

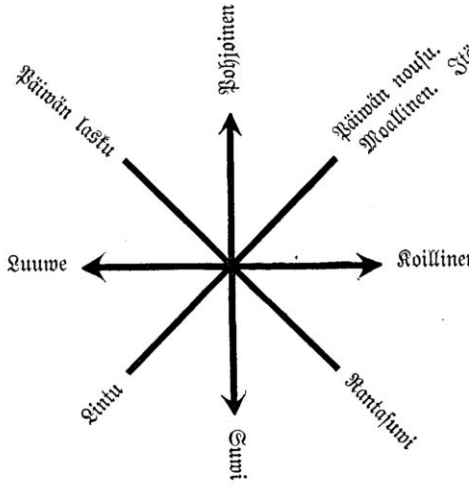

Kaswisto pohjoisen Laatokan rantamailla ja saaristossa on harwinaisen rikas ja rehewä. Syynä siihen on toiselta puolen leuto, kostea ilmasto, toiselta puolen maan wuorisuus. Waarat suojaawat tuulilta, ja kewättulwat ja kesäiset sateet liuentawat niistä laaksoihin höysteaineita, jotka tekewät maaperän hedelmälliseksi.

Lehtimetsä on yleisempi kuin hawumetsä. Saaristossa kaswaa tawallisesti hawumetsää meren puolella. Mantereen puolella, joka on paremmin tuulen suojassa,

kaswaa lehtimetsää. Tawallisia lehtipuita mainitsematta, wiihtywät täällä waaher ja lehmus willinä metsässä. Edellinen puunlaji on jotenkin yleinen kaikilla suuremmilla Laatokan saarilla. Jalawia löytyy myös, mutta nimeksi waan.

Saarien jyrkillä riutoilla tapaa harwinaisia Saxifraga ja Cerastium lajeja. Täkäläisen kaswiston omituisuutena mainittakoon myös eräs Aconitum laji, joka Laatokan saarilla ja pohjoisilla rantamailla on hywin yleinen ja tuoreperäisissä notkoissa kaswaa miehen korkuiseksi.

Laatokan kalarikkaus on wiime aikoina entisestään suuresti wähentynyt. Se on tuo säälimätöin ryöstökalastus, joka täällä, niinkuin muissakin sisäwesissämme, häwittää kalat. Kesät umpeen wedetään lahtiwesissä tiheätä „rantiita“, [2]) niin tiheätä, että milt'ei tuumankin pituiset kalat sillä nousewat wedestä.

Kaikki kelpaa nuottamiehelle. Ainoastaan rautakalat (Gasterosterus) jätetään kelwottomina rannalle. Ja niitä saadaan nuotta-apajasta toisinaan kapottain. Laatokan kalastajat eiwät wielä ole oppineet noista pienistä, pistäwistä kaloista öljyä keittämään, niinkuin suomalaiset merensaarelaiset tekewät.

Arwokkaimmat kalalajit owat siika, merilohi ja nieriäinen. Wiimeksi mainittu on eräs Laatokalle omituinen lohilaji (Salmo alpinus). Se löytyy myös Lapin tunturijärwissä.

Laatokan saarelainen harjoittaa kalastusta milt'ei ainoana työnään. Maata wiljelee hän siksi nimeksi waan. Kewäällä kalastetaan ryssillä ja merroilla.

---

[2]) Rantanuotta.

Kesällä wedetään rantanuottaa. Wedenalaisilla luodoilla wedetään „kierrenuottaa“. Se on siitä omituinen, että siinä on powi nuotan toisessa päässä. Sitä wedetään aina yhdestä wenheestä ja kolmin miehin. Luoto piiritetään nuotalla. Yksi miehistä pitää wenettä paikoillaan pitkällä tangolla, jolla hän kaiken aikaa kolahuttaa pohjakiwiin, peloittaakseen kalat apajaan. Kaksi miestä wetää sill'aikaa minkä waan kerkiäwät nuottaa wenheeseen. Tällä tawoin pyydetään enimmäkseen ahwenia ja siikoja kesällä, nieriäisiä myöhäsyksyllä.

Warsinainen kalanpyynnin aika alkaa myöhäsyksyllä ja sitä kestää kewääseen asti. Marraskuussa lähtewät miehet yksinäisille merenluodoille monta peninkulmaa rantamailta. Siellä pyydetään siikoja ja nieriäisiä harwasilmäisillä werkoilla ja kierteellä. Werkot lasketaan yhteen jaksoon, toinen toiseensa kiinnitettynä. Yhden wenekunnan „reäty“ eli werkkojakso ulottuu 600, wieläpä toista tuhattakin syltä pitkälle.

Kalastuspaikoilla on silloin aina kalanostajia, joille kalastajat määrähinnasta myöwät saaliinsa. Siiat myödään painon mukaan, mutta nieriäiset eläwinä „peäluwun“ mukaan. Jokaisella kalalla on silloin sama hinta, olipa pieni tai suuri. Warowaisesti ottaa kalastaja kinnas kädessä nieriäisen werkosta ja panee sen ryssäntapaiseen laitokseen, joka on hänen wenheeseensä kiinnitetty.

Rantaan tultuaan, wiepi hän kohta kalansa kalanostajan saimaan, joka on niin rakennettu, että laiwan keskiosa on täytetty wedellä. Tämän säiliön seiniin on kaiwettu reikiä wedenwaihdosta warten. Saatuaan laiwansa täyteen lastiin, wiepi laiwuri kalat eläwinä Pietariin.

Parhaat kalastuspaikat omistaa Walamon luostari jonkinlaisen ylimuistoisen oikeuden nojalla, jonka perustetta yhtä wähän käy todistaminen kuin nykyisinä aikoina kieltäminenkään. Muutamille luodoille ei luostari laske kuin omia kalastajiaan. Toisilla luodoilla saapi „miero“ kalas-

tella määrätystä wuokrasta, joka wiime wuosina on ollut 40 nieriäistä wenekunnalta. Sellainen kalastuspaikka on Wossennoin saari, jonkun matkaa Walamon saariryhmästä. Luostari on sinne rakentanut majatupia, joissa kalastajat tuosta samaisesta wuokrasta saawat suojaa ja lämmintä.

Talwella wedetään suurta siikanuottaa. Tawallisesti on nuotta jaettu kymmeneen osaan. Jokainen „osniekka" pitää huolta siitä, että hänen nuottaosansa on hywässä kunnossa. Hän on joko itse wetämässä, tai palkkaa toisen sijaansa, sillä kymmenen miestä tarwitaan nuotanwedossa. Sellaista nuottaa wedetään hewosen ja „worotan" eli pelikangen awulla.

Kuten jo mainittiin, pysyy keskiosa Laatokkaa tawallisesti koko talwen jäätymättä. Etelätuulet synnyttäwät jäänalaisia wirtoja ja wesi nousee silloin järwen pohjoispäässä. Kun tuulet lakkaawat tai kääntywät, niin alkaa wesi järwen pohjoisosassa laskea ja wirrata etelään. Siikaparwet seuraawat näitä jäänalaisia wirtoja ja kalastajat tietäwät warsin hywin, että heillä pitkällisten etelätuulien perästä on runsas saalis odotettawana. Nuottaa wedetään silloin yksillä kala-apajilla. Jokaisella nuottueella on oma wuoronsa, jota sen täytyy seurata.

Wenäjän puoleisia rantoja wäittäwät kalastajat kalaisemmiksi kuin Suomen puoleisia. Lieneekö tuossa wäitteessä perää, waan johtuneeko se siitä, että kaukaisempi seutu aina mielikuwituksessa kangastaa äweriäämpänä kuin oma kotipuoli.

Kesällä sattuu joskus sampi eksymään nuottamiesten apajaan. Tätä arwokasta kalalajia löytyy nimittäin Laatokassa, waikka harwassa. Jos sampi on suurempi, kahdeksan- tai kymmenleiwiskäinen, niin wiedään se eläwänä Pietariin. Kalan ulkonewaan kuonorustoon kaiwetaan reikä, otus kiinnitetään köydellä laiwan perään ja niin sitä sitten mennään pitkälle matkalle. Selittämättäkin on selwä, että tämä on julmaa eläinrääkkäystä.

Harwinaisuutena mainittakoon myös Laatokassa löytywä „miekkakala“ (Peleucus cultratus). Se on siian näköinen, walkeasuomuksinen kala, joka on saanut nimensä omituisesta ruumiinmuodostaan. Watsapuoli sillä näet on teräwä ja ylöspäin käyristynyt kuin sapelin terä. Miekkakala lienee kaikkialla hywin harwinainen. Sitä tapaa muutamin paikoin Itämeressä, Äänisjärwessä, Araljärwessä y. m.

Hylkeet häwittäwät Laatokassa paljon kaloja. Laatokan hylje on tuota pientä, mustantäplikästä lajia (Phoca annulata), joka on yleinen Itämeressä ja löytyy Saimaankin wesissä. Kansa sanoo Laatokan hyljettä „norpaksi“.

Laatokan ahkerimpina norpanpyytäjinä mainitaan Hakalan ja Telkinniemen miehiä Sortawalan pitäjässä. Kewäisin, jäänlähdön aikana, lähtee näistä kylistä joka wuosi useampia wenekuntia „norppiin“. Wenheessä on tawallisesti kolme miestä, toisinaan kaksikin waan. Yksi miehistä hoitaa wenettä, ett'ei se pääse karkaamaan. Toiset wäjywät hylkeitä ajelehtiwilla jäälautoilla. Pyyntimies on puettu walkoiseen mekkoon, walkoinen huiwi käärittynä lakin ympäri.

Parisen, kolme wiikkoa owat norppamiehet merellä uiskentelewien jäälauttojen keskellä. Jokaisella on wähintäin kaksi täydellistä waatepartta mukanaan, jos sattuisi jää pettämään ja mies weteen solahtamaan. Wenheessä on rautapelti tai muu tulensijan tapainen ja sen werran terwaksia, että miehet aina silloin tällöin woiwat walmistaa keittoruokaa itselleen. Toisinaan woiwat pyyntimiehet palata retkeltään hywälläkin saaliilla. Kymmenen norppaa mieheen pidetään jo keskinkertaista parempana.

Hylkeitä muuten ammutaan Laatokan saaristossa kesälläkin. Kalastajilla on melkein aina pyssy wenheessä, kun he merensuussa liikkuwat, waikkapa lyhemmilläkin matkoilla. Tawallisesti haulipyssy. Hylkeen ampuminen kesällä kysyy suurta harjaantumista. Norpalla on huono

näkö, mutta sen sijaan erittäin tarkka kuulo ja wielä tarkempi hajuaisti.

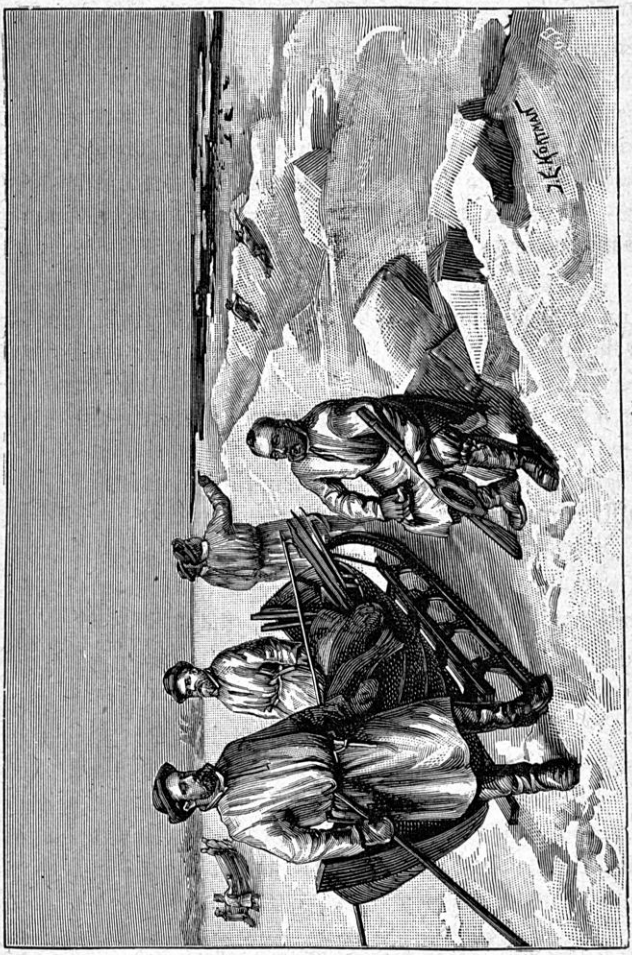

Hylkeen pyyntiä.

Tyynenä kesäiltana nousee norppa mielellään lepäämään yksinäiselle wesikiwelle johonkin niemen nenään. Ei

ole yrittämistäkään päästä ammuntamatkan päähän muuta kuin tuulen alta. Wedenpinta on ihan heratyyni eikä kokematoin luulisi tuulenhenkeä löytywän ilmassa. Tämä ei kuitenkaan petä kokenutta saarelaista. Hän nyhtää hiuksen päästään, pitää sitä ilmassa, ja totta tosiaankin, hius huojuu. Tuulenhenkeä on siis olemassa, waikk'ei se pysty wedenpintaan wäreitä tekemään. Ja sen mukaan hiipii mies awopäin, paljain jaloin warowasti lähemmä otustaan. Kewäällä ja kesällä ammuttu norppa uppoaa kohta, jos se weteen kuolee. Syksyllä on norppa lihawampi ja jääpi kuolleena weden päälle kellumaan.

Kesällä ammutaan myös norppia „moanittamalla". Kun nähdään norppien uiwan jonkun kalliokarin läheisyydessä, niin soudetaan hiljaa sinne ja wedetään wene maalle johonkin piiloiseen paikkaan. Toinen miehistä asettuu tuulen alla olewalle kalliosärmälle, matkii norpan ääntä, wääntelee ruumistaan ja tekee ryömiwiä liikkeitä. Kalliolle asetetaan toisinaan puusta kolhomaisesti weistetty ja mustaksi maalattu „norpan pulama" eli kuwa.

Toinen miehistä sillä aikaa wäijyy pyssy silmällä jossain kallionkolossa. Lyhytnäköinen norppa lähestyy lähestymistään „moanittajaa", luullen häntä kumppaliksen.

Jo on ammuntamatkan päässä! Älähän wielä! Täytyy odottaa, kunnes se kääntää korwallisensa ampujaan päin.

Pamaus kaikuu kalliolta ja norppa on joutunut pois lohiluotoisilta wesiltään.

Ennenkuin hieno sawupilwi on ennättänyt haihtua, juoksewat miehet täyttä kyytiä wenheeseen, työntäwät sen wesille ja soutawat minkä jaksawat otuksen luo. Pari airontempausta wielä, ja otus ois otettawissa!

Woi paha lykky! Jo waipuu weden alle ja weriset kuplat osoittawat waan sitä paikkaa, missä se muutamia sekuntia sitten kellui.

Ei hätää mitään!

Toinen miehistä tempaa pitkäwartisen keihään wenheestä ja iskee sillä uppoawaan norppaan. Ell'ei tämä onnistu, niin koetetaan naaralla.

„Ka nousee, jos noustakseen, tai ei nouse". Sellainen se on pyyntimiehen lykky.

Itä-Karjala on mineraaleista rikkaimpia osia koko maassamme. Geoloogit eli kiwennäistieteen tutkijat sanowat, että siellä löytyy wähän kaikkia. Tärkeimmät siellä löytywät wuorilajit, malmit ja mineraalit nähdään tästä luettelosta. [3])

Wuorilajeja:

Dioriittia ja diabaassia.
Dolomiittia.
Feltspaattia.
Gneissi-graniittia.
Graniittia.
Hornblende-gneissiä.
Kalkkikiweä.
Kiillegneissiä.
Kwartsia.
Kwartsiittia.
Marmoria.
Rapakiweä.
Sawiliuska-kiweä.
Sordawaliittia.

Malmeja ja mineraaleja:

Apatiittia.
Arsenikki-kiisua.
Berylliä.
Euxeniittia.
Grafiittia.
Granaatteja (eri wärisiä).

---

[3]) Tämä luettelo on tehty wuori-insinööri G. Lisitzin'in antamien tietojen mukaan.

Järwi-rautamalmia.
Kuparihohdetta.
Kuparikiisua.
Lazurikiweä.
Lyijyhohdetta.
Magneetista rautamalmia.
Malakiittia.
Pitkärandiittia.
Pyrhotiinia.
Rikkikiisua.
Sinkkiwälkettä.
Tinamalmia (kassiteriittia).
Turmaliinia.
Werikiwi-malmia.

Noin 30 kilometriä pohjoiseen Sortawalan kaupungista on Ruskealan marmorilouhos. Marmoriwuori on jotenkin laaja eikä se wielä ole louhoten suuresti huwennut. Owat kuin maantien rakentajien kuoppia hiekkasärkässä, louhoskohdat. Kestää sieltä wielä toinen mokoma ottaa ja jääpi sittenkin tähdettä monen suuren kaupungin palatsirakennuksiksi.

Kuten tiedetään, owat Jisakinkirkko ja useat Pietarin kaupungin palatseista Ruskealan marmoria. Marmorilohkareita wietiin entiseen aikaan suunnattoman suuria Pietariin. Ne sahattiin ensin Ahinkosken sahassa, joka on muutamia kilometrejä marmorilouhoksesta. Täysin muodostettuina kuljetettiin ne sitten Laatokkaan laskeuwalle Helyläniöelle, jossa ne lastattiin laiwoihin ja wietiin määrä-paikkaansa.

Useita päiwiä wiipyi suuri marmorilohkare tuolla lyhyellä tiellä louhoksen ja lastauspaikan wälillä. Siinä sitä oli Sortawalan miehillä työtä ja rahdinansion tilaisuutta. Lohkare kohotettiin ensin reen tapaiselle laitokselle ja hewosia waljastettiin wiisin- kuusinkymmenin peräkkäin kuorman eteen. Jokaisen hewosen selässä istui ajajapoika, ruoska kädessä, ja kiwikuorman päällä seisoi päällysmies, heiluttaen kepillä merkiksi pojille, milloin heidän tuli siwaltaa hewosiaan selkään, jotta nämä yht'aikaa nykähyttäisiwät kuormaa eteenpäin.

Wiimeisinä wuosikymmeninä on Ruskealan marmoria käytetty waan kalkin polttoon. Kerrotaan kuitenkin, että Suomen waltio, joka omistaa marmorilouhoksen, aikoisi nyt uudestaan ruweta louhomaan sieltä marmoria, Pietarin kirkkojen ja palatsien tarpeeksi. Sitä warten rakennettanee Karjalan rautatieltä pieni haararatakin marmorilouhokselle.

Louhostyö tietysti tulisi tapahtumaan suomalaisten insinöörien johdolla ja kotimaista työwäkeä tultaisiin käyttämään. Wenäjän kruunu näet entisinä aikoina käytti omia urakoitsijoitaan ja paljon oli silloin wenäläistä työwäkeä Ruskealassa.

Ruskealan marmori on enimmäkseen waaleanharmaata. Tapaa siellä kuitenkin toisiakin wäriwiwahduksia: wehreätä, walkoista ja kellertäwää; ei kuitenkaan suuremmassa määrin.

Sortawalan kaupungin alueella löytyy erästä wuorilajia, joka harwinaisuutensa wuoksi tässä mainittakoon. Wäriltään on se kiiltäwän mustaa, muistuttaa pikeä. Kuuluisa maanmiehemme, Aadolf Erik Nordenskjöld, on antanut sille nimen sordawaliitti. Sordawaliittia ei tietenkään ole tawattu missään muualla kuin siinä kalliossa, jonka päälle Sortawalan lutherilainen kirkko on rakennettu.

Sortawalan ja Impilahden pitäjistä wiedään paljon feltspaattia ja kwartsia Wenäjälle. Parolan kylä Sortawalan saaristossa on tunnettu harwinaisen suurista turmaliinikiteistään, joita siellä tapaa feltspaattikiwessä. Sortawalassa löytyy grafiittiakin. Yhteen aikaan wietiin sitä paljon Wenäjälle, toisin wuosin 40,000 leiwiskään. Sitä käytettiin siellä asfalttihuowan walmistamiseen. Nyt on se wienti kokonaan loppunut.

Kansa näkyy entisinä aikoina käyttäneen tuota weitsellä helposti wuoltawaa mineraalia kaikenlaisiin pieniin tarpeisiin, päättäen niistä grafiitista tehdyistä tulusneu-

wojen „rikkikupeista“, koristukſien walimista y. m., joita talletetaan Sortawalan kaupungin muſeoſſa.

Suureſſa maineeſſa oliwat entiſeen aikaan Kitilän granaatit. Kuningas Juhana III, jonka ſotapäällikkö Pontus de la Gardie w. 1580 oli walloittanut Käkiſalmen linnan ja läänin, kirjoittaa ſikäläiſille woudeilleen, että heidän piti kerätä ja lähettää Ruotſiin noita „Käkiſalmen rubiineja“ („the Kexholmiſche rubijner“). Niitä lähetettiinkin hänelle tynnyrittäin ja Juhana kuningas lienee toiwonut ſaawanſa oikein rikkaankin aarreaitan haltuunſa, kunnes tietysti aſiaa tarkemmin tutkittaiſſa huomattiin, ett'eiwät Kitilän punahohtoiſet granaatit olleetkaan todelliſia jalokiwiä.

Tämän yhteydeſſä kerrottakoon helmenpyynnistä, jota harjoitetaan muutamin paikoin Itä-Karjalaſſa. Kuten tiedetään, owat helmet jonkunlaiſia kaswannaiſia tai taudilliſia ilmiöitä helmiraakuſſa (Unio margaritifer). Arwellaan niiden ſyntywän ſiten, että eläimen ruumiiſeen tunkeutuu joku pieni hiekkakaunanen tai muu wieras kappale. Se aikaanſaapi ärſytyksen ja eläin erittää ſilloin ruumiistaan peerlemoriainetta, joka kerroſtuu tuon wieraan eſineen ympäri. Helmiraakku elää joskus järwiweſiſſä, mutta parhaiten ſe näkyy wiihtywän kiwikkopohjaiſiſſa puroiſſa, miſſä weſi wirtaa nopeasti eteenpäin. Raakku ſeiſoo aina pystyſſä, oſa eläintä ulkona kuoreſtaan, pohjamutaan imeytyneenä. Suurimmat raakut owat noin 13 ſentimetrin pituiſia.

Impilahden pitäjäſſä owat Ruokojärwi ja Laatokkaan laskewa Liimonoja tunnettuja helmenpyynti-paikkoja. Liimonojaſſa, joſſa tämän kertoja on käynyt helmiä pyytämäſſä, löytyy raakkuja runſaasti. Pariſſa tunniſſa woipi yksi henkilö helpolla waiwalla poimia niitä uſeampia ſatoja. Kun on kerätty tarpeekſi raakkuja puroſta, niin alkaa itſe helmien hakeminen. Se on waſtenmielistä työtä,

jonkunlaista joukkoteurastusta. Raakun kuoripuoliskot kiskotaan näet puukolla irralleen toisistaan ja eläin tietysti silloin kuolee. Toisinaan saapi awata satoja raakkuja, ennenkuin onnekseen sattuu helmen löytämään.

Kansa Impilahdella on oppinut panemaan arwoa helmille ja niitä pyytämään. Joskus saapi pyytäjä hywänkin päiwäpalkan, jos löytää kauniita ja suuria helmiä. Kirkkaista, isoista helmistä maksawat kultasepät kymmeniä markkoja kappaleesta. Mustia ja ruusunwärisiä helmiä sanotaan kallisarwoisimmiksi. Suomen yleisessä teollisuus- ja taidenäyttelyssä Helsingissä w. 1876 oli walikoima Impilahden helmiä näytteillä.

Kansalla on se luulo, että pian jokaisessa raakussa löytyy helmiä, mutta että eläin tawallisesti sylkäsee ne ulos, kun sitä tullaan kiinniottamaan. Tämän kertoi wiime kesänä Liimonojan warrella asuwa mylläri, wanha, tottunut helmenpyytäjä. Oli sillä ukolla monta muutakin tarinaa. Muun muassa kuuluwat sorsatkin helmiä pyytäwän. Kirkkaalla säällä awaa raakku kuorensa, „päiweä paistattaapi". Sorsa lentää ilmassa, näkee kirkkaan helmen kimmeltäwän auringonpaisteessa: „kynnel koabasow dai suuh noblahuttaw". [4]) „Ulkomailla" on muka ammuttu sorsia, joiden kuwusta on löydetty helmiä. Ja niin oli ukko mylläri wakuutettu tarinansa todenperäisyydestä, ett'ei yritettykään sitä kieltää.

On muuten omituista nähdä, miten nuo wanhat tarut waeltawat. Tunnetun historioitsijan ja kansantapojen kertojan, Olaus Magnuksen teoksessa „Pohjoismaisten kansojen erilaisista tawoista", joka ensi kerta painettiin Roomassa w. 1555, esitetään eräässä kuwassa helmenpyyntiä. Siinä nähdään muun muassa, miten raakku awaa kuorensa, „päiwää paistattaakseen", ja sorsa leijui-

---

[4]) Kynnellä kaapasee ja suuhunsa nielasee.

lee ilmassa, tähystellen sen sisässä olewaa helmeä. Tästä näkyy, että tuo sama tarina jo oli olemassa neljättäsataa wuotta sitten ja että sen ajan oppineetkin sitä uskoiwat.

Wärtsilän rautaruukki on Karjalan ja samalla koko maamme suurimpia teollisuuslaitoksia. Sen perusti w. 1850 tunnettu ja ansiokas suurteollisuuden edistäjä Niilo Ludwig Arppe. Ruukki sijaitsee Tohmajärwen pitäjässä pienen Juwanjoen warrella, joka Suurjoen kautta laskee Jänisjärween.

Wärtsilän rautaruukkiin kuuluu monenlaisia laitoksia. Masuunissa walmistetaan suorastaan rautamalmista n. s. takkirautaa. Putlauslaitoksessa melloitetaan takkirauta n. s. melto- eli kankiraudaksi; walssilaitoksessa puristetaan melto-rauta kangiksi. Walurautaa ja waluterästä walmistetaan n. s. martinlaitoksessa ja sen yhteydessä olewassa harkko-uunissa. Edelleen kuuluu Wärtsilän ruukkiin konepaja ja walimo.

Möhkön ja Läskelän ruukit, edellinen Ilomantsissa, jälkimmäinen Sortawalassa, owat niinikään Wärtsilän yhtiön omia. Möhkössä on kaksi masuunia, Läskelässä taepaja, kaksi sahaa ja suuremmoinen myllylaitos.

Wärtsilän ruukki ottaa sulatettawan rautamalminsa noin 50 järwestä: Tohmajärwen, Pälkjärwen, Korpiselän, Suistamon, Kiteen, Kiihtelyswaaran, Ruskealan ja Uukuniemen pitäjissä. Raa'asta järwimalmista tehdään rautaa seuraawalla tawalla. Malmi pannaan masuuniin, joka on korkea, kirnuntapainen laitos. Masuuniin kaadetaan hiiliä polttoaineeksi. Hehkuwien hiilien kowassa kuumuudessa sulaa malmi wähitellen ja waluu masuunin pohjaan. Sula rauta lasketaan määräajalla pois ja masuuniin kaadetaan lisää malmia ja hiiliä. Täten saatua rautaa sanotaan takkiraudaksi. Wärtsilässä on wiime aikoihin walmistettu noin 2,500,000 kgr. takkirautaa. Nyt aijotaan walmistusta lisätä.

Möhkössä on, kuten mainittiin, kaksi masuunia takkiraudan walmistamista warten. Kaikki siellä sulatettu takki=

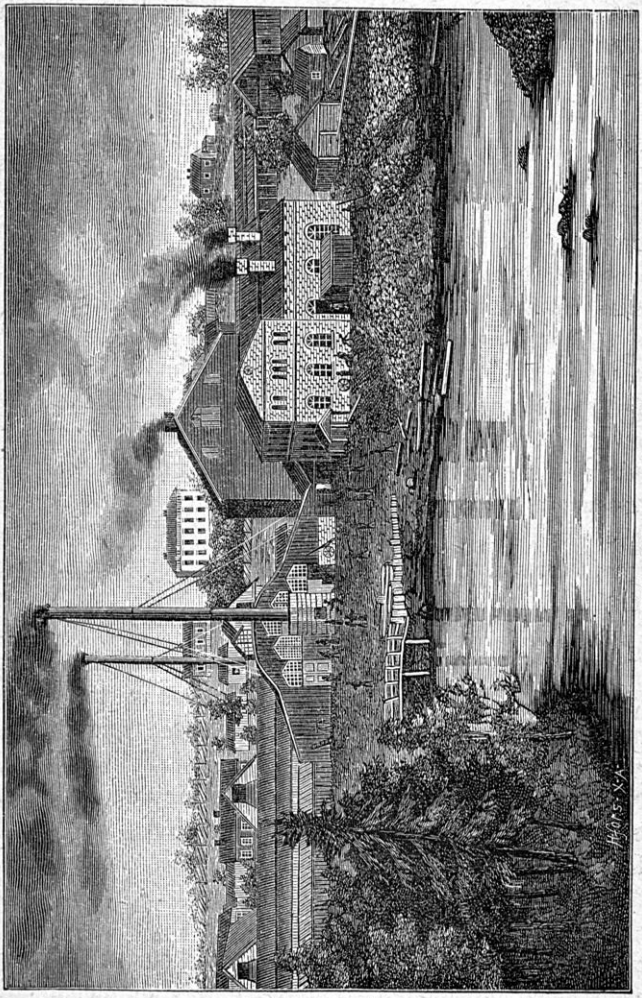

Wärtsilän rantarunkti.

rauta wiedään Wärtsilään. Talwella on Wärtsilän ja Möhkön wälisellä taipaleella ja yleensä sen puolen salo=

teillä wilkas rahtiliike. Pitkissä jonoissa kulkewat rahtikuormat werkkaan eteenpäin, mikä wieden malmia Möhköön, mikä taas walmista takkirautaa Wärtsilään. Miehet kulkewat tawallisesti yhdessä ryhmässä hewosten peräsä. On siellä aikaa pakinoida, eräskin piipullinen polttaa.

Takkiraudasta walmistetaan melto- eli kankirautaa siten, että siinä löytywä hiiliprosentti alennetaan. Tämä tapahtuu n. s. putlausuunissa. Sieltä otettu tulikuuma rautamöhkäle pannaan suuren höyrywasaran alle ja taotaan muutamalla iskulla harkoksi. Tämä harkko pannaan taas kulkemaan likistimien eli walssien wäliin ja puristetaan niissä erikokoisiksi kangiksi.

Järwi- ja suomalmissa on suurena haittana fosfori, joka tekee raudan ja eritenkin teräksen kylmässä hauraaksi. Toistakymmentä wuotta sitten tehtiin Englannissa keksintö, jonka kautta fosfori saatiin eroitetuksi raudasta paremmin kuin siihen asti käytetyillä keinoilla. Ruwettiin näet rakentamaan sulatusuuneja, jotka sisästä oliwat wuoratut sellaisella kiwellä, joka raudan sulaessa kemiallisesti yhdistyy fosforin kanssa, eli toisin sanoen wetää fosforin puoleensa.

Wuonna 1884 alettiin Wärtsilässä tämän keksinnön käyttämiseksi rakentaa n. s. Martin-uunia ynnä siihen kuuluwia laitoksia. Hallitus myönsi tarkoitusta warten 60,000 markan lainan edullisilla ehdoilla. Seuraawana wuonna oliwat uudet sulatuslaitokset walmiit. Kiwilajit, joita käytetään näissä sulatusuuneissa fosforin eroittamiseksi, owat dolomiitti ja kalkkikiwi. Kumpaistakin löytyy werrattain lähellä Wärtsilän ruukkia: kalkkikiweä Ullamonwaarassa Pälkjärwellä ja dolomiittia Tohmajärwellä.

Raudan sulatukseen tarwittawat hiilet ruukki osaksi polttaa omissa sysimiiluissaan, osaksi ostaa ne walmiina ympäristön talonpojilta. On koetettu käyttää suomutaakin polttoaineena. Mutta puuta on tehdasyhtiöllä kyllin kylliksi. Se omistaa näet noin 250,000 tynnörinalaa met-

säistä maata. Suurin osa yhtiön metsistä on Ilomantsin pitäjässä. Ne täyttäwät suuremman alueen kuin moni pieni ruhtinaskunta Saksassa.

Wärtsilän tehdas maksaa wuosittain ulos noin 711,000 markkaa työpalkoissa, raaka-aineiden ostoon y. m. Tuhansille ihmisille hankkii se wälitöntä työtä tai wälillistä ansiota. Suurin osa tehtaan tuotteista, takkirautaa ynnä terästä, on, epäedullisista tullisuhteista huolimatta, wiety Wenäjälle. Walmiiksi waletut ja taotut tawarat myödään enimmäkseen omassa maassa.

Wärtsilän tehdas on niinkuin pieni kaupunki. Työwäkeä on siinä noin 500:aan ja koko asukasluku nousee noin 900:aan. Tehtaalla on oma kirkkonsa ja kaksi kansakoulua. Työwäen henkistä ja aineellista etua edistää tehdasyhtiö kiitettäwällä tawalla. Työwäellä on siellä kirjastonsa, lukusalinsa, säästö- ja apukassansa.

Karjalan radan walmistuttua koittaa Wärtsilälle warmaankin edullisemmat ajat. Karjalan emäradasta on siwurata wedetty tehtaaseen. — Onnea toiwoo jokainen suomalainen tälle mahtawalle suurteollisuus-laitokselle, joka Karjalan takamailla satoja koteja elättää, tuhansien kansalaisten toimeentuloa turwaa.

Merkillisimpiä paikkoja Karjalassa on Pitkänrannan waskikaiwos. Se sijaitsee Impilahden pitäjän itäkulmalla, aiwan Laatokan rannalla. Wuonna 1810 hawaittiin ensi kerran, että waskimalmia löytyi Pitkänrannan wuorissa. Tämä löytö ei kuitenkaan herättänyt sen suurempaa huomiota, sillä asiantuntijat selittiwät, ett'ei louhostyö kannattaisi. Neljä wuotta myöhemmin ruwettiin kuitenkin malmia louhomaan, mutta työ seisahtui pian tarpeellisen yrittelijäisyyden ja pääoman puutteessa.

Wuonna 1820 joutui Pitkäranta englantilaisen Lionel Lukin'in haltuun. Hän waltasi sen ynnä 13 muuta malmiaihetta Impilahden ja Suistamon pitäjissä. Lukin oli tarkasti tutkinut näiden seutujen kiwennäisluontoa. Hän

oli siellä löytänyt waskea, tinaa, hopeanpitoista lyijyä, sinkkiä ja grafiittia. Toiwoi kiwihiiliäkin löytywän.

Wuonna 1821 teki Lukin hallitukselle ehdoituksen Pitkänrannan malmirikkauksien käyttämisestä. Oli muodostettawa suuri yhtiö, joka toimisi hallitsijan erityisen suojeluksen alaisena. Yhtiön pääoma oli kerrassaan laitettawa hywin suureksi, yhdeksi miljoonaksi ruplaksi, jaettuna 1,000 ruplan osakkeihin. Yhtiö saisi omistusoikeuden kaikkiin

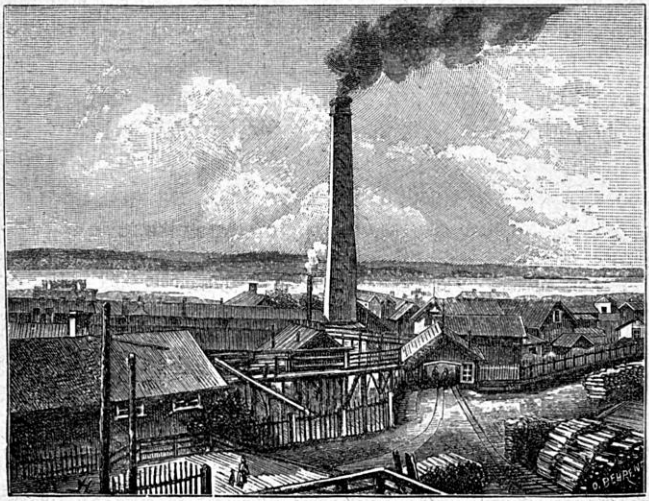

Pitkänrannan waskikaiwos.

malmiaiheisiin kuuden peninkulman laajuisella alalla ynnä täyden käyttöoikeuden kaikkiin tällä alueella olewiin wesistöihin ja halkometsiin. Liikewoittoa kuwaili Lukin erittäin edulliseksi: „wähintäin 25 prosentiksi, warmaankin 50:si, luultawasti 100:si, mutta mahdollisesti 500 prosentiksi pääomasta". Hallitus suostui Lukinin pyyntöön ja antoi hänelle nuo anotut etuoikeudet. Mutta tuosta suuresta yhtiöstä ei kuitenkaan tullut mitään. Ei näet saatu

tarpeellista osake-pääomaa kokoon. Lukin sentähden menetti oikeutensa, kun ei työtä woitu panna alkuun.

Tällaisessa lepotilassa oli sitten Pitkänrannan kaiwos 11 wuotta, kunnes sen uudestaan waltasi eräs Omeljanow niminen wenäläinen. Hän alkoi oikein todenteolla wuorta louhoa ja käytti siihen koko omaisuutensa. Mutta syystä tahi toisesta ei hänkään menestynyt ja luopui yrityksestä, tehtyään wararikon. Pitkänrannan kaiwos myötiin julki-

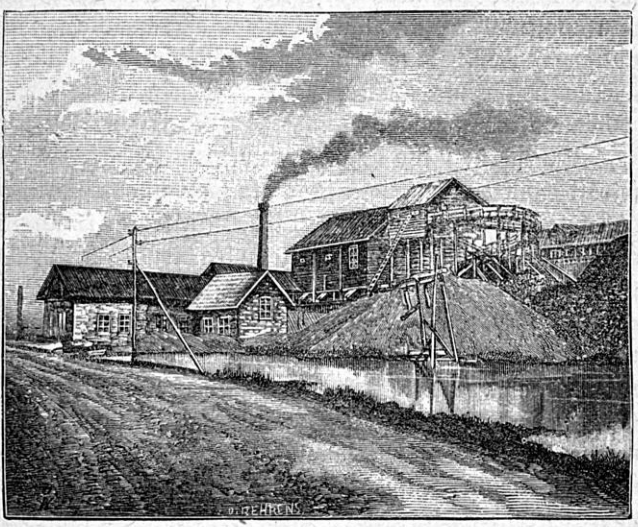

Pitkänrannan kaiwosalueelta.

sella huutokaupalla ja joutui Impilahdesta kotoisin olewalle Judin nimiselle talolliselle. Hän möi sen wuorostaan kaiwoksen entiselle työnjohtajalle Joffriaud'ille. Wuonna 1879 joutui Pitkäranta nykyisille omistajilleen, ruotsalais-wenäläiselle pankkiirifirmalle Meyer & Winberg'ille.

Näin oli Pitkänrannan kaiwos kulkenut kädestä käteen. Jokainen sen omistajista oli jatkanut edeltäjänsä työtä, mutta ei kukaan ollut siinä oikein onnistunut. Suu-

rimpana haittana oli ollut riittäwän liike-pääoman puute. Wasta nykyisten omistajiensa käsissä on Pitkäranta tullut suurekſi teolliſuuslaitokſekſi, joka käyttää ſatoja ihmiſiä palweluksessaan.

Pitkänrannan kaiwokſesta ſaadaan etupääſſä waskea, mutta myöskin wähemmässä määräſſä tinaa ja hopeata. Tämän liſäkſi löytyy ſiellä kätkettynä maan poween mitä erilaiſimpia metalleja ja mineraaleja. Siellä on ſinkkiä, lyijyä, grafiittia, rikkikiisua ja monenlaatuiſia kauniita mineraalikiteitä, niinkuin punaiſia granaatteja, läpikuultawia, weſikirkkaita wuorikriſtalleja j. n. e. Kaiwosalueella löytyy uſeampia kaiwokſia. Sywin niistä johtuu 600 jalkaa maanpinnan alle.

Ennenkuin uutta kaiwosta ruwetaan tekemään, täytyy tietysti enſin tutkia, missä ja kuinka malmiſuonet kulkewat. Tämä tapahtuu omituiſella tawalla, n. ſ. timanttiporan awulla. Porana käytetään rautaputkea, jonka alareunaan on kiinnitetty timantteja. Timantin edessä ei kestä kallio enempää kuin pehmeät maakerrokſetkaan. Kun pora pannaan pyöriwään liikkeeſeen, syöpyy rautaputki tuota pikaa wuoren ſiſään. Kun ſe on uponnut oman mittanſa, kierretään ſen päähän toinen, ſamanlainen putki ja tällä tawalla woidaan ſitten jatkaa waikka ſatoja jalkoja alaspäin. Rautaputkiston onttoon ſiſustaan jääpi tietysti ſydän oſoittamaan ſen wuori- tai maakerrokſen laatua, jonka läpi pora kulloinkin on kulkenut. Woidaan ſiis nähdä niinkuin kartasta ainakin, minkälaatuista on maan ſiſusta ſillä tai ſillä ſywyydellä.

Kun wiimein on malmiſuoni löytynyt, niin tutkitaan ſen ſuunta, laajuus ja paksuus uuſilla porauksilla. Wasta näiden walmistawien toimien jälkeen alkaa warſinainen kaiwostyö. Louhominen tapahtuu dynamiitilla. Jos malmiſuoni on ſywemmällä, täytyy wuorta särkeä hywinkin kauan, ennenkuin päästään malmiin käſiksi. Uutta kaiwosta teh-

täessä täytyy menetellä warowaisesti ja määrätyn suunnitelman mukaan. Täytyy näet jättää tarpeeksi paljon ja tarpeeksi wahwoja tukipylwäitä louhosholwien kattoja kannattamaan. Itse kaiwos on jaettu moneen osaan ja kerrokseen. Eri kerroksia yhdistää toisiinsa aukot ja kapeat käytäwät.

Tuntuu niin omituiselta, kun ajaen lähestyy Pitkänrannan tehdasta, ja kyytimies sanoo, että nyt sitä jo kuljetaan ontolla maanpinnalla. Tuolla synkässä sywyydessä, satoja jalkoja maantien alla, työskentelee himmeiden lamppuliekkien walossa ahkera ihmisparwi, loitsien esiin maanemän rikkauksia. Ja täällä ylhäällä paistaa niin kirkkaasti Luojan lämmin päiwä, taiwaan laki näyttää niin kauniin siniseltä ja ruohoinen tienwieri niin eloisan wiheriältä.

Saawuttuamme perille, koetamme tietysti päästä kaiwoksia katselemaan. Meille annetaan joku työnjohtaja oppaaksemme ja tämä wiepi meidät siihen paikkaan, mistä on sopiwinta laskeutua alas sywyyteen. Warowaisinta on sitä ennen pukea toiset, huonommat waatteet päälleen, sillä kowasti sitä rähjääntyy ja rywettyy, kaiwosportaita astuessa. Opas ottaa tulisoihdun käteensä ja antaa samanlaisen wieraalle. Soihtu on tehty pikkusormen paksuisista terwasliisteistä, jotka owat toisiinsa kiinnitetyt rautawanteella. Se kestää hywin toista tuntia, jos sitä pitää pystyisessä asemassa tulenliekki ylöspäin.

Näin warustettuna sitä nyt lähdetään astumaan alas kaiwosportaita myöten. Portaat owat tawallisia tikapuita, joiden astelmat joskus owat raudasta, mutta enimmäkseen puusta tehdyt. Tikapuut kulkiwat ainakin siinä kaiwoksessa, jota tämän kertoja käwi katsomassa, aiwan kohtisuoraan alaspäin. Kymmenisen sylen perästä saawutaan pienelle, puiselle lawalle, jonka siwulta aukeaa toinen aukko, johtaen seuraawaan kaiwosholwiin. Tästä aukosta tullaan samanlaisia tikapuita pitkin kolmannelle lawa-alustalle, sieltä

neljännelle j. n. e., yhä alaspäin pilkko pimeässä syvyydessä. Tulisoihdutkaan eiwät walaise kuin lähintä ympäristöä.

Astuminen noita kohtisuoria tikapuita myöten on hieman waikeata. Ensiksikin täytyy kaiken aikaa kiiwetä waan yhden käden warassa, kun tulisoihtu on toisessa kädessä. Toisekši owat tikapuiden astelmat aiwan paksussa, tahmaisessa sawiwellissä, sillä ilma alhaalla kaiwoksessa on kosteata ja wettä tippuu lakkaamatta kattoholweista ja tihkuu seinien raoista. Täytyy olla hywin waroillaan astuessa, ett'ei luiskahda, sillä silloin woisi suistua tiesi kuinka sywälle ja murskaantua. Toisiin kaiwoksiin on pääsö helpompi, niihin kuin johtaa oikeat rappuportaat tai hinauslaitokset. Eräissä kohdin hinaawat työmiehet itsensä alas suurissa tynnöreissä.

Kaiwoksissa on ilma kylmänwiileätä. Sormet oikein pyrkiwät kohmettumaan. Erittäin mahtawalta ja juhlalliselta kuuluu dynamiittilaukaus tuolla alhaalla. Kumea ääni jyskää kuin kowin ukkonen holwista holwiin, käytäwästä käytäwään. Koko kaiwos tärisee. Joskus sattuu kiwilohkare irtautumaan jonkun holwin katosta tai seinästä ja silloin on hengenwaara lähellä alla olijoille.

Kaiwoksen pohjalla kulkee rautainen kiskotie louhotun malmin kuljettamista warten nostoaukolle. Malmiwaunut työnnetään kiskoja pitkin mieswoimalla. Louhostyössä ilmestyy tietysti hywin paljon kelpaamatontakin tawaraa. Nämä malmista köyhät kiwet pannaan erikseen ja kuljetetaan sellaisiin käytäwiin, joissa ei enää louhota. Käytäwät täytetään kattoaan myöten ja suuret onsikohdat saadaan siten täyteläisiksi ja kestäwiksi kannattamaan ylempänä olewien kerroksien raskasta painoa. Joka kaiwoksessa löytyy edelleen pumppulaitoksia, jotka lakkaamatta owat käynnissä. Tämä on wälttämätöntä, sillä muuten täyttyisi kaiwos pian wedellä. Pumppulaitosta käytetään maan päällä olewien höyrykoneiden awulla.

Maanpinnalle nostettu malmi lajitellaan ensin tarkasti, jotta saataisiin köyhimmät kiwimöhkäleet pois eroitetuiksi. Kelpaawa malmi wiedään sitten walssilaitokseen. Wahwojen teräswalssien wälissä musertuwat kowat kiwimöhkäleet aiwan kuin olisiwat sokuripaloja waan ja muuttuwat jauhoksi. Tämän jauhon sekaan surwotaan keittosuolaa.

Tämän perästä alkaa kelpaawan, puhtaan metallin eroittaminen malmijauhosta. Se tapahtuu osaksi tulen awulla, osaksi monimutkaisten kemiallisten prosessien kautta. Emme huoli tätä menettelyä tarkemmin seurata. Se waan mainittakoon, että malmijauho pannaan suuriin, hapoilla täytettyihin ammeisiin, joissa puhdas metalli wähitellen erkanee niistä aineista, joihin se on ollut yhdistettynä. Tähän liuentamiseen käytetään muun muassa rautaa. Pitkänrannan tehdas ostaa sentähden wuotuisesti suuret määrät romurautaa.

Kun puhdas metalli wiimein on eroitettu, jääwät muut aineet tähteinä jälelle. Nämä kuonatähteet eiwät sentään joudu hukkaan, waan niitäkin käytetään. Sellaista tähdekuonaa on esim. rautakloruuri. Tätä ainetta sisältäwä liuos sekoitetaan sawella ja seos poltetaan punamullaksi. Pitkänrannan tehdas woipi täten walmistaa niin paljon punamultaa, että sitä olisi koko maamme tarpeeksi. Toisista tähdeaineista saadaan lasia. Pitkässärannassa onkin kaiwosteollisuuteen yhdistetty suurenlainen lasinwalmistus. Tehtaan sulatusuunit woiwat tarwittaessa walmistaa 3—4 miljoonaa lasipulloa wuodessa. Tätä wiimeksi mainittua tawaraa wiedään milt'ei yksinomaan Wenäjälle ja on sillä wiime aikoina ollut hywä menekki.

On muuten hauskaa katsella lasinpuhaltajia, kun he owat työssään. Pitkässä jonossa seisowat he uuniensa edessä, liikutellen puhallusputken pääsä olewaa tulikuumaa, sulaa lasimöhkälettä. Tuossa tuokiossa on pullo walmiiksi puhallettu ja walettu. Pullon ontewuus syntyy

näet puhaltamalla, sen ulkomuoto taas erityisissä walimissa. Pieniä poikia, puiset kaukalot käsissä, juoksee edestakaisin lasiumnien edustalla, ottaen wastaan walmiiksi puhalletut ja muodostetut pullot puhaltajilta. Pullot wiedään erityiseen kuumaan uuniin, jota wähitellen jäähdytetään. Täten tulewat pullot kestäwiksi ja estywät paikalla särkymästä. Lasin puhaltaminen on raskasta työtä ja waatii terweitä keuhkoja. Tuskin siinä työssä pitkäikäiseksi pääsee. Tuo tawaton kuumuus uunin ääressä mahtaa olla hirweän rasittawa. Aiwan tehtaan edustalla löytyykin ryöppykylpylaitos, jossa lasinpuhaltajat kesäiseen aikaan käywät wilwoittelemassa. Ainakin kerta tunnissa juoksewat he wesisuihkun alle — täysissä waatteissa ja tamineissa. Läpimärkinä palaawat he takaisin työhönsä ja tuota pikaa owat heidän waatteensa rutikuiwat. Tätä menoa jatkuu pitkin päiwää. Se ei mitenkään saata olla terweellistä. Mutta raataja rahanalainen, ei hän jouda katsomaan, mikä on terweellistä, kun on iso perhe raskaalla työllä elätettäwä. Toinen, onnellisemmassa tilassa eläwä ihminen käyttää hänen työnsä tuotteita, ajattelematta ja tuntematta palwelewaa weljeä, joka saapi päiwän raskauden kantaa, sen hiet kestää.

Pitkänrannan tehdas tuotti w. 1885, 456,000 naulaa puhdasta waskea, 34,400 naulaa tinaa ja 1,220 naulaa puhdasta hopeaa. Tehtaan työwäki nousee noin 600 henkeen ja tehdasalueella asuu toistatuhatta ihmistä. On kuin pieni kaupunki konsanaankin. Tehtaalla on oma kansakoulunsa, oma pappinsa, oma lääkärinsä ja oma sairastalonsa. Paljon on siellä ulkomaalaisiakin: ruotsalaisia, saksalaisia ja wenäläisiä.

Kaikesta huomaa, että Pitkäranta jo sijaitsee kansallisuutemme rajamailla.

Pitkästärannasta ei ole kuin pieni pyöräys rajalle. Poikkeamme rajan toiselle puolelle, esim. Aunuksen kaupunkia eli „Anuksen linnaa“ katsomaan. Tuollainen matka woipi monessakin suhteessa olla hauska ja opettawainen.

„Anuksen linnu“ sijaitsee noin 60 kilometria Suomen rajalta. Sinne wiewä maantie kulkee tasaista hiekkakangasta myöten. „Doroga“ [5]) on pehmeä ja pölyinen, kerrassaan luonnonwoimien wallassa. Ei „kohenneta“ [6]) niinkuin Suomen puolella. Luonto on aiwan toisenlainen kuin Suomessa. Ei missään näy noita jyrkkiä, metsärinteisiä waaroja, jotka tekewät Sortawalan ja Impilahden maisemat niin kauniiksi. Ei myöskään näy mitään saaristoa. Rannasta aukeaa kohta Laatokan aawa ulappa.

Aunuksen kaupunki sijaitsee keskellä wiljawaa tasankoa, jota sanotaan „Anuksen augiekse“. Tämän tasangon halki juoksee kaksi pientä jokea: Mägreän ja Yllösenjoki. Noin parikymmentä kilometriä Laatokasta yhtywät ne n. s. Alwoshen-joeksi. Tässä niiden yhtymäpaikassa on „Anuksen linnu“.

„Anuksen augie“ on tiheimmin asuttu seutu koko Wenäjän-Karjalassa. Siellä on kylä kylän wieressä, ett'ei niiden wälillä ole kuin neljännes, korkeintaan puoli kilometriä. Rakennukset noissa kylissä owat pyöreistä hirsistä, enimmäkseen tuota Wenäjän-Karjalassa tawallista mallia.

„Anuksen linnu“ ei suuresti eroa ympäristön maakylistä. Senpäwuoksi onkin, siinä missä kaupunki alkaa, pystytetty patsas ja siihen kiinnitetty puutaulu, jossa wenäjänkielellä ilmoitetaan, että tässä se nyt on Aunuksen kaupunki. Taulu on siis samalla jonkunlaisena Baedeker'inä eli matkaoppaana, sillä siinä ilmoitetaan muun muassa sekin seikka, että kaupungissa on noin 150 taloa ja asukkaita noin 700 waiheilla.

---

[5]) Tie.

[6]) Korjata.

Kaupungissa ei huomaa merkkiäkään asemapiirroksesta. Kadut, eli paremmin sanoen, ajotiet kulkewat ilman mitään järjestystä ja niiden warsille owat talot rakennetut, noin sikin sokin waan, pääty kadulle päin. Julkisista rakennuksista mainittakoon kolme wenäläistä kirkkoa, joista yksi kiwinen, sotawäen kasarmi, wankila eli „tyrmä", sairastalo ja kaupungin koulutalo. Lutherinuskoisilla suomalaisilla on täällä pieni rukoushuone.

„Anuksen linnan" warsinaiset asukkaat eli „rahwas" owat järjestään karjalaisia. „Herrat" eli wirkamiehet owat wenäläisiä. „Rahwas" puhuu „Liwwin kieldy", s. o. Aunuksen-Karjalan murretta. Kauppiaatkin käyttäwät omassa keskuudessaan tätä kieltä. Kaikki osaawat he kuitenkin wenäjänkieltä, ken paremmin, ken huonommin.

„Herrat" eli säätyläiset puhuwat keskenään wenäjää. „Maltetah i herrat liwwikse paishta". [7]) Ei auta muu kuin malttaminen näin suomalaisen wäestön keskuudessa. „Herroja" ei muuten ole paljon. Heistä mainittakoon tietysti ensimmäisenä kaupungin poliisimestari eli „isprawniekka". Kunnia sille, jolle kunnia tulee. Sitten seuraa luettelossa muutamia upsierejä, pari lääkäriä, postimestari, „golowa" eli kaupungin waltuuskunnan esimies, papit ja koulumestari.

Elämäntawat owat yksinkertaisia. Kaupungin porwarit eli „rahwas" eläwät kerrassaan samaa elämää kuin ympäristön talonpojat. Hywin suosittuna teollisuutena on heillä wesirinkelien leipominen. Näitä rinkeliään kuljettawat „Anuksen linnan" asukkaat suuret määrät Suomen puolelle markkinasta markkinaan.

Säätyhenkilöiden seurustelutawat owat yhtä yksinkertaisia. Pistäytään milloin toisen, milloin toisen luo pakinoimaan päiwän tapauksista, ilmasta y. m. Andrej Petrowitsch on ostanut itselleen uuden turkin, Jiwan Ste-

---

[7]) Herratkin osaawat puhua Aunuksen-Karjalan murretta.

panowitsch waihtanut wanhan hewosensa uuteen ja parempaan. Ja siinä se menee pieni wiinaryyppykin mukiin puheen jatkona noin aamusta päiwin. Iltaa istutaan whistipöydän ääressä.

Kirjapainoa ei löydy, ei sanomalehtiä, ei päiwän polttawia kysymyksiä eikä puolueita. Teknillisten keksintöjen alalla owat „Anuksen linnan" asukkaat tänä höyryn aikakautena käyttäneet hywäkseen ainoastaan tuon perin wenäläisen keksinnön „samowaarin".

Palaamme takaisin rajan yli. Tulemme Sortawalan kaupunkiin.

Sortawala on Suomen puoleisen Raja-Karjalan henkisenä ja aineellisena keskuksena.

Kaupungilla on kaunis asema Laatokan rannalla. Sen wastapäätä on suuri Riekkalan saari korkeine wuorineen. Mannermaankin puolella kohoaa useampia wuoria ja niiden wälissä on pieniä järwiä: Airanne, Hympylän- ja Liikolanjärwet. Wakkolahti jakaa kaupungin kahteen osaan: wanhaan, jota tawallisesti nimitetään „Kaupungin puoleksi", ja uuteen eli „Kymölän puoleen". Niitä yhdistää toisiinsa pitkä käwelysilta. Uuden kaupunginosan luonnollisena jatkona on Kymölän seminaarin alue koulurakennuksineen.

Sortawalan kaupunki on „niitä esiwallan pienimpiä". Siinä on waan 1,200 asukasta. Rakennustapa on samanlainen kuin maamme muissakin pikkukaupungeissa. Wähänkin warakkaammilla perheillä on koko talo omassa hallussaan. Talon yhteydessä on tawallisesti pieni puutarha tai ainakin wähän istutuksia. Julkisista rakennuksista mainittakoon kaupungintalo. Se on hywin siewä, tunnetun rakennustaiteilijamme Sjöström'in piirustuksen mukaan rakennettu. Siinä löytyy pieni historiallis-kansatieteellinen museo, johon on koottu Itä-Karjalan muinaisuutta ja nykyistä kansanelämää walaisewia esineitä, muun muassa muutamia satoja kiwikauden aseita ja työkaluja.

Kaupungin laidassa on Wakkosalmen puisto. Yhdeltä puolelta rajoittaa sitä puoliympyrässä Airanteen järwi, toisella puolella pieni Wakkojoki, jota myöten wiimeksi mainitun järwen wesi laskee Laatokkaan. Kaunis Kuhawuori sijaitsee osaksi puiston alueella. Sieltä on erittäin kaunis näköala. Itäisellä ilmansuunnalla kohtaa silmä laajan, keskeytymättömän metsämaiseman, jota korkeat wuoret etäällä reunustawat. On kuin seisoisi Raja-Karjalan salojen kynnyksellä ja Kirjawalahden waaroilta nousewa kaskensawu tekee mielikuwituksen wielä täydellisemmäksi.

Kuuluu kimakka wihellys, joka silmänräpäyksessä muuttaa tunnelman toisenlaiseksi. Waistomaisesti kääntyy silmä ääntä hakemaan ja näkee, kuinka höyryweturi kiitää tekosärkkää pitkin Wakkolahden poikki, pitkä jono tawarawaunuja perässään.

Siellä se nyt on Karjalan rata, tuo kauan kaihottu, hartaasti toiwottu! Tuokoon se uutta wireyttä Karjalan takamaille, wilkkaampaa henkistä yhteyttä muun Suomen kanssa!

Sortawala on tärkeä koulukaupunki. Paikkakunnan suurin oppilaitos on Kymölän opettajaseminaari. Seminaarin edelläkäwijänä oli n. s. Siitosen koulu, jonka puolisot Herman ja Elisabet Hallonblad perustiwat Kymölä nimiselle maatilalleen lähelle Sortawalan kaupunkia.

Siitosen koulu alkoi toimensa w. 1864 ja jatkoi sitä hywällä menestyksellä wuoteen 1880. Se oli jonkinlaisena kansakoulun ja kansanopiston wälimuotona. Opettajawoimat oliwat erittäin hywät ja oppilaita oli runsaasti.

Myöhemmin heräsi Siitosen koulun perustajissa ajatus, että heidän koulunsa oli muutettawa opettajaseminaariksi. He tarjosiwat koko Kymölän suuren maatilan ynnä 260,000 markan pääoman Suomen waltiolle, jos waltio ottaisi perustaakseen opettajaseminaarin Sortawalaan. Wuoden 1879 waltiopäiwillä ottiwat Waltiosäädyt tarjotun lah-

jan wastaan ja Karjala sai seminaarinsa. Uusi oppilaitos alkoi toimensa w. 1880 ja Siitosen koulu lakkasi.

Sortawalan seminaarin merkitystä on tarpeetonta kuwata suomalaiselle lukijalle. — Paitsi seminaaria on Sortawalassa tätä nykyä olemassa kuusiluokkainen, suomenkielinen tyttökoulu, wiisiluokkainen, suomenkielinen poikalyseo, merimieskoulu ynnä kutoma- ja käsityö-koulu, jotka kaikki nauttiwat waltioapua.

Sortawalassa tehdään paljon ja innokasta työtä Raja-Karjalan kansan kohottamiseksi. Ja kansan taajat riwit alkawat jo tuota työtä huomata, alkawat käsittää sen tekijöitä luotettawiksi ystäwikseen.

Sortawala ja „Annuksen linnu“ owat kaksi wanhaa, perin karjalaista pikkukaupunkia. Ja kuitenkin owat ne niin erilaisia.

Mistähän sekin tulee?

———×———

Toinen Luku.

Salomailla.

„Metsän onni, metsän Osmo
„Pane juoni juoksemahan
„Näillä mailla, manterilla,
„Näillä miehen metsimailla,
„Näillä harhoilla saloilla.
„Laske wilja walloillehen
„Lapin haaran hartiasta,
„Poikki Pohjolan joesta,
„Siwuts' on Imandron järwen".

Myhyswaaran Petrin peuranwirreskä.

Itä-Karjalan saloperukka. „Rigic". Hirsikuusikko. Itikat. Hongikkokangas. Kulo. Suo. Porrassilta. Raja-Karjala, metsästäjän luwattu maa. „Uumenet" salojärwien rannoilla. Heiluwilla hettehillä, läikkywillä lähtehillä, jossa joutsenet muniwat, hanhi pojat hautelewi. Orawan- ja näädänjahti. Peura ja peuranajo. „Ahkiwo". „Kondii". Karhunjahti haaskalta. Karhu kaurahalmeella. Karhun kiertäminen. Karhuntappo talwella. „Äijä wähä warain, dai enämbi himotti". „Moakondii" ja muita karhuntaikoja. „Moahaldii". Rettelöitä karhunkiertämisessä. Ignoi Wornanen ja hänen poikansa. Ilweksenhiihto. Hukanajo. Koirat. „Talukkoa perttjih, mäne tiijä koirat sywwäh". Päiwän kuulun koittaessa.

Jos siirrymme pohjoisen Laatokan rantawyöhykkeestä koilliseen päin, niin tulemme Itä-Karjalan salomaille. Salmin, Suistamon, Korpiselän, Suojärwen ja Ilo-

mantsin pitäjät muodostawat tämän salomaan. Eteläinen osa Salmia, joka ulottuu Laatokan rantaan, ja läntinen osa Suistamoa owat kuitenkin werrattain tiheään asuttuja.

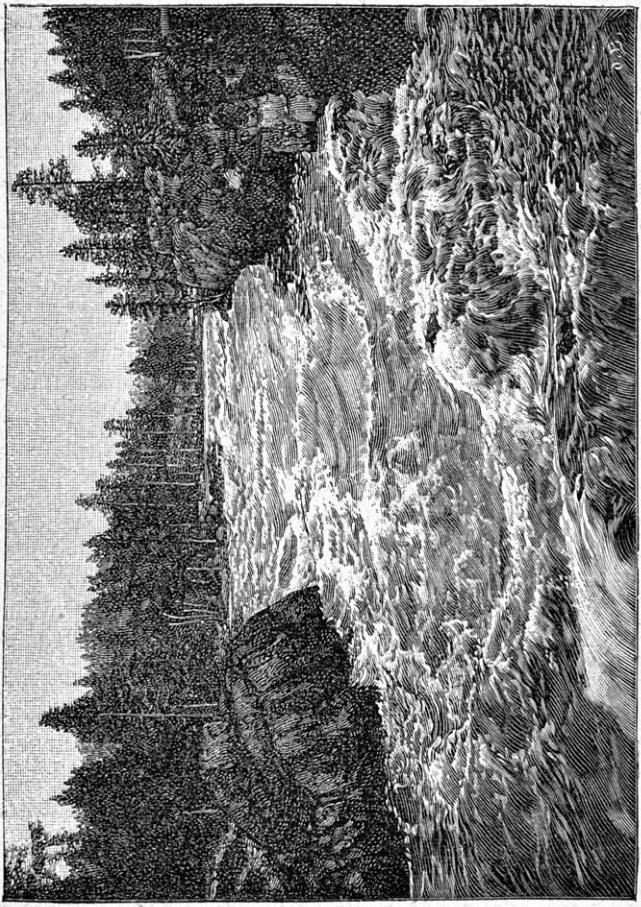

Pamilon kosti Ylomantsin salolla. Walokuwan mukaan.

Asutus warsinaisilla salomailla on yhtä harwaa kuin Lapin rajoilla, parhaastaan yksi ainoa asukas neliökilometrillä. Maa on enimmäkseen suoperäistä, toisin paikoin

karua kangasta, metsäistä ja waikeasti wiljeltyä. Huomattawa ominaisuus näiden seutujen wesistöissä on jokiwesien paljous. Järwiä kyllä löytyy, mutta ei läheskään niin paljon kuin on tottunut Sawossa ja Hämeessä näkemään. Wedenjakajana on Salpausselkä. Sen länsi- ja eteläpuolella olewat wedet laskewat osaksi Saimaan wesistöön, enimmäkseen Laatokkaan, mutta itäpuoleiset juoksewat Äänisjärween.

Metsä on suo- ja louhiperäisillä mailla parhaastaan kuusikkoa. Toisin paikoin kaswaa kuusikko tawattoman tiheäksi pensastoksi. Puut owat siinä waan parin sylen korkuisia, käsiwarren paksuisia. Ne seisowat niin taajassa, että estäwät toisiaan kaswamasta. Tämä on rajalaisen kielellä „rigie". Ken on talwisella metsäretkellä tällaiseen rikeikköön joutunut, tietää kyllä pahaan paikkaan joutuneensa. Ei tahdo millään siinä suksimies päästä kulkemaan. Matalammat kuuset owat paikka paikoin yhtenä läpinäkymättömänä luminuurina latwasta alaoksiin asti.

Toisin paikoin on metsä hirsikuusikkoa. Siellä täällä kohoaa kuusien keskellä solakka koiwu tai haapa, jonka heleänwehreät lehwät kesällä owat silmälle waihtelewana wiihdykkeenä. Saadakseen waloa, täytyy täällä lehtipuiden kaswaa hywin pitkiksi. Wartaloltaan owat ne oksattomia ja wasta latwapäistään alkawat haaraantua. Tällaisessa metsässä, jossa puut saawat kaswaa raiwaawaa ihmiskättä kokematta, kunnes ne joko wanhuuttaan tai salaman iskeminä kaatuwat maahan, tapaa oikein kaswikunnan jättiläisiä.

Ilma on „närerigiessä" kostean wiileätä, ja niukasti pääsee tänne päiwänwaloa tunkeutumaan. Tyyni hiljaisuus wallitsee. Lentoon hajaantuwan pyynparwen pyrinä ei pitkäksi aikaa hiljaisuutta häiritse. Jonkun sekunnin perästä on pyrinä tauonnut ja pyyt istautuneet läheisiin puihin. Etäällä kuuluu waan palokärjen yksitoikkoinen kalkutus kelon puun kylkeen.

Mutta jos kulkija wäsyneenä waan wähäksikin aikaa istahtaa mättäälle, kuusten siimekseen, niin kuulee hän ympärillään hiljaista, tinajawaa ääntä. Yhä warttuwalla woimalla soipi tämä surullinen ääni hänen korwissaan. Hiljaa, mutta warmasti, lähestyy itikkaparwi. Ei aikaakaan, niin on jo ilma harmaana näitä kiusaajia. Niitä istuu niskassa, kaswoissa, käsissä ja joka paikassa, missä waan eiwät waatteet ruumista suojele. Lehtiwiuhkalla woipi hän kyllä hosua wainoojansa loitommaksi, mutta uusia parwia ilmaantuu yhä entisten sijaan, kunnes sitä wiimein kyllästyy tuohon epätasaiseen taisteluun ja lähtee waikka wäsyneenäkin liikkeelle.

Karjalan rajalainen suojelee itseään itikoita wastaan muun muassa n. s. „tshakkalakilla". Tämä on kewyt, aiwinainen päähine, jonka eteinen, silmäreijillä warustettu reunus naamarin tawoin peittää kaswoja, takareuna niskaa.

Wähitellen muuttuu kuusikko hongistoksi, maanlaatu kuiwaksi kankaaksi. Tuntuu niin keweältä hengittää täällä luonnon mahtawassa pylwässalissa. Korkeiden honkien oksattomat rungot eiwät himmennä waloa eiwätkä rajoita näköalaa. Honka on iloinen puu. Näreessä sitä wastoin on jotain synkkää ja rajoittawaa, joka mieltä ahdistaa.

Kangashongikon pahin wihollinen on kulowalkea. Se syttyy joskus ukkosentulesta, useimmin ihmisten huolimattomuudesta. Salolaisen tottunut silmä ymmärtää kohta, mitä tuo sakea, yksinäinen sawupatsas tuolla taiwaanrannalla merkitsee.

Metsä palaa!

Wiesti kulkee talosta taloon, kylästä kylään. Ken waan kynnelle kykenee, rientää kuloa sammuttamaan. Mutta sammuttajia on wähän näin harwaan asutussa seudussa, matka pitkä ja kesähelteisen päiwän paahtama kangas rutikuiwa. Tuota pikaa on koko kangas tulessa. Alhaalla maanpinnassa kiihdyttäwät kanerwat, kuiwat risut ja jäkälät tulen woimaa. Ylhäällä „puittaa" liekki yhtä nopeasti

honganlatwasta honganlatwaan. Kuumuus synnyttää ilmanwetoa ja kipinät ja kekäleet lentäwät loitos ilmassa liekin edellä.

Sammuttajat kaatawat puita pitkissä linjoissa, estääkseen tulen lewiämistä. Maanpinta raiwataan puhtaaksi kanerwista ja risuista. Miehet ja naiset hosuwat liekkejä suurilla lehtiluudilla. Ihmisten huuto, kirweiden pauke, liekkien räiske ja kaatuwien puiden jyske kuuluu yhä kowemmalta.

Ell'ei wäkeä ole riittäwästi, ell'ei kulo satu kulkemaan suurta suota kohden, niin täytyy ihmisten wäsyneinä luopua toiwottomasta taistelustaan tuhoawaa luonnonwoimaa wastaan. Täytyy waroa sitäkin, ett'ei joudu saarroksiin liekkien keskelle. Kangas palaa laajalti, kunnes rankkasade wiimein tulen sammuttaa.

Ei ole sen toiwottomampaa näkyä kuin tuollainen kulowalkean polttama kangas. Kuiwuneina luurankoina seisowat siellä kelohongat, muistuttaen tulen häwitystä. Wuosikymmeniä woiwat ne pysyä pystyssä, ennenkuin wiimein lahoawat ja äkillinen rajuilma kaataa ne maahan. Hawumetsän sijaan alkaa ensin syntyä lehtimetsää. Ensimmäiset koiwut ja haawat näyttäwät niin surkastuneilta, rosopintaisilta. Palanut maa ei anna niille tarpeeksi rawintoa. Aikojen kuluessa lihoaa kuitenkin maaperä ja luonnon ikuisesti synnyttäwä woima tasoittaa kaikki entiselleen.

Kankaan takana aukeaa awara, laakea suo. Monta kilometriä kestää suota ja yhä waan suota. Punertawan sphagnum-sammaleen peittämässä suomudassa kaswaa harwassa, ruskeanhelpeistä, karkeata saraheinää, pursuja ynnä korttelin, parin korkuisia waiwaiskoiwuja ja pajupehkoja. Harwassa, ikäänkuin kurjaa ulkomuotoaan surren, seisowat monen sylen päässä toisistaan surkastuneet suopetäjät, näyttäen oikein jättiläisiltä waiwaiskoiwujen ja pajupehkojen rinnalla. Suopetäjä kaswaa noin sylen, parin korkui-

seksi, käsiranteen wahwuiseksi, mutta keskeytyy kaswussaan ja kuiwuu wiimein kokonaan. Kuiwat, hawuttomat karahkat tekewät suomaiseman wielä kolkommaksi.

Ihmiskättä ja kulttuuria muistuttaa rahkasuon yli suorassa linjassa johtuwa porrassilta. Sylen pituisia parrenpäitä on sotkettu poikkipuolin wierekkäin wetelään maahan. Hewosella ei sellaisella kapulasillalla woi kulkea muuta kuin ratsain. Tawarat, jos sellaisia on, „sowitetaan säkkeihin eli „hoawoloihin" kahden puolen hewosen selkää, niin että kumpaisessakin säkissä on yhtä raskas paino.

Näin kuljettiwat suojärweläiset wielä wuosikymmen sitten kesäiseen aikaan jauhotarpeensa Aunuksen Petroskoilta. Näin kulkee salolainen wieläkin kylästä toiseen. Hewoset Raja-Karjalassa owat hywin tottuneet porrassiltoihinsa. Warowasti tunnustaa hewonen ensin kawiollaan sotkuportaan kestäwyyttä, ennenkuin se koko ruumiinsa painolla siihen astuu.

Wanhassa porrassillassa painuwat sotkuportaat aikaa myöten suon pintaa sywemmälle. Täten syntynyt uoma täyttyy pitkien sateiden perästä reunojaan myöten wedellä ja koko silta näyttää kaukaa katsellen pitkältä, wälkkywältä wesiojalta. Hewoselta kysytään silloin wielä suurempaa warowaisuutta, liukkailla ja näljäisillä portailla astuessa.

Raja-Karjalan saloperukka on metsästäjän luwattu maa. Täällä herättää hänen intoaan wiljalti löytywä metsänriista, täällä wiehättää häntä jylhä erämaan luonto.

Ajatuksiisi waipuneena astut pyssy olalla hirsikangasta. Loitompana juosta häärii pieni, harmaan hallahtawa, pystykorwa, teräwäkuono Härmi koira. Äkkiä kun-

luu koiran kimakka haukunta tuolla etäämpänä. Sinä kawahdat ajatukſistaſi. Waistomaiſesti tempaat pyſſyn käteeſi ja lähdet rientämään ſinne, missä kaikuu koiran haukunta. Yhä kimakammin ſoipi tämä mieluinen ääni korwisſaſi, aina waan ſamasta paikasta. Siitä tiedät koiran puussa istuwaa lintua haukkuwan.

Jo ſaawut lähemmäkſi, ja tuossa kelohongan katalatwasſahan istuu koppelo, käännellen päätään ja tarkasti ſeuraten koiran liikkeitä. Läheiſiin puihin owat nousſeet poikaſet, kyrmistyneet okſien juureen, puun runkoa wasten.

Kot! kot! kot! kuulun koppelon ääni kelohongan latwasta!

Jo olet ampumamatkan päässä ja laukaiſet pyſſyſi. Ylt'ympäri toistaa kumea kaiku pyſſyn pamauksen. Se kiireilee kunnaasta kunnaaſeen, kunnes ſe wihdoin yhtyy ſalon honkien huminaan.

Mutta alas korkeudestaan ſortuu metſo. Se poukahtaa okſalta okſalle, lamaa altanſa hienot, kuiwuneet riſut ja tömähtää wiimein mättäälle puun juurelle. Siellä istuu jo kahdella jalalla Härmi ſaaliſtaan odottamaſſa. Wihaſesti iskee ſe ſiihen hampaanſa, kunnes itſe ſaawut paikalle ja kiellät koiraa lintua rawistelemasta.

Suuren ſalon järwet owat, kuten arwatakin ſopii, weſilinnuista hywin rikkaita. Salolainen ei ſiitä riistasta paljon wälitä. Sotkia pitää hän kuitenkin kanoinaan ja munittaa niitä omituiſella tawalla. Sotka näet tekee peſänſä lahopuiden koloihin. Tätä ſeikkaa käyttää ſalolainen hywäkſeen. Salojärwien rannoilla kaswawiin puihin riipustaa hän keinotekoiſia ſotkanpeſiä, eli n. ſ. „uumenia“.

Kun ſotka on laatinut peſänſä uumeneen ja muninut ſinne munaſarjanſa, niin korjaa uumenen omistaja munat haltuunſa. Luuliſi ſotkan tästä pelästywän eikä enää toista kertaa muniwan niin rauhattomaan paikkaan. Eipä niinkään. Se tulee uudestaan ja munii uuden muna-

ſarjan, kunnes tämän käy ſamoin kuin edelliſenkin. Wiimein annetaan toki ſorſan rauhaſſa muniaan hautoa, ſillä muuten rupeaiſiwat linnut koko järweä karttamaan ja uumenen omistaja kadottaiſi kananſa.

Heiluwilla hettehillä, läikkywillä lähtehillä peſiwät hanhi ja joutſen. Hanhi ſe on oikein erämaan lintu. Sen kimakka ääni kuuluu kewäällä niin kolkolta ſuurella, autiolla ſuolla.

Joutſenia tapaa jo Korpiſeläſſä, yleiſemmin Suojärwellä ja Ilomantſiſſa, Aunuksen Karjalaſſa ſitäkin yleiſemmin. Tämä wiiſas ja arka lintu rakentaa peſänſä luopääſemättömille rahkaſoille, ſuoſilmien rannoille. Ei henno metſämies oikein tätä kaunista lintua ampua, waikka pääſiſi hiipimäänkin ammuntamatkan päähän. Eiwät ſalolaiſetkaan juuri henno joutſenta ampua. „Anna uibi ſalojärwen kukkehennu“.

Orawanjahti on eräinä wuoſina metſäſtäjille hywänä anſiolähteenä. Toiſin ajoin ei näitä eläimiä löydy kuin nimekſi waan. Orawamiehellä on aina kirwes mukanaan, kun hän kulkee ſalolla. Sattuu näet uſein, ett'ei ammuttu otus putoakaan puusta alas, waan jääpi okſalle riippumaan. Silloin hakataan puu armotta maahan, olipa miten ſuuri tahanſa.

Suurella ſalolla näkee uſein komeita honkia ja näreitä, parasta hirſipuun lajia, joita orawamiehet owat kaataneet. Tuntikauden on ſiinä mies pienellä kirweellään honkaa nalkuttanut, ſaadakſeen käſiinſä orawan, jonka nahka korkeintaan on 25 pennin arwoinen. — Se on ſitä ſalolaisten kanſallistaloutta.

Orawan pahin wihollinen on näätä. Sukkelasti puittaa ſe honganlatwasta honganlatwaan, wielä wikkelämmin kuin orawa. Entiſeen aikaan, kun näätiä oli enemmän ja niiden nahat paremmaſſa hinnaſſa, kuljettiwat hiihtomiehet aina werkkoa kerallaan metſäſtysretkillään.

Näätä pakenee mielellään louheen tai lumenalaisiin ryteikköihin, koirien sitä ahdistellessa. Sellainen paikka piirtettiin tuota pikaa werkolla, joka pystytettiin lumeen pistettyjen keppien waralle seisomaan. Suksensauwalla tai pitkällä wawalla sohrattiin eläin ulos piilopaikastaan, takertui werkkoon ja tapettiin.

Tunnetuilla Wornas-weljeksillä esim. on aina näädänwerkko pussissa, kun he kiertelewät saloja eräretkillään. Takawuosina onnistui se pyynti heille joskus erittäin hywin. Saiwat toisinaan toistakymmentä näätää talwessa.

Itä-Karjalan salomailla löytyy monta eläinmuotoa, joita ei tawata samalla leweysasteella muualla Suomessa. Niinpä esim. peura ja sen pahin wihollinen ahma.

Korpiselän, Ilomantsin ja Suojärwen suurilla rämeillä ja jäkäläkankailla asuu kesät talwet peuroja. Poastarwen saloa Korpiseläßsä ja Shemeikan saloa Suistamon, Suojärwen ja Korpiselän kulmauksessa mainittiin ennen hywinä peuramaina. Wanhat metsämiehet kertowat, että Poastarwen jäällä toisin ajoin nähtiin satoja peuroja yhdessä karjassa.

Sydäntalwen aikana tulee peuroja Laatokan rantamaille, Impilahden ja Sortawalan saaristoon. Meren saarissa ja niemissä on silloin wähemmän lunta ja kalliot kaswawat siellä runsaasti peuransammalta. Walamon saarella löytyy kesät talwet peuroja. Ne owat sinne jääneet talwella ja wähitellen tulleet puolikesyiksi, kun niitä ei ole hätyytelty.

Peura on tawattoman arka eläin. Ottaa wainun ihmisestä jo kilometrin parin päästä, jos sitä tuulen päältä lähestyy. Se ei kammoa heikkoa jäätä laisinkaan, enempää kuin kylmää awowettäkään. Jääriitteessä saattaa se rypeä tuntikausia wäsymättä, hukkumatta. Jää-iljangolle ei peura mene kuin wiimeisessä hädässä, sillä siellä sen surma pian saawuttaa.

Impilahden Huunukanniemellä tappoiwat nuottamiehet kerran noin 30 wuotta sitten koko suuren peurakarjan, kuudettakymmentä päätä. Peurat ahdistettiin liukkaalle jäälle ja nuijittiin jäätuurilla ja muilla aseilla kuoliaiksi.

Wanhat miehet Korpiseläsfä kertowat, että heidän lapsuutensa aikana tapettiin kesäpeuroja metsään wiritetyllä jousipyydyksellä. Peurapolulle taiwutettiin nuori, sitkeä näre luokille ja sen waraan asetettiin keihäs. Luokkiin warustettiin erityinen liipasinlaitos ja siihen kiinnitettiin nuora poikkipuolin polkua. Kun peura kosketti nuoraan, niin laukesi jousi ja potkasi surmaawan keihään eläimen ruumiiseen.

Talwella kuljettiwat „pedramiehet" „ahkiwota" kerallaan. Ahkiwo on epäilemättä lappalaisahkion jäännös. Muoto sillä on ihan sellainen. Emäpuu on parin tuuman paksuinen, lylyhongasta tehty. Peräpuoli on awonainen, laidat liisteistä. Ahkiwota liikutellaan tawallisesti kahden miehen. Toinen suksimies wetää sitä perässään, toinen työntää sauwalla.

Ahkiwolla toiwat metsämiehet saaliinsa salolta. Mutta sitä saattoi käyttää muihinkin tarkoituksiin. Sillä wedettiin talwella nauriita kotiin nauriskuopasta, silloin kuin halme sattui loitompana olemaan. — Suojärwen ja Korpiselän salokylissä näkee wieläkin ahkiwota käytettäwän.

Karhu on Itä-Karjalan salojen komein asukas. Rakkaalla lapsella on monta nimeä. „Kondii", „otsho" ja „mesikämmen" owat tawallisia Karjalassa käytettyjä karhun lempinimiä.

Synkkä, suoperäinen kuusikorpi on kontion, metsänkuninkaan, mieluisin olopaikka. „Närerigiessä" maustelee se muurahaisten kekoja, syöpi hilloja suolta. Täällä kaataa se myös talonpojan lehmän, joka, harhateille joudutuaan, on tälle waarallisella alalle eksynyt.

Karhu on Salmin kihlakunnan salokyläläisten waarallisin wihollinen. Ihmistä se ei hätyytä, waikka sattuisikin kesäiseen aikaan salolla wastaan tulemaan. Ainakin tapahtuu tämä ani harwoilla poikkeuksilla ja on se silloin emäkarhu, joka pelkää poikasilleen pahaa tehtäwän.

Mutta hewosia, lehmiä, wasikoita ja lampaita tappawat karhut paljon Karjalan takamailla. Ei kulu täällä sitä kesää, jona ei karhun tuhotöitä mainittaisi. Toisinaan käypi peto niin rohkeaksi, että kaataa lehmän ihan talon läheisyydessä tai hajoittaa lammaswajan aiwan kartanon nurkassa. Ihmisen lähestyessä pakenee se kuitenkin aina metsään.

Kesällä ammutaan karhua joskus haaskalta, kun se on lehmän tai hewosen kaatanut. Lähelle raatoa rakennetaan puuhun lawa. Kaksi miestä lähtee tappopaikalle. Tämän täytyy tapahtua ennen päiwän laskua, sillä karhu tulee usein jo illan suussa aterialleen. Toinen miehistä nousee lawalle ja asettuu mesikämmentä wäijymään. Mutta toinen tekee suuren kierroksen koko paikan ympäri ja astuu sitten kotiin samoja jälkiä kuin on tullutkin.

Kun karhu lähestyy haaskaa, ottaa se kohta wainun wiimeksi mainitun miehen jäljistä, seuraa niitä, mutta rauhoittuu, kun huomaa, että ne johtawat poispäin. On näet yhtä tarkka wainulleen kuin koirakin; osaa kyllä eroittaa wereksimmät jäljet wanhemmista eikä häiwy takajäljille kulkemaan.

Puussa istujan pyssymiehen täytyy noudattaa suurinta warowaisuutta, ett'ei säikytä karhua pois. Ei saa rykiä, ei liikkua, ei polttaa tupakkaa. Waatteetkin pitää olla sellaiset, jotka kauemman aikaa owat olleet aitassa, käyttämättä.

Warowasti ja hiljaa lähestyy nyt karhu haaskaa, toisinaan niin hiljaa, ett'ei kuulu pienintäkään ritskettä.

Jos kaikki hywin onnistuu, niin saapi peto surmansa lawalla istujan luodista. „Buljkka bokkah työnnetäh, i siih tilah töllöy". [1])

„Äijä on sen pywwön yrittäjii, harwazelleh ugodjii". [2])

Syyskesästä käypi karhu halukkaasti kaurahalmeella. Siellä se pehnaa ja tallaa paljon enemmän kuin minkä jaksaa suuhunsa syödä. Wielä myöhässyksylläkin, kun kaurat jo owat närtteellä, käypi se tätä mieliruokaansa herkuttelemassa, purkaa närtteet ja syöpi kaurat onnekseen.

Ensimmäisillä lumilla, tai tawallisesti wähän ennenkin, alkaa metsänkuningas hakea talwimajaa itselleen. Toisinaan samoilee se peninkulmamääriä, ennenkuin asettuu. Kun karhu wiimein löytää sopiwan salonkulman lepopaikakseen, alkaa se lewottomasti liikkua puoleen ja toiseen, poikkeaa oikeaan ja wasempaan, astuu takaisin wanhoja jälkiään. Lewottomuuttaan osoittaa se silläkin, että katkoo pienien näreweſojen latwuksia, kynsii puita tai taittaa niiden oksia. Nousee toisinaan puuhunkin, arwattawasti tiedustelemaan maan luontoa, seudun turwallisuutta.

Emäkarhu kaiwaa useimmiten pesänsä maan alle. Tämän „moapesänsä" tekee karhu mieluimmin sellaiseen paikkaan, missä maanpinta on wähän kumpareella, ett'ei wettä pääse walumaan pesään, jos sattuisi suwi-ilmat tulemaan. Pesän pohjalle kokoo kontio kuusenoksia tai pehmeitä sammalia. Pesän suun tukkii se usein sammaltukolla, jättäen siihen waan sen werran reikää, että henki parahiksi pääsee kulkemaan.

Wanhat uroskarhut makaawat talwiuntaan tawallisesti „korjulla". Laittawat waan pehmeän pahnan itselleen jonkun kuusen juurelle ja asettuwat sinne lewolle. Kuusen tuuheat alaoksat suojelewat eläintä liiasta lumesta ja wä-

---

[1]) Luoti kylkeen työnnetään; siihen paikkaan kuolee.

[2]) Monta on sen pyynnin yrittäjää; harwoin onnistuu.

hitellen syntyy sen päälle holwintapainen lumikatos, joka sitä kokonaan peittää. Joskus tekee karhu korjunsa aiwan suojattomaankin paikkaan, muurahaiskeon kylkeen. Puistelee lumen päältään, kun sitä sattun liiaksi purkuamaan.

Kahta täysikaswuista karhua ei koskaan tapaa samalla makuuksella. Emä synnyttää tammikuun lopussa tai helmikuussa poikansa. Ei ole poikasten suinkaan wilu emän tuuhean turkin turwissa ja maapesä on itsessäänkin hywin lämmin. Poikaset seuraawat kaksi wuotta emäänsä, sitten eroawat.

Karhun kiertäminen tapahtuu seuraawalla tawalla. Ensimmäisillä lumilla, syksyllä, kun metsämies tapaa karhunjäljet, alkaa hän niitä seurata. Karhu on wiisas eläin, älyää kyllä, että jäljet lumessa osoittawat sen tietä ja koettaa niitä peittää. Toisinaan, kun se tapaa metsäpuron matkallaan, kulkee se sen yli, mutta palaa kotwan ajan kuluttua takaisin entisiä jälkiään, astuu pitkät taipaleet juoksewan puron uomaa pitkin. Tottumatoin kiertäjä hämmästyy, kun kontion jäljet näin äkkiä häwiäwät aiwan käsistä.

Kiertäjä seuraa karhun jälkiä, kunnes ne rupeawat „polwiloi tegemäh". Tarkasti tutkii hän puut tiellään, onko niistä oksia katkottu, tuntuuko niissä kontion kynnenjälkiä. Kuten jo sanottiin, osoittawat nämä merkit, että karhu on katsonut korwenkulman sopiwaksi ja alkanut siellä hakea talwista leposijaa itselleen.

Nyt ei kiertäjä enää astu eteenpäin, poistuu päinwastoin kappaleen matkaa taaksepäin ja alkaa kiertää koko korwenkolkan ympäri. Piirinsä eli „kierroksensa" tekee hän tarpeeksi laajan, ett'ei karhu waan saisi wihiä hänen toimistaan. Ell'ei hän näin astuessaan tapaa karhunjälkiä, tietää hän, että otus on kierroksessa.

Päiwän tai parin perästä palaa hän takaisin kierrostaan tarkastamaan. Ell'ei nytkään näy karhunjälkiä,

„katkaisee“ hän kierroksestaan jonkun sopiwan reunusosan. Jälkiä kun ei näy, hylkää hän tämän laidan, kat=

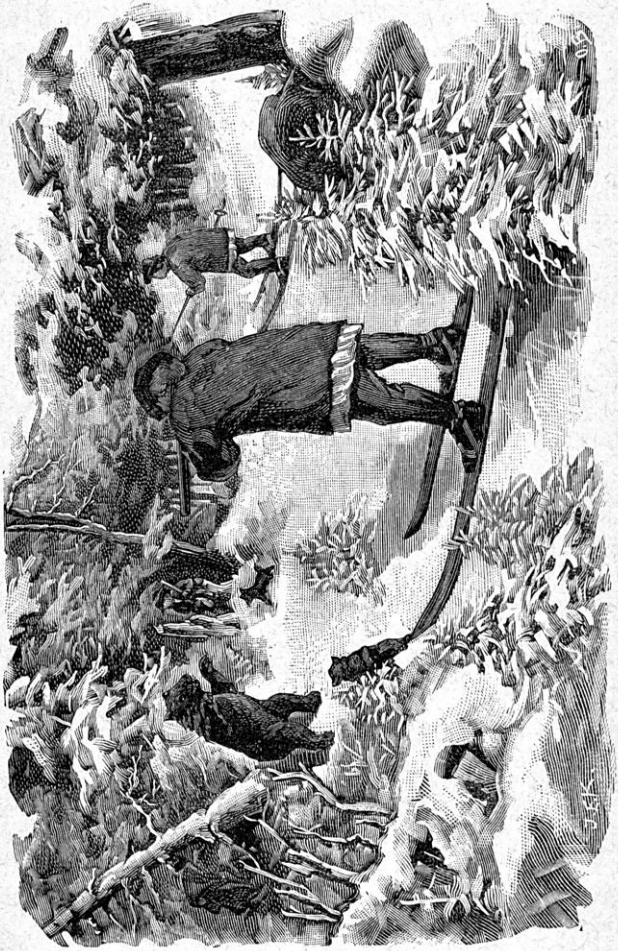

Karhun pesällä.

kaisee taas jonkun päiwän kuluttua toisen kolkan j. n. e. Tottunut kiertäjä saapi täten karhunpesän määrätyksi „pellon suuruol tilal“.

Nyt jätetään karhu rauhaan monen kuukauden ajaksi. Kiertäjä waan tarkasti merkitsee kierroksensa, että hän sen tuntee: painaa mieleensä sen tai sen kallion, katkoo mistä hawun, mistä kaarnan leikkaa. Sydäntalwella aletaan koirien kera mesikämmenen pesää etsiä kierroksesta. Koirat nuuskiwat joka ryteikön, hiihtäjä sytii ja tunnustelee suksensauwallaan jokaista epäiltäwää lumitöyryä. Korjupesän huomaa helposti siitä, että lumi osaksi on sulanut sen kuusen alaoksilta, jonka juurella kontio makaa. Maapesää sitä wastoin on waikeampi löytää.

Jos koirat owat löytäneet karhun, niin kuulun se kohta niiden haukunnasta. Eiwät hauku tyynesti ja kimakasti kuin lintua tai orawaa, waan ärhäkästi kuin ihmistä.

Toisinaan ei tahdo karhu nousta pesästään, semminkin, jos on „poikaniekka" emä. Eräitse ryntää se ylös sellaisella wauhdilla, että lumi pölynä tupruaa, eritenkin jos sattuu korjulla makaamaan.

Nykyajan täydellisillä ampumaneuwoilla warustetulle herrasmetsästäjälle on karhunjahti jotenkin waaratoin huwi. Pikemmin menee kontio pakoon kuin yltyy päälle täyttämään. Ja kun metsänkuningas sitten makaa werisenä, hengetönnä hangella pesänsä edustalla, niin sääliksi käy sitä katsellessa. Siinä sitä ihminen on riistänyt hengen luontokappaleelta, saadakseen kerskata urostyöstään, joka nyt näin totta puhuen ei olekaan niin suuri urostyö.

Toisin on salolais-talonpojan laita. Hänen toimeentulolleen on karhu suuri wihollinen, hänen taloudessaan on tapetun karhun hinta tuntuwa rahallinen etu. Ja mitä tulee jahti-intoon, niin kyllä se on talonpojassa karhunjahdilla yhtä suuri kuin herrasmiehessäkin.

Muistuu tässä mieleeni Rodioin Washa Salmin pitäjän Orusjärwestä. Kertoi eräästä karhuntapostaan, jolloin hän suksilla oli ajanut haawoitettua kontiota takaa

tiheään rikeikköön. Karhu siellä „torewni“, [1]) ei enää ottanut paetakseen.

Eikö pelottanut mennä epäwarmalla piilukko-pyssyllä koution kimppuun, kysyin Wasshalta?

„Äijä wähä warain, dai enämbi himotti“, kuului wastaus. [2])

Wanhan ajan metsämiehet tappoiwat karhua keihäällä. Se se wasta oli paininlyöntiä. Eikä ollut juuri yhden miehen menemistäkään keihäällä kontiota pistämään. Karhu on näet norja ja erittäin wikkelä eläin, waikka sitä tawallisesti kömpelöksi kuwataan. Lyöpi tuota pikaa keihään miehen käsistä. Rohkeutta sitä kysytään nytkin wielä salolaismetsästäjiltä, kun he huonoilla piilukko-pyssyillään menewät metsän kuningasta talwiunestaan herättämään.

On siinä taijatkin usein apuna; wanhoilla ukoilla semminkin. Heillä on ne omat konstinsa. „Moakondiin“ [3]) käpälää wäitetään hywäksi suojeluskeinoksi. Kellä on se taskussa, niin sitä miestä ei syö karhu.

Juohtuu mieleeni eräs tarina, jonka kuulin Suojärwellä. Oltiin menossa karhunpesälle. Kiertäjä, joka oli niitä wanhan kansan miehiä, luki loitsunsa Tapiolle ja Mielikille, lupasi heille kultia kypärin, hopeita huowallisen, jos pyynti onnistuisi. Kun oli karhu tapettu, otti mies lyijyluodin ja wuoli siitä weitsellään kirkkaita sirpaleita hangelle.

Kuinkas nyt, kysyttiin: „lupasit kultia, hopeita, annatkin waan lyijyä“.

„A ei hyö siit tiietä“, wastasi mies.

Sallimuksessa se on karhulykkykin, arwelewat metsämiehet. Kontio muuten kuulun tietäwänkin, konsa sille tuhopäiwä tulee. „Moahaldii“ näet ruokkii lemmikkiään

---

[1]) Käwi äkäseksi.

[2]) „Wähän pelkäsin, mutta enemmän himotti“.

[3]) Myyrä (Talpa europaea).

hangen alla talwisessa pesässä. „Joga yödy tuobi mesijuoman. A jälgimäi [1]) werijuoman edeh työndeä. Siid tiedeäb kondii, jotto huondeksel [2]) töllöy“.

Karhua kiertäessä syntyy usein ikäwiä rettelöitä. Toisinaan yhtyy useampia miehiä eri haaroilta saman kontion jäljille. Asia sowitaan silloin tawallisesti niin, että jokainen heistä pääsee „osniekakse“ otukseen.

Kylässä on wäkeä jos jonkinlaista. On sellaistakin, joka „porottaa“ karhun pois walmiista kierroksesta, kiertää sen uudestaan toiseen paikkaan ja sanoo omakseen. Sentähden owatkin karhumiehet hywin salaperäisiä kierroksiensa suhteen.

Myöhemmin talwella tulee kierros kuitenkin ilmi. Ei ole metsämies malttanut olla suihkaamatta salaisuuttaan hywän ystäwän korwaan. Tämä kertoo uutisen kolmannelle, eikä aikaakaan, niin „tiietäh kai miero, jotto on sie Jiwanal kondie kierrokses netshie suon bokas“. [3]) — „Hoastoa ei sais, a ei nji kui wois hoastamattai olla, ylen äijäl himottaa“. Sellainen se on karjalaisen luonne.

Wanhan ajan ukoilla oli karhuntappo-retkillään monta menoa. Kun kontio oli kaadettu, tehtiin kohta tuli metsään. Salmissa ainakin oli tapa sellainen, että joka waan ennen „tulen loaittuo“ saapui tappopaikalle, hän pääsi osniekaksi, waikk'ei olisi pyssyään lauaissutkaan.

Karhunpeijaisista ei enää ole muita menoja jälellä kuin se, että tapettu karhu aina tuodaan tupaan. Sinne kokoontuu koko kylän rahwas „bessodaa“ eli tanssi-iltaa wiettämään. Tällaisissa tilaisuuksissa täytyy pitää kylän tyttöjä silmällä, ett'eiwät pääse „kynttä kishkomah“ karhulta. Karhunkynnet tuottawat näet naimaonnea ja owat siitä syystä hywin haluttua tawaraa neitosille.

---

[1]) Jälgimäi = wiimein.
[2]) Huondeksel = aamulla.
[3]) Tuolla suon laidassa.

Raja-Karjalan suurin metsämies oli aikanaan Ignoi Wornanen Tolwajärwen kylästä Korpiselän pitäjää. Hän kuoli w. 1889 60 wuoden ijässä. Ignoi Wornanen oli ottanut petoeläinten metsästyksen oikein päätehtäwäkseen. Talwet umpeen hiihteli hän saloja ja tuskin oli sitä korwenkolkkaa Wiipurin läänissä, jota hän ei olisi tuntenut.

Joka wuosi, sydäntalwena, lähti Ignoi Wornanen pitemmille hiihtomatkoille, milloin Wiipurin läänin etelä-osiin, milloin Sawoon, joskus Hämeesen, wieläpä Turun puolelle asti. Näin oli hän hiihtänyt 42 talwea peräkkäin ja wielä wuotta ennen kuolemaansa käwi hän poikiensa seurassa ilweksen ajossa Wiipurin puolella ja wiipyi tällä eräretkellään pari kuukautta.

Ignoi Wornanen oli eläissään ollut yli 70 karhun tapossa. Susia oli hän tappanut joukun kymmenkunnan, ilweksiä noin 400. Parhaan hiihtoretkensä teki Ignoi w. 1881, jolloin hän poikiensa seurassa Warsinais-Suomessa kahteen kuukauteen tappoi 22 ilwestä. Wornaset oliwat Suomen senaatin kehoituksesta sinä talwena lähteneet näille maille susia ajamaan. Mainitut pedot oliwat näet käyneet niin rohkeiksi, että rupesiwat lapsia syömään.

Ignoi Wornanen oli pitkä, hartewa ja kaunis mies. Oikein hiihtomiehen perikuwa. Luonteeltaan oli hän hilpeä ja waatimatoin. Harwoin haastoi hän metsästys-seikkailuistaan; joskus tuttawassa seurassa, eikä koskaan kerskaten. Ja kuitenkin oli hän eläissään monta kowaa kokenut, usein ollut hengenwaarassa.

Ukko Ignoin pojat: Petri, Jyrki ja Jiwana owat perineet isänsä metsästäjä-innon. Jyrki Wornanen on epäilemättä paras nyt eläwistä metsämiehistä Itä-Karjalassa. Kahdeksantoista wuotta on hän jo pitänyt petoeläinten jahtia elinkeinonaan, semminkin ilwesjahtia. Lienee tappanut jo noin 150 ilwestä ja karhuja joukon toistakymmentä.

Toisin talwin owat weljekset hiihtäneet yhdessä, toi=

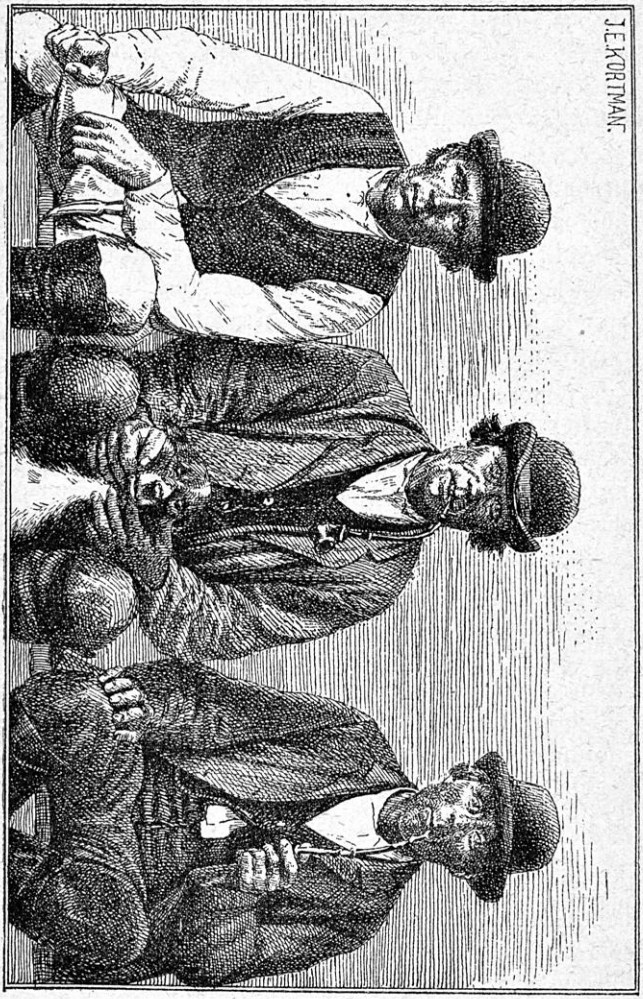

Wornaset: Iiwana, Petri ja Yrki. Walokuwan mukaan, piirustanut J. E. Kortman.

sin talwin erikseen. Kelpaa niitä hiihtäjiä katsella. Kookkaita, salskeita miehiä, norjia ja kestäwiä. On kuin lei=

kintekoa waan pyyhkäistä peninkulmamääriä ilweksen jälessä salolla.

Wornasten niinkuin yleiseen Itä-Karjalan metsämiesten jahtitapa on petoeläimen wäsyttäminen. Ilwesjahdilla on tawallisesti kolme miestä yhdessä seurassa. Aamusta iltaan owat metsämiehet liikkeellä, hakien joka salonkolkan, missä waan luulewat ilweksien asuwan. Kun sitten sattuu werekset jäljet löytymään, niin alkawat miehet ja koirat niitä seurata.

Kaksi hiihtäjistä kulkee ajomiehinä etupäässä, tukewa suksensauwa waan aseena kädessä. Kolmatta miestä sanotaan „woattei'en kokoojaksi"; tawallisesti joku wanhanpuoleinen mies tai keskenkaswuinen poika. Han kantaa pyssyä ja kerää waatteet, joita ajomiehet riisuwat päältään.

Tawallisesti riisuwat ajomiehet jo kohta alussa sarkahousut päältään, niin että ainoastaan lyhyet, liinaiset alushousut eli „koadiet" jääwät jalkojen suojaksi. Jo huomaa ilwes itseään ahdistettawan ja kiiruhtaa wauhtiaan. Samassa määräässä kiihtyy wauhti ajomiehilläkin.

Kotwan aikaa kestää tätä kilpailua, kunnes miehet uudestaan alkawat wähentää waatteita päältään. Takki riisutaan pois ja wiskataan hangelle, samoin liiwitkin. Paitahihasillaan sitä mies nyt ponnistaa eteenpäin, ponnistaa woimansa takaa. Kimakasti kaikuu koirien haukunta korwessa; henkensä kaupalla nelistää ilwes, hakien waarat ja tiheimmät rikeiköt. Sellaiset paikat ne tietysti wiiwyttäwät ajomiehiä.

Wiimein alkaa otus wäsyä, sywässä lumessa. Nuori ilwes tawallisesti silloin turwautuu puuhun, tai tungeksen wuorenlouheen, jonne eiwät koirat pääse sitä ahdistamaan. Wanha ilwes ei mielellään nouse puuhun. Kun hiihtomies sen wiimein saawuttaa, on eläin jo niin wäsynyt, ett'ei enää jaksa häntä wastaan hypätä. Irwistää waan ja odottaa surmaawaa iskua suksensauwasta.

Jos ilwes on nousſut puuhun, niin odottawat ajomiehet ja koirat puun alla, kunnes „woattei'en kokooja" ennättää perille ja tuopi pyſſyn. Täytyy waroa, ett'eiwät koirat pääſe ilweſſeen käſiſſi, kun ſe henkitoreiſſaan makaa hangella, ſillä teräwillä kynſillään wiiltää ſe pian watſan auki koiralta, joka ſitä waromattomasti lähestyy.

Hukan ajo tapahtuu ſamaan tapaan. Suurella ſalolla, miſſä ei ole teitä, on hukka hukaſſa, jos hiihtomiehet waan pääſewät ſen jäljille. Korpiſeläſſä ſattui eräänä talwena noin kymmeniſen wuotta ſitten wereſſet hukan jäljet löytymään lähellä käräjätaloa, miſſä juuri istuttiin käräjiä. Ei muuta kuin joka mies ſukſen ſelkään ja ala jälkiä noudatella. Eikä ennättänyt aamurupeama umpeen kulua, ennenkuin peto wirui kylmänä käräjätalon pihalla. Hukka on hywin herkkä rampautumaan, jos ſaapi iskun ſukſenſauwasta ristiſelkäänſä.

Koirat, joita Itä-Karjalaſſa käytetään ilweſſen ajoſſa ja karhunjahdiſſa, owat tuota tawalliſta lappalaiskoiran rotua. Pieniä, pystykorwia, teräwäkuonoja, käppyrähäntiä, turkki tuuhea, karwa karhea. Wiiſaita ja wikkeliä kaikiſſa liikkeiſſään, rohkeita ja terhakoita. Iſännilleen owat ne erinomaiſen uskolliſia ja monta kertaa on koira pelaſtanut miehen karhun hampaiſta.

Kumma kyllä, ſillä huonosti niitä kohdellaan. Pirttiin ſaawat koirat harwoin tulla. „Tſhib ullos, hännän kerallinje", [9]) tiuskaiſtaan jo ukſenſuuſſa wastaan. Salokyläläiſet harwoin antawat ruokaa koirilleen, toiſet eiwät koſkaan. Nämä ſaawat ſentähden hakea einettä itſelleen, mistä löytäwät. Keſällä ſitä kyllä löytyy jäniksiä ja minkä

---

[9]) Sipi ulos, hännän kerallinen.

mitäkin. Talwella on toimeentulo waikeampi ja hywin laihoja ja surkean näköisiä owat silloin koirat.

Jos saadaan karhu tapetuksi, niin silloin on koirilla wiikkoset kestit. Eipähän satu joka kylän pystykorwille sitä onnea. Kreikanuskoisessa Raja-Karjalassa eiwät ihmiset syö karhunlihaa. „Roihe riähky moises ruwwas“ [10]) sanoo rajalainen. Ammuttu orawa heitetään niinikään koirille; nahka waan nyljetään. Auman alta kaiwaa koira aina silloin tällöin jonkun hiiren itselleen. Lykyn warassa owat nekin makupalat.

Kuiwat on kostit koiraparoilla. Ja nälissään syöwät ne mitä waan eteen sattuu. Olen usein nähnyt koirien syöwän kauroja, wieläpä hewosen apettakin. Hewosen waljaita ei pidä pihalle jättää Salo-Karjalan kylässä. „Talukkoa perttih, mäne tijjä koirat sywwäh“, [11]) waroittaa isäntä illalla. Ja niin on joskus käynytkin, jos nahkaremelit owat olleet uusia ja hywässä raswassa. Ei ole suksiakaan takaamista. Onhan niissäkin nahkaiset warpaalliset ja kannantakaiset. Parasta on nostaa nekin pirttiin.

Kaikki nuo warowaisuuden temput tehtyään ja pirtin herttaisessa lämmössä kotwan aikaa istuttuaan, menee wieras mielellään ulos „saraille“ jakelemaan leipää koirille. Ja kowin kiitollisia owat „Wikki“, „Kitel“, „Walle“, „Kuttji“, „Sebel“ tai „Härmi“, kun kerran saawat kyllälti syödäkseen. Sormet waan on waarassa; niin hätkisti sieppaawat palan kädestä. Ja jos sattuu pala wähän suurempi, niin mulkoilee epäilewästi antajaa, että tokkohan tuo rupeaa sitä wielä takaisin waatimaan.

Eikä waadi. Mikä on annettu, se on annettu.

Iloisina odottamattoman runsaasta ateriasta pehnautuwat koirat „sarain“ pehmeisiin heiniin lewolle.

---

[10]) Tulee synti sellaisesta ruuasta.

[11]) Tuokaa pirttiin, mene tiedä koirat syöwät.

Mutta ulkona paukkuu pakkanen ja tähdet kimaltelewat kirkkaasti talwisella taiwaalla. Ja lumisen korpikuusen alla makaa kontio wiimeistä yötään. Jo on „moahaldii“ tulossa werijuoman kera.

Päiwän waljetessa hiihtäwät miehet pyssyt selässä tappotantereelle. Koirat hywäilewät tuttawasti wierasta, joka heille eilen illalla niin runsaat kestit toimitti.

Kaikki on niin hiljaista metsässä. Teiret makaawat wielä lumen peitossa, yksinäinen metso nukkuu kelohongan latwassa suosaarekkeella.

Nuku rauhassa waan ukkometso hongassasi. Näistä hiistäjistä ei poikkea yksikään ladultaan aamu-untasi häiritsemään.

Suurempi on nyt saalis apajassa, korwen kontio kierroksessa.

———×———

Kolmas Luku.

Runo- ja Taikamailla.

„Mie liikun Ukon wäellä,
„Jumalan wäellä,
„Wäellä wanhan Wäinämöisen".

Ontrei Wanninen, runolaulaja Sortawalasta.

Kristinuskon lewiäminen Itä-Karjalaan. Itä-karjalaiset oliwat wielä 1500 luwun alkupuolella pakanoita. Ilja munkin lähetystoimi Itä-Karjalassa. Pakanuudella on wielä sywät juuret Raja-Karjalan takamailla. Salmin Mantshinsaaren härkäuhrit. Päsfien uhraaminen Lungulansaarella. Aunuksen Uukshmäen härkäuhrit. „Rishtapuut". Käärmeiden palwelus. Wanhoja legendoja, joissa pakanallisia ja kristillisiä aineksia on sekoitettu toisiinsa. „Mawon syndy". Runomaiden kynnyksellä. Karjan loitsuja Sortawalasta. Muita loitsuja. Suonion „Suksimiesten laulu" kulkee loitsuna Korpiseläsfä. Sortawalalainen runolaulaja ja tietäjä Ontrei Wanninen. Taru Wannis-suwun kantaisän Lapissa käynnistä. „Mie liikun Ukon wäellä, Jumalan wäellä, wäellä wanhan Wäinämöisen". Ontrei Wannisen loitsuja. Wäinämöisen soitto. Hääwirsiä. Itkuwirret. Niiden kielestä. Kreikanuskoisten raja-karjalaisten häätawoista. Häissä itkeminen. Hautajaismenoja ja hautajaisitkuja. Lauluruno Itä-Karjalassa. Kalewalarunojen maantiede.

Itä-Karjalassa huomaa selwästi kahden erilaisen siwistyksen waikutusta. Siwistyksen tuulia on sinne puhaltanut ensin idästä ja sittemmin lännestä, mutta keskellä

noita waikuttimia on siellä säilynyt paljon tuota perinwanhaa, muinaissuomalaista, mikä oli kansallemme omituista, ennenkuin muualta tulleet siwistysaiheet sitä kohtasiwat.

Kristinusko ei ole wanha Raja-Karjalassa. Wanhat wenäläiset aikakirjat tosin kertowat suuriruhtinas Jaroslaw Wsewolodinpojan w. 1227 lähettäneen lähetyssaarnaajia karjalaisia kastamaan, ja mainitaan silloin pian kaiken Karjalan kansan kääntyneen kristinuskoon. Miten lieneekään ollut. Wuonna 1240, kun Tuomas piispa Suomesta teki kuuluisan ristiretkensä Newan seuduille, oliwat inkeroiset wielä pakanoita. Tämäkin wenäläisten lähteiden mukaan. Suuriruhtinas Jaroslawin käännättämistoimi ei siis näy tarkoittaneen inkeroisia. Tuskinpa siitä lienee jäänyt pysywäisiä jälkiä Karjalaankaan.

Wielä 1500 luwun alkupuolella wallitsi pakanuus täydessä woimassaan Inkerinmaalla, Laatokan rantamailla, Aunuksen ja Wienan Karjalassa. Siinä kertomuksessa, minkä Nougorodin ja Pihkowan arkkipiispa Makari w. 1534 antoi Suuriruhtinas Wasili Iwananpojalle ja hänen pojalleen Iwanalle näiden maiden uskonnollisesta tilasta, mainitsee hän tietoonsa tulleen, että watjalais-wiidennekseen [1]) tshuudilaisten [2]) ja inkeroisten kesken ynnä karjalaisten kesken Laatokan järwestä aina Wienanmereen asti, noin 1,000 wirstan pituisella ja 60—40 wirstan lewyisellä alalla wielä wallitsi paljon pakanallista taikauskoa. Ihmiset täällä palwelewat kaikenlaisia luotuja esineitä Luojan asemesta: metsiä, kiwiä, jokia, soita, lähteitä, wuoria, kumpuja, aurinkoa, kuuta, tähtiä ja järwiä. He uhraawat paholille haltijoille weriuhreja: härkiä, lampaita ja kaikenlaatuisia eläimiä ja lintuja. Kertoopa huhu, että muutamat salaa

---

[1]) „Watjalais-wiidennekseksi", sanoiwat nougorodilaiset ennen Laatokan rantamaita, Newajoen seutuja, Aunuksen- ja Wienan-Karjalaa.

[2]) Wepsäläisten.

tappawat lapsensakin ja wiskaawat pyhiä pyhimysten kuwia tuleen palamaan. Mutta tawallisen ihmisen pitäwät he luonaan pappinaan; häntä nimittäwät he arpojaksi („arbui") ja tämä antaa nimen heidän lapsilleen. Edelleen käyttäwät he monenlaisia loitsuja, ikäänkuin paha henki puhelisi heidän kanssaan. — Näin kuului hurskaan piispan kertomus.

Suuriruhtinaiden käskystä lähetti silloin Makari piispa Ilja nimisen munkin häwittämään näitä pakanallisia menoja ja kääntämään kansaa uudestaan kristinuskoon. Ilja kastoi kaikki ne, jotka eiwät olleet kastetut, häwitti „epäjumalain temppelit", hakkasi maahan ja poltti pyhät lehdot ja upotti uhrikiwet weteen.

Seuraawana wuonna 1535, lähetettiin Ilja munkki uudelle lähetysmatkalle samoille seuduille. Makari piispa käski hänen silloinkin häwittämään inkeroisten ja karjalaisten kesken wallitsewat „tshuudilaiset" tawat. Naisia olkoon kielletty leikkaamasta hiuksiaan ja kantamasta pääsiään ja hartioillaan pukua sellaista, jota kuolleille ihmisille käytetään.[3]) Kansa luopukoon loitsuistaan ja eläköön kristittyjen ihmisten tawalla.

Pakanuus ja kristinusko wielä tänä päiwänäkin taistelewat keskenään Raja-Karjalan salomailla. Kalewalan wiimeinen runo kuwaa eläwästi tuota taistelua. Suojärwellä on tämän kertoja kuullut toisinnon samasta runosta. Siinä kerrotaan, kuinka Iri neito synnytti kolme poikaa:

Yksi olj wanha Wäinämöinje,
Toinje seppo Ilmollinji,
Kolmas nuori Jougamoinje.

Merkillisimpiä pakanuuden jätteitä Raja-Karjalassa owat Salmin eläinuhrit. Mantshinsaarella on wiime

---

[3]) Huntua.

aikoihin asti joka wuosi uhrattu härkä, joskus useampiakin. Lungulansaarella niinikään uhrataan päsjejä.

Härännuhri tapahtuu Mantshinsaaren Työmpäsien kylän kalmistolla, ensimmäisenä pyhänä Iljanpäiwän jälkeen, s. o. noin elok. 5 p:nä. Tätä päiwää sanowat salmilaiset „härränpäiwäksi". Uhrattawa härkä tuodaan tawallisesti jostain mannerpuolen kylästä.

Asian laita on seuraawa. Jos karhu tai susi tekee wahinkoa jonkun talon karjalle, niin lupaa karjan omistaja pyhälle Iljalle härän, että pyhimys suojelisi häntä enemmistä wahingoista. Eläin on nyt pyhitetty ja sitä sanotaan „Illjan häkikse". Toisinaan pyhitetään useampia härkiä Iljalle, kolme, jopa neljäkin. Ne owat tawallisesti 3—4 wuoden wanhoja.

„Illjan häkki" tuodaan Mantshinsaarelle wähää ennen uhripäiwää. Jos härkiä on useampia, ett'ei kaikkia tahdota sinä wuonna uhrata, niin jätetään henkiin jääneet Työmpäsien kyläläisten huostaan, jotka niitä kukin wuoroonsa syöttäwät tulewan wuoden uhrijuhlan waralle.

Warhain uhripäiwän aamulla kokoontuu rahwas Työmpäsien „kuusikolle", uhripaikalle. Siellä mantshinsaarelaista, siellä mannerpuolen salmilaista. Naiset tulewat jalan, miehet ratsain. Kellä ei ole hewosta, koettaa saada sellaisen lainaksi „härränpäiwäkse". Pojat owat erittäin innostuneet tähän ratsastamiseen. He warustawat jo wiikon warrella itselleen tuomisia tai pihlajaisia raippoja. Jokainen, ken kynnelle kykenee, on sinä päiwänä liikkeellä, nuoret ja wanhat.

Työmpäsien kyläläiset owat jo ennen muun rahwaan tuloa teurastaneet härän ja walmistaneet uhriaterian. Teurastaminen tapahtuu hautausmaalla olewan „tshasounan" eli rukoushuoneen edustalla. Aterioiminen alkaa tawallisesti noin 9 aikaan aamupäiwällä, niinikään hautausmaalla. Rahwas ryhmäytyy pieniin piireihin, sukulaiset ja saman talon wäki yhteen paikkaan.

Se mikä jääpi tähteeksi ateriasta, wiedään yöksi „tshasounaan“. Työmpäsien kyläläiset syöttäwät sitten seuraawana päiwänä heinänteko-wäkeään näillä tähteillä. Härän wuota myödään huutokaupalla ja rahat käytetään „tshasounan“ hywäksi.

Uhriaterian jälkeen lähtewät miehet ratsastamaan kilpaa Työmpäsien kankaalle, jonka laidassa hautausmaa sijaitsee. Tämä on pojista erittäin lystiä. Kellä ei ole hewosta, hän astuu „pitkeä kishoa oman tshomahizen kera“. „Pitkässä kishassa“ astuwat pojat ja tytöt parittain werkalleen eteenpäin, puhelewat lemmenasioistaan toisilleen.

Salmin rahwas on lujasti wakuutettu uhrijuhlansa tärkeydestä. Pyhä Ilja taipuu tämän kautta warjelemaan heidän karjaansa wahingoista. Papisto Salmissa on joskus koettanut saada uhrimenot häwitetyiksi. Tähän asti se ei ole onnistunut. „Jogahizel on waldu oman ker ruadoa, min katshou; hot minä oman häkin työndänen metshäh waroloin syödäwäkse, kenbo siih midä woibi“ [4]) uhkaili eräitä wuosia sitten wanha Salmin ukko, uhreista ja niiden kieltopuuhista puhuen.

Wiime uhrijuhla wietettiin w. 1891. Kahteen wuoteen ei siis ole „härränpäiwie“ Mantshinsaarella pidetty. Ensi kesänä aijotaan pitää. „Nygöi-gi on tuliekse wuottu Illjan häkki waruksis“, niin kertoi wiime syksynä Työmpäsien mies.

Uhrijuhlastaan kertowat mantshinsaarelaiset seuraawan tarun:

„Ennen wanhas sie näit pedru [5]) oli käynyh joga wuottu, uinuh poikki lahten sinä pian ishkiettäwäkse. [6]) A

---

[4]) „Jokaisella on walta tehdä omansa kanssa mitä tahtoo; waikka minä weisin oman härkäni metsään korppien syötäwäksi, kuka sille mitä mahtaa“.

[5]) Peura.

[6]) Uinut poikki lahden sinä päiwänä teurastettawaksi.

erähänny wuon i ugodjih sinä huondes tuulitshu ilmu, da pedru ei nji ennjittänyh aijalleh tulla.[7]) A hyö rahwas, nu wuottamah, nu wuottamah sidä pedrua; yht ei näy.[8]) Hyö otettih da ishkiettih häkki rahwahal syödäwäkse. Ku, welli, wai ennjitettih häkki ishkie, ga katshotah: jo i pedru tulou, uibi sie poikki lahten, sarwet wai kekottau. Pedru i tuli mual, endjizen tawan mugah, mänji tshasounan pihal, ga jobo i dogadji häkin. Sen kera, welli, häin njuuhtaldi häkin werii dai prinkastih lahtel dai ui järilleh sinne, kuz tuli.[9]) Sen jälles enämbiä nji konzu ei pedru tulluh. A pedran tjilah wot joga wuozi ishkemmö häkin".[10])

Lungulansaarella Salmin pitäjää uhrataan niinikään heinäkuun 15 päiwänä yksi pässi, toisina wuosina useampiakin. Wiimeinen tällainen uhri tapahtui siellä w. 1892. Wiime wuonnakin olisi uhrattu, mutta eräs warakas sen puolen kauppias pani esteitä toimitukselle. Pässi myötiin ja rahat annettiin sille „tshasounalle", jonka edustalla uhri aina ennen oli tapahtunut.

Aunuksen-Karjalassa käytetään wielä paikka paikoin samanlaisia härkäuhreja kuin Salmin Mantshinsaarella. Ainakin on tämä tapa säilynyt Unkshmäen kylässä Witeleen pogostaa lähellä Suomen rajaa. Sielläkin tapahtuu uhritoimitus kylän „tshasounan" eli rukoushuoneen edustalla.

Unkshmäen „tshasouna" on pyhitetty pyhälle Walassille ja uhri tapahtuu sentähden kesällä Walassinpäiwänä. Härkä ostetaan „tshasounan" wuotuisilla kassarahoilla.

---

[7]) Eräänä wuonna sattui sinä aamuna tuulinen sää eikä peura ennättänyt ajalleen tulla.

[8]) Rahwas odottaa, odottaa sitä peuraa; ei waan näy.

[9]) Peura tuli maalle entiseen tapaansa, meni rukoushuoneen pihaan, mutta jo huomasi härän. Rupesi, weli, paikalla nuuskimaan härän werta, syöksähti lahteen ja ui takaisin sinne, mistä tuli.

[10]) Peuran asemesta näet joka wuosi teurastamme härän.

Kun kysyttiin Uukshmäen mieheltä, kuka tuo pyhä Walassi oli, wastasi hän: „Walassi, welli näithäi, oli paimenennu, da sit häi piäsi papikse da molittawakse mushenjiekakse. Wot sentäh hänen tshasounan eis i sywwäh häkkie“. [11]) — Sen parempaa selitystä ukko ei osannut antaa.

Raja-Karjalassa, sekä Suomen että Wenäjän puolella rajaa, tapaa siellä täällä salokylissä pyhiä puita, joita kansa sanoo „rishtapuiksi“. Ne owat entisajan uhrihonkia ja niiden ääressä toimitetaan wielä tänäkin päiwänä kaikenlaisia uhrimenoja. Emännät wiewät sinne maitopatoja, saadakseen karjaonnea, kiinnittäwät puun oksiin willa- sa pellawatukkoja, tai solmiwat niihin lankoja.

Entiseen aikaan riipustettiin kaadetun karhun pääkallo aina uhrihongan oksaan. Sortawalassa olen tawannut wanhoja ukkoja, jotka kertowat, että se tapa wielä heidän nuoruudessaan oli käytännössä. Pari wuotta sitten tapasin Salmissa erään nuoren miehen, päälle päätteeksi luterilaisen, joka itse kertoi niin tehneensä. Noudatti kai kylän wanhaa tapaa.

Erittäin komean „rishtapuun“ näin Witeleen kylässä Aunuksessa eräitä kymmeniä kilometrejä Suomen rajalta. Se oli kuiwunut honka, noin wirstan werran kylästä, waltatien warrella. Uhrihongan wiereen oli pystytetty puinen risti katoksineen. Papisto oli nähtäwästi tällä tawalla koettanut ikäänkuin miedontaa paikan pakanallista luonnetta.

Uhrihongan alaoksat oliwat kirweellä karsitut. Maassa oli paljon sawiastian-palasia, Witeleen emäntien maitopatojen jäännöksiä. Puun rakoihin oli pistetty lankoja, pieniä willatukkoja ja senkin sellaista.

---

[11]) Walassi, näethän weli, oli paimenena ja pääsi sitten papiksi ja tuli pyhimykseksi („rukoiltawaksi mieheksi“). Katso sentähden hänen rukoushuoneensa edustalla uhrataan („syödään“) härkää.

En tiedä, seisooko Witeleen „rishtapuu“ wielä pystyssä? Kaksitoista wuotta sitten, kun käwin kylässä, kohosi se uhkeana maantien laidassa.

Tuulokſen kylän salolla Aunuksen puolella on risti, jonka juurelle kylän asukkaat joka kesä Walassinpäiwänä kokoontuwat uhripuuroa syömään. Puuro walmistetaan „ozran suurumoista“ [12]) ja nämä tarpeet kerätään kylän kaikista taloista. Uhriateriaan ottawat osaa sekä miehet että naiset. Warattomatkin, joilla ei ole ryynejä, saawat siltä olla mukana.

Peiposen kylän mäellä Mantshinsaarella seisoo puinen risti. Toistakymmentä wuotta sitten eli kylässä Ontoin Joakoi niminen mies. Joakoi oli niitä wanhan kansan ukkoja, käwi säännöllisesti joka wuosi Kekrinpäiwänä syömässä talkkunaa ristin juurella.

Pakanuuden jäännöksiä näkyy olleen se käärmeenpalweluskin, jota nykyisiin aikoihin asti paikka paikoin on harjoitettu Raja-Karjalassa. Tämän kertoja tietää ainakin kaksi esimerkkiä sellaisesta palweluksesta. Muutamia wuosikymmeniä sitten syötettiin tarhakäärmeitä (Coluber natrix) eräässä myllyssä, tai oikeammin myllärin kodissa, Ruskealan pitäjän Kontio-Leppälahden kylässä.

Wiisonsalolla Sortawalan pitäjässä on yksinäisellä paikalla Haukka-Kokon talo. Siellä elätettiin wielä noin kymmenisen wuotta sitten niinikään tarhakäärmeitä. Käärmeet asustiwat tuwan laattian alla ja oliwat niin kesyjä, että määräaikana luikerteliwat esiin ruokaa saamaan. Niitä syötettiin maidolla ja talonwäki oli eläimiin niin tottunut, ett'eiwät lapsetkaan niitä pelänneet. — Käärmeiden nähtäwästi luultiin tuottawan onnea talolle.

---

[12]) Ohrarynneistä.

Raja-Karjalassa elää kansan huulilla rikas legendasto, jossa pakanalliset ja kristityt käsitteet kerrassaan owat toisiinsa sekaantuneet. Esimerkkinä mainittakoon seuraawa legenda käärmeen synnystä, jonka eräs wanha ukko Salmin Mantshinsaarelta muutamia wuosia sitten kertoi.

Kerron sen ukon omilla sanoilla:

Konzu [1]) Spuassu [2]) käweli uapostolain [3]) kera mual, sit kui hyö erähäs paikas astutah, ga i nähtäh eräs tshuudo [4]) wirumas mual, midä hyö ei woija nji mikse arwata. Ga uapostolad i kyzytäh Spuassal: „mibo netshe [5]) on, ku myö emmo woi nji mikse händy arwata"?

Spuassu sanou heille: „ga se on pirun sylgi".

Ga pyhä Pedri i sanou Spuassal: „midäbö netshe ruadais, [6]) kui olis netshil [7]) hengi"?

Spuassu sanou hänel-gä: „Ohou! se luadjis äijän [8]) pahua, kui olis sil hengi da kui oldas sil pelwassiemenehized [9]) silmäd.

Pyhä Pedri kui tämän kuuli Spuassal, ga i rubei händy kiusuamah: „shto luai netshil pelwassiemenes silmäd da pane hengi".

Ga Spuassu hänen sanua ei nji prostiwoinnuh [10]) i luaddju pelwassiemenes silmäd dai hengen panou sille karun [11]) syllel. Ga kui, welli [12]), wai sil puutui hengi da silmäd, ga tuhjoh [13]) i shawahtih. [14])

Ga pyhä Pedri kui nägi sen, ga i kysyw Spuassal: „a midäbö nygöi [15]) netshe ruadais, ku peäsi liikkumah"?

Spuassu i sanou hänel: „nygöi mäne tuhjon luo da kaiwa se palljahil käzil iäreh sie". [16])

---

[1]) Koska. [2]) Kristus. [3]) Apostolit. [4]) Ihme, kumma. [5]) Tämä. [6]) Tekisi. [7]) Tällä. [8]) Paljon. [9]) Pellawansiemeniset.

[10]) Ei antanut anteeksi hänen sanaansa. [11]) Pirun, pahan. [12]) Weli. [13]) Pensaaseen. [14]) Pujahti. [15]) Nyt. [16]) Pois sieltä.

Pyhä Pedri kui mänöy tuhjoh da rubieu kaiwamah, ga kädeh i tartuu dai puron käin shawahuttau.[17]) Häi i wongahtah: „a woi woi, ylen kibiesti kätty puri!"

Spuassu i sanou-ga: „a wot sikfei käskid sil hengen panna; katsho nygöi i näit, midä se ruadau".

Dai hyö kodwanje[18]) kui ollah, sid ga pyhäl Pedril käin i puhaldi kui parrekse.[19]) Häi rubei jo wongumah da itkemäh dai Spuassal pokoroimah:[20]) „shto[21]) auta minuu, eiga[22]) kuolen!"

Spuassu ottau dai puhuu[23]) hänen kädeh. Ga ku wai puhui, dai puhallus lauseni[24]) dai käzi parani. Sid Spuassu otti da puolendi mawon wihoi.[25]) Häi puolendi njiidy ozan amburiehel,[26]) ozan mehiläzel, ozan tshihil,[27] dai ozan kärbäzel andoi. Dai sid pyhän Pedrin työndi kirikkömäil: „dai kui rahwas kai lähtietäh kirikös eäreh, sid sinä kirikkömäil killju täytty wägie, shtobi jogainawonje kuulis[28]) ned sanad, mid minä luwin sinun kädeh puhujes, da sano, shto nengonje eläwy mual on rodjinuhes,[29]) katshokkua, kui kedä purron, ga sid nenga pidäy puhuo da nämmä sanad lugie, sid paranou se rishtkanzu,[30]) kedä on mado pannuh, eiga se kuolou".

Sen kera pyhä Pedri kui mänöy kirikkömäil, da rahwas jo sie ruwetah lähtemäh iäreh, ga hänen pidäisgi jo ruweta huiguttamah[31]) njiidy sanoi, mid Spuassu käski hänelleh ilmoittua rahwahal. A hänelbo huigei i tulow[32]) njiidy ruweta ilmoittamah kaikil. Häi ottau da sil da täl

---

[17]) Puree sawahuttaa. [18]) Kotwan aikaa. [19]) Käden paisutti kuin hirreksi. [20]) Rukoilemaan. [21]) Että. [22]) Muuten.

[23]) Tekee taikaa, myöskin puhaltaa. [24]) Ajettuma asettui. [25]) Wähensi käärmeen myrkkyä. [26]) Ampiaiselle. [27]) Nokkoselle.

[28]) Kirkkomäellä huuda täyttä kurkkua, että jok'ainoa kuulis. [29]) Sellainen eläwä on maahan syntynyt. [30]) Kristitty ihminen.

[31]) Huutamaan. [32]) Häntä häwettää.

wai tshuhkuau ned sanad korwah.[33]) Katsho sentäh-häi nygöi ei kai nji woija puhuo mawon wihoi.[34]) Ze wai se dai tämä woibi puhuo, kui pyhä Pedri ei niidy sanoi sanonnuh kaikil.

Tämän legendan runollisena toisintona mainittakoon seuraawa loitsu, jonka luki runolaulaja Waslei Jeskanen Korpiselän kirkonkylästä. Loitsun sain talteen w. 1888.

Käärmeen pistosanat:

Sylgi Syöjätär merellä,
Laski kublan lainehilla.
Tuota tuuli tuuitteli,
We'en hengi heilutteli
Kolmekymmendä kezeä.
Ajoi aalto kalliwolle
Tuon päiwy kowakse paahto,
Wesi pitkäkse wenytti.

Kulgi Kristus tiedä myöten
Pienen Piedarin keralla.
Kysyi Kristus Piedarilla:
„Missäs on piä pahalle pandu?"
„Pahassa padaranissa".
„Missäs on silmät sillä tehty?"
„Silmät on liinan siemenissä".
„Missäs on koi'on korwat tehty?"
„Korwat on lammin lumbehissa".
„Missäs on hambahat haettu?"
„Orahissa Tuonen ozran,
„Werihin on wierewissä,
„Roa'akse rubeawissa".

---

[33]) Hän kuiskuttaa waan muutamille korwaan. [34]) Sentähden-hän nyt eiwät kaikki woi loitsia käärmeen wihoja.

„Pistä nyt formesi edehen".
Jo kiärme pisti formeh Piedarie.

„Woi se paha pagana
Tule työsi tundemahan,
Pahasi parandamahan.
„Sima suussasi sulo'a,
„Mesi heitä kielelläsi,
„Ennenkuin sanon emolla,
„Puaputtelen wanhemballa".
„Sula woi sulattawina,
„Hengin huogaelduani,
„Käsin piällä käydywäni;
„Raswa riäwyteldäwinä.
„Sulembat sinun wihasi,
„Suin sulin on puhelduani,
„Hengin huogaelduani.

„Kipu on tyttö Tuonen neidsi
„Kiwut kiäri kindahase,
„Kipuwakkanje käessä.
„Muan karwa olit kanerwan karwa".

Sortawalassa ollaan jo runo- ja taikamaiden kynnyksellä. Siellä kuulee wielä kansan suusta loitsuja, itkuwirsiä ja wanhoja lyyrillisiä lauluja. Cepilliset sankarilaulut owat siellä nyt jo joutuneet melkein unohduksiin.

Wielä 20—30 wuotta sitten käyttiwät emännät Sortawalassa monta taikatemppua, kun kewäällä laskiwat lehmänsä lääwästä. Jotenkin samanlaisia taikoja näkyy käytetty, samoja loitsuja luettu muuallakin Itä-Karjalassa.

Karja laskettiin lääwästä „jyrrinpäiwänä", toukokuun 5 p:nä. Toisinaan oli maa silloin wielä lumen wallassa, siellä täällä waan wähän pälwiä, mutta siitä huolimatta oli karja ulos laskettawa. Ennenkuin „siiwatat" ajettiin

lääwästä, „kiersi“ emäntä ne kolmeen kertaan. Hänellä oli siinä toimessa kolme rautakalua: weitsi kädessä, toinen hampaissa ja kirwes wyöllä. Toisessa kädessään piti hän kolme palawaa pärettä. Päreiden tuli olla „pintapäreitä“, ja jokaiseen oli piirretty kolme „wiiskantaa“.

Wiiskanta on wieläkin Raja-Karjalassa yleisesti käytetty taikamerkki. Se leikataan milloin mihinkin paikkaan, esim. uksen pihtipieleen y. m. Talouskapineisiin piirretään niinikään usein wiiskannan merkki ja wanhoissa kanteleissa on se tawallinen. Muodoltaan on se seuraawan näköinen.

Kun emäntä näin oli „kiertänyt“ karjansa, antoi hän jokaiselle raawaalle leipäpalasen, johon oli sekoitettu hylkeenraswaa, uuninhaahloista otettua karstaa ja kattilassa kuumennettuja suoloja. Tämän jälkeen terwattiin kukin lehmä neljästä kohdin: sarwien ympärystästä, turwan päältä, otsasta ja ristiselän kohdalta. Lampaat terwattiin ainoastaan otsasta.

Emäntä nousi nyt lääwän ukselle ja hänen alitsensa piti karjan kulkea. Karja ajettiin ulos lääwästä „wirpawitsoilla“, joita tähän tarpeesen oli talossa säilytetty palnusunnuntain ajoista. Karja ajettiin metsään päiwännousuun päin.

Emäntä oli sillä wälin astunut alas korkealta asemaltaan, lääwän ukselta, ja rientänyt metsään karjan edellä, walkea huiwi päässä ja walkeat kintaat kädessä. Täällä kyyristyi hän puun juurelle ja luki seuraawan loitsun:

Metsän herra, moan kuningas,
Kun katsoit kartanossa,
Niin hoi'a katajikossa.
Anna rauha raawahille,

Pane ſuet ſuitſet ſuuhun,
Karhut rautakahlehiſin;
Anna rauha roawahille,
Sontajaloille ſowinto!
Tuo willat wiitſimättä,
Muun katehen katſomatta;
Suin ſulihin, päin päiwihin,
Oſin onnen ruohoſihin.

Tämän jälkeen toi emäntä karjan takaiſin lääwään ja luki:

Terwe maalle, manterelle,
Terwe tallimestarille;
Karwa kultaa, toinen hoppiita.

Nyt pestiin karjakellot rainnaſſa ja tätä peſuwettä waleltiin ſekä karjan että paimenien päälle. Kaiken tämän teki myös emäntä, lukien:

Hywä Katri, kaunis Katri,
Anna walkia waſikka.
Kelpaapa ſe kirjawakin.
Suu rumakſ, ruokana makkiiſ.
Nyt ootta, talwen ſyöneet ruſuu ruumenta,
Pehupellon olkii.

Jos ſattui keſällä maito tulemaan wiruwakſi, niin meni emäntä lääwään, heitti päähineen päästään, hameen yltään ja otti nämä waateparret ynnä lattialuudan käteenſä, löi jokaiſella lehmää kolme kertaa päähän ja luki:

Ken katein katſonoo,
Silmin kieroin keksinöö,
Silmät wettä wuotakohon,
Hyhmänä kyhertäköhön.
Kulkkuhun werinen tulppa,
Lemmon lukko leukaluihin,
Hiiliſeiwäs ſieramihin.
Ken lie ſuilla ſuuellunna,
Mie ſanoilla ſalpaelen.

Jos lehmä tuli kipeäksi, niin hiwutettiin jauhoja „ukontaltasta“, otettiin kynnyksen alta „uperoita“ [35]) ja tyhjän tupen pohjasta „musseroita“. [36]) Kaikki tämä pantiin korwoon lehmän juomaweden sekaan. Korwo kannettiin uuninhawulla lehmän eteen ja tämän selkään pantiin housut. Korwosta ammennettiin lehmälle juomaa wanhalla, warrettomalla kenkärajalla ja sanottiin: „Suus rumaks, ruokas makkiiks“.

Ajosta parannettiin seuraawalla tawalla. Kuumennettiin „ukontaltta“ ja painettiin sillä kipeää paikkaa. Tätä tehdessä luettiin seuraawa loitsu:

Puuhun puhkat, maahan mahkat,
Wuorehen weriäkämät;
Puun juuret punottamahan,
Lepän juuret leusomahan,
Pajun juuret paisettumahan!
Kiwii kiwistämähän,
Paasii pakottamahan.
Ei kiwet kipuja kestä,
Paaet waiwoja walita;
Kiwo keskellä mäkeä,
Loukko keskellä kiweä,
Tuohon tuskat tungetahan,
Sekä pakot paiskatahan.
Olj miulla ennen musta koira,
Rakki rau'an karwallinen,
Joka föi kylän koirat,
Kylän noijat noppajaili.
En puhu omalla suulla,
Puhun suulla puhtahalla,
Herran hengellä hywällä
Nämä päästöt päästämähän,
Puutunnaiset purkamahan,
Kirolaiset kiehittelemään,
Nikoksista riisumahan.

---

[35]) Tomua. [36]) Ruuhkaa.

Palohaawoja parannettiin ſeuraawalla tawalla. Otettiin „manttia“ eli kermaa ja pantiin ſe „lyytiskälle“ [37]). Taſſiſſa olewa kerma kuumennettiin, aſettamalla taſſia hehkuwille hiilille. Waſemman käden nimettömällä ſormella maisteli ſairas kolme kertaa kermaa ja loitſija luki kolmeen kertaan ſeuraawan loitſuluwun:

Tiiän mie tulesta ſynnyn:
Wuoresta wetoſen ſynnyn,
Tulen ſynnyn taiwahista.
Akka wanha, wampullinen,
Koukkulenka, konstillinen
Iſtuu kiwun kiwellä,
Kipuwuoren kukkulalla,
Lukoo tulen wihoja,
Tulen töitä tietelööpi,
Jäinen kattila käeſſä,
Jäinen kauha kattilaſſa.
Kuka lie paljon palanna,
Wiskoo wilua wettä;
Kunka lie korpunna kowakſi,
Sitä jäillä jeähyttellöö.
Metolainen ilman lintu
Lentäwi, liputtelewi
Yheksän meren ylitſe,
Meren puolen kymmenettä;
Tuopi tuolta-woitehia
Kuuen heinän kukkaſesta,
Sa'an heinän helpehistä,
Tuorehesta turpeheſta
Mehiästä mättähästä.

Loitſiminen ja taikalukujen käyttäminen on wanhoista ajoista niin juurtunut Raja-Karjalan kanſaan, että ſe joskus käſittää kirjalliſuutemme taiderunouttakin loitſuna. Sellainen hauska tapaus ſattui minulle kerran Suistamolla.

---

[37]) Kupin wati eli taſſi.

Laulatin erästä sen puolen runolaulajaa, Shemeikan Jiwanaa, josta tuonnempana tulen enemmän puhumaan. Jiwana luki juuri metsämiehen loitsua. Saapuwilla oli Timo niminen mies Korpiseläst ä. Timoa nähtäwästi alkoi ikäwystyttää se seikka, että koko illan niin yksinomaisesti Jiwanan kanssa haastelin. Sanoi kesken kaiken, että osaa hänkin karhun loitsun, ja päälle päätteeksi aiwan uuden, jota ei tämän puolen miehet tunnekaan. Oli oppinut loitsun Ruokolahdella, ollessaan siellä ilweksen hiihdossa.

Alkaa sitten Timo lukea sitä Ruokolahden loitsua. Hämmästykseni oli suuri, kun huomasin sen melkein sanasta sanaan Suonion „Suksimiesten lauluksi". Kansakoulu-lapsista oli se nähtäwästi lewinnyt kansaan ja Timo oli wienyt sen mukanaan Korpiselkään.

Jos Krohn wainaja wielä eläisi, niin huwittaisi se häntä arwatenkin suuresti, -että hänen runonsa jo kulkewat loitsuina Korpiseläss ä.

Ei ole monta wuotta kulunut siitä, kuin Sortawalan Rautlahdessa wielä eli wanha runolaulaja Ontrei Wanninen eli Borissa, jolla wiimeksi mainitulla nimellä kansa häntä tawallisesti nimitti. Ontrei ukko näkyy nuoruudessaan olleen taitawa wirsien laulaja, päättäen niistä runoista, joita hän wielä wanhoilla päiwillään muisti ja osasi. Ukkoa käytettiin takawuosina ahkerasti Sortawalassa ja ujostelematta hän siellä runojaan lauleli.

Rautlahden kylä sijaitsee lähellä Laatokan rantaa eräitä kilometrejä itäänpäin kauniista Kirjawalahdesta. Kyläss ä on useampia taloja, mutta kolme niistä on muista erillään, eräässä notkossa, jonka alanteessa juoksee pieni Heinojan joki. Aiwan lähellä taloja aukenewat Laatokan aawat ulapat ja Laatokkaa kohden rientää alanteessa juoksewan joenkin wesi.

Ontrei Wanninen eli Borissa, wiimeinen Kalewa-runojen laulaja Sortawalassa. Walokuwan mukaan. Kuwa otettu w. 1885.

Nuo kolme puheena olewaa taloa owat kaikki Wannis-suwun hallussa, ja monta sukupolwea on jo siirtynyt manalan majoille, siitä kuin seutuun asettui asumaan ensimmäinen Wanninen, suwun kantaisä, josta talojen nykyiset asukkaat polweutuwat.

Suwun kantaisästä kertowat tarut, että hän oli kuuluisa tietäjä, oppinsa saanut Lapissa, jossa hän oli „tietäjän koulua“ käynyt. Lapissa olo mahtoi olla erinomaisen rattoisaa, koska kerrotaan Wannisen kokonaista kolme wuotta siellä oleskelleen. Wiimein sanotaan tietäjän kuitenkin ikäwystyneen aikojaan, oudostuneen elämätään Lapin laajoilla tantereilla. Oli jouluaatto ja hänet waltasi wastustamaton halu päästä kotimailleen juhlan wiettoon.

Mutta pitkä oli matka ja mahdottomalta näytti tuo pääseminen. Kutsuu kuitenkin kokoon Lapin „kyytimiehet“ ja lupaa parhaan Mustikki lehmänsä palkaksi sille, joka saattaa hänet entisille elomailleen.

Astuu silloin esiin joukosta yksi; se sanoo kulkewansa kuin teiri.

Ei tää hywä minulle, wastaa Wanninen.

Astuu joukosta toinen, kehuu nopeuttaan, sanoo nuolen tawoin lentäwänsä. Ei kelpaa sekään.

Silloin tarjoutuu kyytimiehekſi kolmas lappalainen. Kysyy häneltä Wanninen, tokko tuo äijänkin jaksaa matkaa tehdä ja kuin wäleen. Se siihen wastaa: „mie oon siellä, täällä“.

Tämähän se wasta minun kyytimieheni onkin, arwelee Wanninen. Korjaan istuu. Tiellä puhaltaa tuuli hatun Wannisen päästä. Tämä sanoo kyytimiehelle, että hewonen pitäs seisottaa, hattu kirpos. Se kyytimies siihen wastaa, että jo oli tultu seitsemän kirkonwäliä siitä hatun kirwontapaikasta.

Tulee sitten Wanninen kotiin ja siellä on joulunwietto parhaillaan. Menee sitten aamulla lääwään niitä lehmiään katsomaan. Kai oltiin siiwatat tallella, yks ol'

Mustikki poikessa. Eikä sitä sen ko'ommin nähty eikä kuultu.

Taru ei mainitse, lähtikö Wanninen enää toista kertaa laulurikkaaseen Lappiin. Se waan tiedetään, että kotoisen pirtin sawussa hän kuoli, jättäen tietomahtinsa perintönä lapsilleen. Aina siitä pitäen on Wannisia mainittu mahtawina tietäjinä, taitawina laulajina. Suwun wiimeinen tietoniekka ja laulaja oli Ontrei ukko. Pojista on polwi muuttunut. Nuoret sanowat wanhan kansan wirsiä „loruloiksi", pitäwät niitä joutawina, arwottomina.

Wannis-suku on kreikkalais-katoolinen, niinkuin yleensä kaikki Karjalan runolaulaja-suwut. Ukko Ontrein uskonnolliset käsitteet oliwat, kuten arwatakin sopii, hieman sekawat. Wanha ja uusi usko taisteliwat hänessä. Melkein puoleksi kerskaamalla puhui hän olleensa kosiomiehenä lähes kahdellesadalle pariskunnalle. Eiwät silloin „kateet" pystyneet, kun waan „Borissa" oli yhtenä nuotehessa. Taskussaan piti hän sellaisilla retkillään „ukontalttoja", jotka warjeliwat häntä ja saattowäkeä pahansuopien ihmisten juonista. Mahtawat loitsut wielä senkin lisäksi.

Ja loitsujaan uskoi ukko Ontrei täydellisesti. Kun häntä kerran pyysin „metshimiehen lukkun" lukemaan, sanoi hän, ei niitä sellaisia osaawansa: ei ollut koskaan pyssyä pidellyt, eikä siis pyssymiehen loitsujakaan tarwinnut.

Hänen isänsä, Boris Wanninen, oli maan kuulu tietäjä. Tästä isästään kertoi Ontrei ukko, että hän osasi „pahaa miestäkin" puhutella. Kun Ontreilta kysyttiin, eikö hän koskaan ole tuollaisiin keinoihin ryhtynyt, sanoi hän niitä luwattomiksi keinoiksi, joista „tuloo riähkä" [38]) ja joihin ei siis kenenkään pitäisi turwautua. Kysyttiin sitten, millä woimalla se Ontrei saapi taikansa aikaan. Siihen wastasi hän juhlallisesti ja runomitalla:

---

[38]) Tulee synti.

Mie liikun Ukon wäellä,
Jumalan wäellä,
Wäellä wanhan Wäinämöisen.

Tämän wastauksen kuulin ukon kahdesti antawan tuohon samaan kysymykseen.

Ontrei Wannisen loitsuista mainittakoon tässä „Tulen luku“, joka kuuluu seuraawalla tawalla:

Iski tulta ilman Ukko,
Wälähytti Wäinämöinen,
Kolmella kokon sulalla,
Kirjawilla kiärmehillä.

Miss on tuli tuuiteltu,
Walkeainen waiwuteltu?
Kätkyessä kultaisessa,
Hihnoissa hopeaisissa,
Alla parren autuahan,
Keskellä Kiesuksen keheä.

Tuo poltti pojalta polwet,
Rikkoi rinnat tyttäriltä;
Läpi maan, läpi Manasen,
Läpi reppänän yhekssän.

Hara wanha poltettihin,
Porot suolle kylwettihin.
Yöllä wietihin wetehen,
Kuutamella kaimattihin
Werkot weljeksiin kutomat,
Sisäreksiin ketreämät.

Puuttuiko sitä kaloa,
Jota warten werkko tehty;
Puuttui halea hauki.
Halottihin hauin watsa,
Siell oli sileä siika.
Halottihin siian watsa,
Siell oli sini keränen.

Purettihin ſini keränen,
Siell oli puna keränen.
Purettihin puna keränen,
Siell oli tulikipuna.

Tuli poika Pohjolasta,
Uros uuesta kyläſtä,
Tuli huosti houſun ſuusta,
Paloi pojan helmehistä.
Hytöl' oli kauha kattilaſſa;
Wiskoo wilua wettä
Paikoille palanehille,
Tuimille tulen kiwuille.
Herran henki woitehekſi,
Luojan luomi katteheksi.

Cepilliſiä runoja lauloi ukko Ontrei Wanninen paljon. Wahinko waan, että oliwat niin katkonaiſia. Taiſi jo muisti ruweta pettämään. Ei tuo kumma ollutkaan, ſillä olihan ſitä ukolla jo ikääkin. Yhdekſättäkymmentä käwi jo kuolleſſaan, ſillä hän oli ſyntynyt 1805. Seppo Ilmariſesta lauloi Ontrei ſen runon, joſſa kerrotaan, kuinka ſeppo rupeſi takomaan itſelleen kullasta morſianta, hopeasta ikiſopua. Wäinämöiſen ſoitosta lauloi hän ſeuraawan runon:

Teki Kauko kanteloista,
Wiron ſeppä winkeloista.
Eikä puusta, eikä luusta,
Sapſosta ſiniſen hirwen,
Poropetran polwiluista.

Mistäs kanſi kanteleeſen?
Lohen purstosta punaiſen.
Mist' on naklat kanteleeſen?
Hauin ſuuren hambahista.
Mistä kielet kanteleeſen?
Hiukſista hiien eukon,
Harjasta u'en hewoſen.

Saipa kannel walmehekſi;
Soitti piiat, ſoitti poijat,
Soitti miehet naimattomat,
Soitti nainehet urohot.
Ei ilo ilolle tunnu,
Laulu lauluks ei tajunna.
Etſhittihin ſoittajia,
Soittajia, laulajia
Ylähäiſist, alahaiſist,
Jumaloista, maanemistä.

Löytyi wanha Wäinämöinen;
Teki tiellä terweyyen,
Torokalla toprouuen:
„Annas Kauko kanneltaſi,
„Wiron ſeppä winkeloſi.
„Kenen on miekka pitembi,
„Kenemb' on kalpa kaunchembi".
Löytyi wanhan Wäinämöiſen
Kynnen muſtoa pitembi,
Olen kortta korkiambi.
„Annas Kauko kanneltaſi,
„Wiron ſeppä winkeloſi
„Sormille pojan ſogian,
„Käſille wähänäköiſen".

Iſki kerran, iſki toiſen,
Iſki kohta kolmannenkin.
Jo ilo iloita tuntui,
Laulu laulukſi tajuſi;
Alkoi ſormet ſouatella,
Käſiwarret watwatella.
Ei ollut ſitä metshäſſä
Siiwin kahen lentäwäistä,
Jalan neljän juokſewaista,
Ku ei tullut kuulemahan,
Soitelleſſa Wäinämöiſen,
Kutku kullerwoi'elleſſa
Lohenpurſtoista iloa,
Kalanluista kanteloista.
Ei ollut ſitä mereſſä

Ewän kunen kulkewaista,
Purston puikerrehtawaista,
Ku ei tullut kuulemahan,.
Soitellessa Wäinämöisen,
Kutku kullerwoi'ellassa
Kalanluista kanteloista,
Lohenpurstoista punaisen.
Kenki itse Hiien eukko
Kultasuilla kukkaroilla,
Weitsellä hopeapäällä,
Jonka piä satoja maksoi,
Terän ei ollut tietäjeä.

Kuten jo edellisessä mainittiin, käytettiin Ontrei ukkoa ennen hänen nuoruudessaan paljon kosiomiehenä, hän kun oli taitawa tietäjä. Nuoteessa piti entiseen aikaan, jos suinkin mahdollista, oleman tietäjämies mukana suojelemassa morsiussaattoa „katshojista" eli pahansuowista ihmisistä. Sellainen se oli wanhan kansan tapa.

„Läksiisissä" ja „häissä" [39]) laulettiin silloin paljon kauniita hääwirsiä, joissa morsianta waroitettiin unohtamasta äitiä ja isää, neuwottiin nuorta pariskuntaa elämään sowinnossa ja rakkaudessa. „Tietoiniekka" kosiomies, hän se luonnollisesti oli sellaisissa tilaisuuksissa ylimpänä laulajana. Sillä tietomahti ja laulumahti lienewät milt'ei aina olleet yhdistetyt.

Waikka Ontrei Wannisen häärunot owat samanlaisia kuin Kalewalassakin löytywät, niin mainittakoon niistä kuitenkin pari kappaletta osoitteeksi siitä, minkälaisia runoja häissä laulettiin noin 40—50 wuotta sitten Sortawalassa ja muissakin Itä-Karjalan pitäjissä.

---

[39]) „Läksiiset" wietettiin aina ensin morsiamen kotitalossa. „Häät" eli tulijaisjuhla wietettiin sulhasen luona, uudessa kodissa.

Hääwirsi.

Ontrei Wannisen laulama. Saatu talteen 1889.

Toisin, toisin neito rukka,
Toisin toisessa talossa,
Perehessä wierahassa,
Toisin ukset ulwasoopi,
Toisin wierö'ö weräjät,
Sano'o saranarauat,
Toisin leibä paistetahan.

Nouse kuuta katshomahan,
Otawaista oppimahan.
Konsa sarwet suorahan suwehen,
Pursto perin pohjasehen,
Silloin nuorten nousuaika,
Wanhojen lepuuaika.
Ota piitä pikkaraisen,
Takloa pieni murunen.
Iske tulta tuikahuta,
Käy kuja kyyryllähän,
Lääwä länkämöisillähän.
Katsho kyttä kytky'ystä,
Wasikainen woajan peästä,
Katsho karkko karsinasta,
Emälammas lattialta.
Luo silmäs sikojen peälle,
Anna heinii hewolle;
Tule kolmena tubahan,
Tuo on lunta, tuo on lunta;
Tulitikku hambahissa;
Muista lattiis la'aista,
Elä lapsia lakase,
Nosta lapset lawitshalle,
Anna puikkoset kätehen,
Kuin ei puikkoset kätehen,
Anna leibeä kätehen,
Pane woita leiwän peälle.

Hääwirsi.

Ontrei Wannisen laulama 1889.

Kuules sulho kuin sanelen,
Kuin sanelen, kuin anelen:
Neuwo neittä neljä wuotta,
Wuosi neuwo suusanalla,
Toinen silmän iskennällä,
Kolmas on jalan polulla.

Kuin et sitte hyweä saane,
Otappa owen ta'akse,
Opeta owen takana,
Neuwo nelisnurkkasessa.
Ota witsa wiiakosta,
Koiwu korwenrantasesta
Nahkaruoska naulan peältä.
Elä piekſä pientarella,
Elä nurmella nukita.
Kylän kyntäjät näkö'öt,
Astujat ajattelo'ot;
Jott'ei tuota anoppi kuulis
Eikä appi arwoaisi.
Kuin neittä hywin pitelet,
Kuin mänet apen kotihin,
Puistat heinii hewolle,
Kakrawakka kannetahan,
Itshelle mitä kutakin.
Kuin neittä pahoin pitelet,
Kuin mänet apen kotihin,
Puistat heinii hewolle,
Rikkawihko wiskataan,
Hewosesi hirtetähän
Omilla ohjaswarsillasi,
Itshii letillä leikatahan
Keskellä kujan lakiita.

Wertauksena mainittakoon tässä eräs hääruno, saatu talteen Korpiselästä w. 1890. Se kuulun näin:

Onpa meijän neitosella
Willawaipan wiipsahukset,

Tuultohurstin huiskahukset,
Sawoin parin sukkasia,
Tuhat tuotawaa lapaista,
Reäwyttäin on rätsinöitä,
Monin parin paitasia,
Latikoita lasten wyöksi,
Nauhoi naisten tarpeheksi,
Tuulimyllyn tuiskahukset,
Wesimyllyn wiepsahukset.

Wain onpa meijän sulhollakin
Keko kullalla keritty,
Purnu puituja eloja,
Toinen purnu puimatonta,
Sata saatuja rahoja,
Toinen sata saamatonta,
Tuhat tuohikenkäsiä,
Wiistuhatta wirsusia,
Muuta eluo sitäi enemmän,
Sata sarkatankkisia,
Puoltuhatta pöksysiä;
Hewosii on heillä paljon;
Lawiat on lammaslaumat,
Lehot täynnä lehmäsiä,
Warsinkin on wuohisia.
Appi ainoa isäntä,
Anoppi ainoa emäntä,
Kytyjä on kyllältäsi,
Natosia on kosolta.

Hywä ompi ollaksesi,
Kaunis koaputellaksesi,
Wain ei niinkuin ison koissa.
Toisin owet ulwasewat,
Toisin naukuwat saranat.
Appi haukkuu ahkioksi,
Anoppi wesihawoksi,
Kyty kynnysportahaksi,
Nato naisten ryntäriksi.
Illat istut ikkunoissa,
Keski-illat kellarissa,
Puolipäiwät porstuassa,

Wiikkokauet weräjän suussa,
Kuukauet kujan peräsſä.
Itkeä hyryttelet,
Kuuntelet kujan peräsſä.
Ammuuko anopin lehmät,
Nawon lehmät naukaſceko,
Winkuutko iſännän ſiat,
Hirnuuko kywyn hewoſet?
Katſahat iſos kotihin,
Enemmän emoſi luokſe.
Sanot: tuolla näkyy kotini,
Kujan katto kuumottaapi.
Iſän ikkunat näkywi,
Emon ſauna lämpiääpi.
Woi poloinen päiwäni,
Ikäwiin inehmon lapſi,
Oli ennen aikanahan
Siskoilla ſiliä ſintſi,
Weikoilla wene punainen
Wain ei nyt tätä nykyä.

Paitſi näitä häärunoja löytyy Itä-Karjalaſſa wielä toiſenlaiſia runoja, joita kanſa käyttää häiſſä ja hautajaiſiſſa. n. ſ. itkuwirret. Itkuwirret eiwät ſeuraa mitään runomittaa. Niiſſä on waan huomattawa alkuſointu ja kerto. Itkuwirſien ominaiſuukſiin kuuluu myös deminutiiwisten ſananmuotojen runſas käyttäminen.

Itkuwirſien laulaminen on aina naisten tehtäwä. Ne lauletaan, tai paremmin ſanellaan, itkunſekaiſella äänellä. Keskellä runoa joutuu itkijä wiimein itſe niin mielenliikutukſen waltaan, että hän todellakin itkee nyyhkyttää. Henkeään wetämättä, ſanelee hän pitkät matkat runoaan, kunnes wiimein hengästyneenä keskeyttää ſanelemiſen woihkaawaan nyyhkytykſeen. Sitten alkaa hän uudestaan ſiitä,

mihin lopetti, kunnes waikeroiwa nyyhkytys taas keskeyttää hänen puhettaan. Ja niin jatkuu runoa, kunnes se on loppuun lausuttu.

Itkuwirsiä, lauletaan ainoastaan kreikanuskoisen wäestön keskuudessa. Niitä käytetään wielä tänä päiwänä, waikka tosin harwoin, Sortawalan pitäjässä, wielä yleisemmin Salmin kihlakunnan kreikanuskoisissa pitäjissä ja Aunuksessa. Kieli niissä on sywää Itä-Karjalan murretta, niissäkin seuduin, esim. Sortawalassa, missä kansa ei tätä murretta puhu. Itkuwirret owat oudokseltaan waikeita ymmärtää. Täytyy olla hywin perehtynyt Itä-Karjalan kielimurteeseen, saadakseen niistä selwää. Itkuwirsien ymmärtämistä waikeuttaa wielä sekin seikka, että niissä käytetään niin paljon termejä eli nimityksiä, joilla on aiwan oma, rajoitettu merkityksensä. Niinpä merkitsee sana „ilmoin" toisen sanan edellä „sulhaspuolta". Esimerkkinä mainittakoon:

Äidin nimityksiä:	**Isän nimityksiä:**
Waiwan nägiäzein.	
Sulattoman suwiazein.	Aigoin armozein.
Kallis kandajazein.	Sulan „
Armas aigomazein.	Päiwien „
Nainje tshuudittajazein.	Ehtoin „
„ kuwoajazein.	Kergein „
„ sawistoazein.	Kallis „
„ keritteäzein.	Pestyn „
„ päiwin ottajazein.	
„ woaliazein.	
„ kandajazein.	
„ kylwetteäzein.	
„ werzoazein.	
„ maksoazein.	

Morsiamen nimityksiä:	Sulhaskansan nimityksiä:
Aigomani lapsi.	Ilmoin aigomazed.
Kannettuni „	„ elätettyzed.
Wierewä „	„ kuwoamazed.
Wierähtänyd „	„ pestyzed.
Tshuuditettuzein.	„ kannettuzed.
Elpynyt ewäs.	„ hypitettyzed.
	„ wezazed.
	„ idwomaized.
	„ sawistettuzed.

Samalla kuin tässä kerrotaan hääitkuista, kerrottakoon myös lyhyesti niistä Raja-Karjalan kansan tawoista, jotka itkuihin likeisesti liittywät. Salmin kihlakunnan salokylissä noita tapoja wielä yleisesti noudatetaan. Rintakylissä owat ne jo alkaneet joutua unhotuksiin.

Kun nuori mies on päättänyt lähteä tyttöä kosimaan, hankkii hän ensin puhemiehen itselleen. Tämä lähtee edeltäpäin tytön kotiin kysymään lupaa kosimiseen. Eräitä päiwiä sen jälkeen saapuwat kosija ja puhemies taloon, tawallisesti joukun kolmannen miehen seurassa. He terwehtiwät talonwäkeä seuraawilla sanoilla: „ennen käimmö muikse wierahikse, nygöin sulhaziks". Tähän wastaa talonwäki: „anna Jumal niidy kuulla, elä hallawuozie". Terwehdykseen kuuluiwat entiseen aikaan wielä seuraawat runosäkeet:

Tuba teht' on miesten tulla,
Tallji on hewostu taluo,
Soppi laittu sormikkahil,
Kirstut kindahie pideä,
Waarnat wägi-waattehil.

Kosija ja puhemies lewittäwät nyt kihlat tytön eteen, setelirahaa y. m. Tyttö ottaa ne wastaan, mutta antaa ne kohta takaisin, ell'ei suostu naimatarjoomukseen.

Toisinaan saattaa hän niitä pitää kauemminkin takanaan, kerskatakseen niistä tuttawiensa seurassa.

Sulhasen ja puhemiehen ollessa talossa, toimitetaan heille kestit. Naiset laittawat piiraita, minkä ennättäwät. Kun sanoma tästä saapuu kylään, niin kokoontuu taloon paljon muutakin wäkeä. Kylän „brihat“,[40]) jotka owat hellin mielin tyttöä ajatelleet, tulewat usein hekin naimatarjoomuksiaan tekemään ja sulhaispidot saattawat joskus kestää useampia päiwiä. Tyttö ottaa kultakin heidän kihlansa ja antaa ne taas takaisin, kunnes on walinnut mieleisensä miehen, tai hyljännyt kaikki kosijat.

Jos tyttö on sulhaseen suostunut, määrätään päiwä kihlajaisille eli „lujuzille“. Ne toimitetaan papin läsnäollessa ja niillä on sitowa woima. Kolme wiikkoa lujusien jälkeen wietetään wihkiäiset. Sen jälkeen wietetään morsiamen kodissa „läksijäisiä“, kun awiomies tulee nuorikkoaan hakemaan.

Kohta lujusien eli kihlajaisten perästä haetaan taloon itkuwirsien taitaja waimo morsianta „itkettämään“.

Morsianta itketetään joka päiwä sekä kotona että kylässä. Tätä tehtäissä peittäwät itkijäwaimo ja morsian kaswonsa huiwilla ja huojuwat kaulakkain laattialla. Niissä juhlissa, jotka seuraawat kihlajaisia, itketään monta kaunista itkua. Kun itkeminen tapahtuu kylässä, on sillä siwutarkoituksena awun pyytäminen uuteen kotiin. Köyhemmillä ei tietysti ole waroja pitää itkijäakkaa kotonaan. He koettawat kuitenkin hankkia sellaisen läksiäisiin.

Häätitkut owat erittäin runollisia ja kauniita. Morsian muistelee niissä lapsuutensa kotia, äidin armaan rakkautta. Äiti ottaa sywästi liikutettuna wiimeiset jäähywäiset lapseltaan. Edelleen puhutaan niissä morsiamen welwollisuuksista uudessa kodissa.

---

[40]) Nuoret miehet.

Hääitku.

Morsian itkee äidille, muistelee hänen hywyyttään ja rakkauttaan:[41])

Suuret kiitokſuot, makſoazein, maguttelemoa;

Suuret kiitokſuot, keritteäzein, kaikenloaduiſilla armozilla.

Paſſibo, ſawistoazein, maguttelid ſawunalazed unuod.[42])

Nainje, kuwoazein, kurjasta kädyzillä kuonnuttelid,

Kandoazein, tjuudittoazein, kädyzillä toiſilla kattelid.[43])

Peſetteäzein, ſuuret kiitokſuot, lawostoazein, kandajazein, ſinun laubeuweldazi.

Suuret kiitokſuot, keritteäzein;

Tuhannenkerdazed kiitokſuot, naine tjuudittoazein, kylläzien unuozien maguttelemoa.

En onnakko liene, elätteäzein, ilmoin elätettyziih mändyö, ſammunud ſiemen ſawunalazien magoaja.[44])

Pideä onnakko kurjazen, ilmoin kuwoamaziih mändyö, enzi kukkozien lauluo kuulla.

Kuin mie woin ruweta, utſhiazein, unohtamaah ſiun hywäziedäs;

En wois elätteäzein ſiun hywäziſſäs eläwie erozie pideä.

---

[41]) Tämän itkuwirren on ſanellut waimo Ogaſja Leinonen Sortawalan pitäjän Purowaaran kyläſtä w. 1888.

[42]) Äiti nouſi warhain aamulla wuoteeltaan ja pani pirtin lämpiämään. Kun tytär heräſi, oli äiti jo toimittanut kaikki aamuaskareet ja ſawu tupruſi ſawupirtin katonorſiſſa.

[43]) Kun äiti wiimein meni herättämään tytärtä, niin hän ei kuitenkaan raskinnut ſitä tehdä; toiſella kädellä toſin noſtatteli (kuonnutteli) makaajaa, mutta toiſella kädellä ſowitti peitettä hänen päällcen (katteli).

[44]) Ilmoin elätettyzed ſ. o. ſulhaiſtalon wäki.

Kirjakielelle käännettynä kuuluisi tämä itkuwirsi näin:

Suuret kiitokset, maksajaiseni, lapsuuteni unesta;
Suuret kiitokset, kerittäjäiseni, kaikesta armostasi.
Kiitos, pesijäni, sawunalaisista unista.
Nainen, kuwoajani, minua kurjaa käsillä nostattelit;
Kantajaiseni, tuudittajani, toisilla käsillä kattelit.
Pesijäni, suuret kiitokset, lawostajani, kantajaiseni, sinun laupeudestasi
Suuret kiitokset, kerittäjäiseni.
Tuhannenkertaiset kiitokset, nainen, tuudittajaiseni, kaikenkylläsistä unista.
Elättäjäni, saanenkohan enää, sammunut siemen, sulhaseni kotiin mentyäni, maata sawunalaisia unia.
Saawuttuani sulhaseni kotiin, saanen, kurja, kukon ensi kukuntaa kuunnella.
Kuinka woisinkaan, opettajaiseni, sinun hywyyttäsi unhoittaa;
Elättäjäiseni, sinun hywyytesi ei sinä ilmoisna ikänä woi mielestäni unohtua.

Hääitku.

Morsian itkee äidistä erotessaan, kehoittaa äitiä tiedustelemaan hänen elantoaan mieheläsä. — Ogasja Leinonen 1888.

Kuin mie soan elämäh ilmoin elätettyzien elokseih,
Kysele, kylwetteäzein, kylän käwijöill,
Sawistoazein, sawwan kandajill,
Tule, werzoazein, minun wieduimah.
Jos tulet ilmoin kuwoamazien kujozien suuh,
Tule, pezetteäzein, tule pellon piäh;

Jott eigo kuulu ilmoin kuwoamazisſ kumman iänyzie.
Tule, pezetteäzein, ilmoin pestyzien perttiziih;
Katſho ilmoin kannetuzien kaikkien piällä,
Ilmoin pestyzien perttikunnan piällä.
Tulet, tjuudittoazein, oldanneh ilmoin hypitettyzed hywillä mielin.
A kuin oldanneh ilmoin wezazed wihazen loaduized,
Elä wirka, werzoazein, wesſelie paginoi.
Mie ilmoin elätettyzisſ kuin elän,
Jos tulow miulan ilmoin idwomaizisſ suured igäwäd,
Libo minun wieriäisty wihattanne,
Mänen udronje ulgoilmaziih;
Kylmänje kyneldämäh,
Ja kuin minull, kylmäzell siemenell, kyneled lähtöw,
Mie kuin tulen ilmoin pestyzien kera ykziih perttiziih,
En woi sanuo ilmoin sawistettuzill, jotto minun silmäſs suurien abeihen täh wezi lähtöw;
Mie ilmoin woalimazie walehtelen:
Polttozell siemenell porotti pohjanje tuuli ween silmiſs;
Siid ei ilmoin sawistettuzed soaha sanoja,
Eigä ilmoin wezazed wihoija.

Kirjakielelle käännettynä se kuulun näin:

Kun minä saan elämään sulhaiskansan elokſia,
Kysele minua, kylwettäjäiseni, kylän käwijöiltä,
Puhdistajani, sauwan kantajilta kerjäläisiltä;
Tule, äitiseni, minua tiedustelemaan.
Jos tulet sulhaistalon kujosien suuhun,
Tule, pesijäiseni, tule pellon päähän;
Tule kuulemaan, eikö kuulu sulhaistalosta kumman ääniä.
Tule, pesijäiseni, sulhaistalon pirttiin,

Katso kaiken sulhaiskansan päälle,
Katso sulhaiskansan pirttisen päälle.
Tulet, tuudittajaiseni, oltanee sulhaiskansa hywillä mielin.
Ja jos lienee sulhaiskansa wihamielinen,
Älä silloin, äitiseni, wirka iloisia pakinoita.
Minä sulhaistalossa kun elän,
Jos käypi mieleni sulhaiskansan luona kowin ikäwäksi,
Tai jos minua, wieriwää kiweä, wihattanee,
Menen, huolenalainen, ulos pirtistä;
Ja kun kyyneleet wieriwät minulta, kylmä siemen, silmistäni,
Ja kun taas tulen sulhaiskansan pirttiin,
En woi sanoa sulhaiskansalle, että olen suurta ikäwääni itkenyt.
Minä sulhaiskansalle kielastan:
Pohjatuuli se porotti wedet minun, onnettoman siemenen, silmiini;
Silloin ei saa sulhaiskansa sanoja,
Eikä sulhaiswäki wihan syytä.

Hääitku.

Äiti itkee, laittaessaan tytärtään miehelään. Sanoo hänelle wiimeiset jäähywäiset. — Korpiselästä 1891.

A woi aigomanji lapsi, jo tulow, tjuuditettuzein, lähtie armahien tjuuditettuzien turwiihe,
Jo armas kannettunji lapsi, jo on wihon wiimezed ildazed!
A woi kui suured igäwäd on armahall kandajazellazi!
Ja en ni kui woi nämie atkalie aigazie kuluttoa,
Kuin juohtuw mieleh ned aigazed, kuin jo linduzena liwerdelid armahan kandajazi kaglazifs,

Kuin jo pyrähtelid, pyyhyt, linduzena armahan tjuudittajazi turwiſs.

Sentäh en woi olla igäwie ilmoittamatta nämiſs aigaſisſ,

Kuin on jo wihon wiimezed kerdazed wierewän lapſein wiihytellä armasta kandajastazi.

Kai atkala nainje jo ankehtud olen jo nämiſs ſuuriſs igäwiſs näminä igäwinä ildazina.

A prosti, kandamani lapſi, jo kai kallehien ſyndyzien edyzissä!

A prosti, wierähtänyd lapſi, jo wihon wiimezed kerdazed, hoz olen katala nainje ja kaikki mielikarwazed kallehella ſiula ſoattad.

Ja prostikkua kai kallehed kannetud miun katalan kannettunji katkerad kahinad.

Ja elgiä elbynyttä ewästäin estelgiä endizillä ehtowaldaizilla lähtiessä.

Ja elgiä wiiwytettyzelläni wihaiſed olgua.

Ja kuin miula on kurjalla naizella kuuhuonpäiwäzed igäwäzed!

Hautajaismenoissa kreikanuskoiſessa Itä-Karjalassa on itkuwirſillä tärkeä ſija. Kerrottakoon täſſä wähän laweammin noista menoista.

Joka kylällä on oma hautausmaanſa eli „kuuſikkonſa". Se ſijaitſee tawalliſesti järwen niemellä tai ſaaresſa, joskus myös kylän peltojen keskesſä. „Kuuzik" nimenſä on hautausmaa ſaanut ſiitä, että ſiinä aina kaswaa ſankka kuuſimetſä. Sitä ei koskaan raiwata. Mihin puu kaatuu, ſiihen ſe jätetään. Salokylien „kuuſikoissa" tapaakin ſentähden toiſinaan oikein kaswikunnan jättiläiſiä.

Nuo Itä-Karjalan „kuusikot“ saattawat monasti olla wanhoja pakanuuden aikuisia kalmistoja. Kristinuskon alkuaikoina tahtoi papisto niin wähän kuin suinkin loukata kansan wanhoja tapoja. Kylän wanha kalmistokin saattoi jäädä käytäntöön. Se wihittiin waan uudella tawalla, ruumiita ei enää haudattu aseineen, kalleuksineen, niinkuin entiseen aikaan.

Kohta kun sairas on henkensä heittänyt, lähtee joku itkujen taitawa waimo ulos tuwasta ja alkaa „itkeä“. Ruumista pestessä itketään n. s. „pezendwirzi“. Ruumista ei wiedä riiheen tai muuhun ulkosuojaan, niinkuin muualla Suomessa on tawallista, waan se asetetaan „obrazoin oale, suuren tshupun lautshal“,[45]) s. o. pirtin kunniasijalle. Sukulaiset ja talonwäki walwowat pari kolme yötä kuolleen ääressä ja naiset laulawat joka aamu itkuwirsiään. Jos wainaja aikanaan oli „bohattu“ [46]) mies, niin woipi suuri osa kylän rahwasta olla surutalossa walwomassa.

Sitten lähtewät haudankaiwajat „kuuzikkoh“ ja „ruuhen loadijat“ metsään hakemaan „ruuhen“ eli ruumisarkun ainekfia. Kun he sieltä palaawat, niin taas itketään. „Ruuhta“, „kalmalautaa“ ja ristiä tawallisesti weistetään ulkona, mutta ainakin „ruuhi“ tuodaan puolitekoisena tupaan, jossa se lopullisesti pannaan kokoon. „Kalmalaudu“ asetetaan hautakummulle ja risti kiinnitetään siihen. „Ruuhta“ kokoonpantaissa, lauletaan seuraawa itkuwirsi, „ruuhen loainduwirzi“: [47])

---

[45]) Obraz l. obraza = pyhimyksen kuwa. Suur tshuppu = peräpenkin notkumat, suuri soppi.

[46]) Bohattu = rikas, mahtawa.

[47]) Professori Arwid Genetzin talteen ottama Aunuksen Wieljärwestä. Tätä itkua lauletaan samanlaisena kreikanuskoisessa Suomen-Karjalassakin.

Mid=bo oldanneh nygöi waimeloizen wakkisrojuized?
Ihalal armoizellenj igäizii kodjizii azutah.
Loadiekkoa kuldaizil kädyizil kuldaizel armoizellenj igäized kodjized.
Pangoatto kallehel armoizellenj kalanluuhized krawattjized.
Pangoa pestyl armoizellenj ylen pehmiezed perinäized.
Pangoatto aig= armoizellenj allilinduizien andulaized peähyizien oale.
Katelkoa pesty' armoistanj pehmielöil katuhkaizil,
Anna pitkien matkaizien tulduo pezijy armoizenj ehki huogawuw.
Loadiekkoa kahted kroaznoi=ikkun=pielyöd kallehel armoizellenj,
Ann' ihalu armoizenj meidy igäwiz aigaiziz ehki katshow niiz ikkun=pielyizis.

Suomen kirjakieleen käännettynä kuuluisi tämä itkuwirsi näin:

Mikä outo työ nyt on ikäwänalaisella? Ihanalle rakkaalleni ikuista kotia rakennetaan. Laatikaa kultaisilla käsillä armaalleni ikuista kotia. Pankaa kalliille armaalleni kalanluiset sängyt. Pankaa pestylle armaalleni ylen pehmeät patjat. Pankaa hänelle, joka aikanaan oli armaani, allilinnun untuwia pään alle. Peittäkää pestyä armastani pehmeillä peitteillä, jotta pitkän matkan päästä tultuaan pesijä armaani edes lewähtää. Tehkää kahdet punaiset ikkunapielet kalliille armaalleni, että ihana armaani ikäwäpäiwissään meitä edes katsoo niistä ikkunapielistä. [48])

---

[48]) Ellei ruumisarkkuun tehdä noita punaisia ikkunapieliä, niin ei wainaja haudastaan woi seurata eläwien toimia. Sellainen on kansalla luulo kreikanuskoisessa Raja=Karjalassa.

Kun „ruuhi“ eli ruumisarkku on saatu walmiiksi, pannaan siihen pellawia ja wastoista riiwityitä lehtiä ruumiin alustaksi. Tätä tehtäessä uudet itkut. Ruumista pihalle wietäessä itketään. Kaiken matkaa kotoa hautausmaalle istuwat sukulaiset ruumisarkun päällä, kuljetettakoon sitä sitten joko wenheellä tai hewosella. Tätä tapaa käytetään luterinuskoisessakin Karjalassa, ainakin Sortawalassa, jossa usein pyhäpäiwinä nähdään ihmisiä wiisin, kuusin istuwan kirkolle kuljetettawan ruumisarkun kannella.

Lähelle hautausmaata kun tullaan, taas itketään. Ennenkuin arkku lasketaan hautaan, awataan sen kansi, että sukulaiset wielä kerran saawat katsella kuollutta. Ruumista hautaan laskettaissa itketään eri wirsi. Kun hauta on täytetty, asetetaan sen päälle n. s. „kalmalaudu“, eräs noin parin kynärän mittainen lauta. „Kalmalaudan“ toiseen päähän pystytetään risti.

Ennenkuin wainajan omaiset lähtewät pois haudalta, laskewat he „kalmalaudalle“ rahoja „ruuhen loadijoil„ ja „hawwan kaiwajil“ palkaksi. Nämä eiwät ota noita rahoja wastaan, waan jaetaan ne „pakitshijoil“, s. o. kerjäläisille. Samoin pannaan „pakitshijoil“ kalmalaudalle ruista tai ohria, suolaa ja leipää. Kun sitten on tultu wainajan kotitaloon takaisin, tarttuu kaksi naista kaulakkain toisiinsa, itkewät wirren ja hakewat kuollutta joka paikasta. Siihen loppuwat warsinaiset hautausmenot.

Kuusi wiikkoa kuolinpäiwästä wietetään muistojuhla wainajan kunniaksi, n. s. „kuuznjedälized“. Pappi ja kaikki sukulaiset kutsutaan taloon. Lehmä teurastetaan, jos talo on warakas, ja ruokaa laitetaan. Kun pappi saapuu taloon, menewät naiset itkulla häntä wastaanottamaan. Pöytä on walmiiksi katettu. Pappi pitää rukoukset, jonka jälkeen istutaan pöytään. Aterian loputtua lähtewät naiset, itkuwirttä laulaen ulos „pokoiniekkoloi kaimoamah“, s. o. kutsumaan suwun wainajia „mustajazih“ eli muisto-

juhlaan. Pappi ja sukulaiset owat näet jo sitä ennen käyneet haudalla rukoilemassa. Hautausmaalle on silloin muiden hewosien kera tuotu yksi hewonen ilman ajajaa, waljastettuna tyhjän reen eteen, walkoinen hursti lewitettynä reen yli. Tämän tarkoituksena on kuljettaa wainajien henkiä sukutaloon. Näitä wainajia naiset nyt, itkuwirtään laulaen, pyytäwät tupaan tulemaan.

Paitsi „kuuznjedälizii" wietetään kuolleiden muistoksi säännöllisesti kahdesti wuodessa muistajaisia eli „kalmoilla käyntiä". Toinen näistä juhlista on nimeltään „roatintshat". Sitä wietetään kewäällä pääsiäispäiwästä toisen wiikon tiistaina. Toinen juhlista on nimeltään „muistinsuowattu"[49]) ja sitä wietetään syksyllä noin yhdeksän wiikkoa ennen joulua.

Wanha, muodoltaan ja sisällykseltään kaunis lauluruno elää wielä kansan suussa Itä-Karjalassa. Itkuwirret, joista nyt on puhuttu, nehän juuri kuuluwat tähän runoryhmään. Ne tulkitsewat hetken kaipausta ja surua, tulewaisuuden toiweita, puhuwat siitä mikä laulajan omassa powessa liikkuu.

Mutta kansa laulaa muitakin lyyrillisiä lauluja. Laulaja laulaa itsestään, kertoo kuinka kowaonninen nuoruus sai laulun sanat hänen suuhunsa. Hän laulaa waan aikansa kuluksi. Lapsenpiika nukuttaa pienokaista laululla an, pyytää Jumalan emoa lasta uneen waiwuttamaan. Kowa-

---

[49]) Päiwien nimet Raja-Karjalan kielimurteessa owat aiwan toisenlaiset kuin muualla Suomessa käytetyt nimitykset. Ne kuuluwat sunnuntaista alkaen näin: „pyhä", „enzimänje argi", „toinje argi", „kolmas päiwy", „nelljäs päiwy", „piättinitshy" ja „suowattu".

osainen walittaa kohtaloaan, samalla kuin tämä laulaminen hänen apeata mieltään wiihdyttää.

Onko wanha, runollinen laulu katoawa Itä-Karjalan kansasta? Luultawasti, walitettawasti, sillä se käypi huomattawan harwinaisemmaksi. Mutta wielä se ei ole sieltä häwinnyt. Wielä ei ole hengetöin ja runotoin arkkiweisu woittanut alaa Raja-Karjalassa. Wielä woipi kansanlaulujen ja säwelten kokooja siellä löytää paljon sekä kaunista että uutta. Uusia säweliä ainakin. Lauluja saapi hän milt'ei yksinomaan kreikanuskoiselta wäestöltä, kauniita säweleitä etupäässä luterinuskoiselta kansalta.

Panen tähän muutamia kansan suusta kirjoittamiani lyyrillisiä lauluja, ei sen wuoksi, ett'eiwät ne olisi ennen tunnettuja, waan tuodakseni esiin eräitä esimerkkejä. Kaksi näistä lauluista on Sortawalasta, kolmas Korpiselästä.

Kehtolaulu.

Ogafja Leinonen, Läskelän kylästa Sortawalan pitäjää 1888.

Nuku nuku nurmilindu,
Nuku nurmella hywällä,
Kuawu mualle kaunehelle;
Nurmen nukka, heinän kukka.
Tule uni unnin pieldä,
Käy unonji kätkyeese,
Pienen lapsen pielukseihe,
Wagahisen wuattehiise.
Nukuta Jumala lasta,
Magawuta Muariainji.
Saisbo likkanje lewätä,
Lapsen orja jouten olla.

Wäinämöisen laulu nuorimmalle nei'ollensa.

Korpiselästä 1890.

Sanoi wanha Wäinämöinji
Nuorimmalle nei'ollensa:
„Elä lapsi paljon laula,
„Tytär tyhjiä sanele.
„Aiga kultainen kuluwi,
„Aiga armas rientelewi
„Sinun lapsi lauluissasi,
„Kurjan kukkumaisissasi".

„Igä kuitengin kuluwi,
„Aiga armas rientelewi,
„Hoz en laula polwenanji,
„Hyrekši sinä ikänä,
„Kujerra kuuna walgiana".

Laulajan runo.

Ontrei Wanninen. Sortawalasta 1889.

Ihmiset ajatteloot
Minun ilolla laulawani.
Wain en mie ilolla laula
Enkä mielellä hywällä.
Laulan kurja kulkujani,
Raukka rannan juoksujani,
Waiwaine waellukšiini.
Jou'uin kurja kulkemahe,
Waiwaine waeltamahe
Ihmiset ajatteloopi
Humalassa huutawani,
Wiinassa wiheltäwäni,
Jos waan wirren weärin laulan,
Sanat ristihin repäsen.

Elkäätte hywät minua,
Elkäätte Jumalan luomat
Ou'offi on ottakoho,
Tehkö soppehen sohinaa,
Silmän iskuu ikkunoihe.
En minä opissa ollut
Enkä kouluissa kolainnut,
Seissut en seppien pajoissa,
Sepän pihtiä piellyt.
Nurin katsoi nurkkamuori,
Weärin katsoi weärtiwaimo,
Ei oikein omat emännät,
Ei oikein omat eläjät,
Owen suussa ou'ot silmät,
Kierot keskilattialla,
Peräss' ol' perin wihaiset;
Peräpenkki tietäjiä,
Siwuseinä siiwomiehii.

Kalewalarunojen maantieteestä on paljon wäitelty. Missä oliwat Wäinölä, missä Pohjola ja muut runolaulujen toimintapaikat? On arweltu Wienan seutuja, on ajateltu Laatokan rantamaita.

Tunnustaa täytyy, että Kalewalan lauluissa kuwattu luonto, muutamia poikkeuksia lukuunottamatta, täydellisesti wastaa Laatokan puoleisen Karjalan luontoa. Wäinölän sankarit, niinkuin Pohjolan wäkikin asuwat meren läheisyydessä, jonka ulapoilla he usein purjehtiwat. Purjehtiminen on nähtäwästi ammonaikuinen taito Laatokan rantakansalle.

Wanhoissa runoissa puhutaan waahterasta ja lehmuksesta. Nämä puunlajit owat Laatokan rantamailla tawallisia. Runoissa puhutaan tosin usein tammestakin, mutta saattaahan se olla muistona waremmilta ajoilta, jol-

loin kansamme asui etelämpänä. Kaikki muut Kalewalarunoissa mainitut puumlajit owat kotoisia Laatokan Karjalassa. Eläimistä huomattakoon eritenkin hylje ja peura. Hylkeitä löytyy paljon Laatokassa ja paljon niitä siellä pyydetään. Peuroja asuu kesät, talwet Raja-Karjalan salomailla ja joka talwi waeltaa niitä sieltä Laatokan rantamaille.

Wanhoissa runoissa mainitaan paljon Laatokan puoleisen Karjalan paikannimiä. Sellaisia owat Alueenjärwi, jota on selitetty Laatokan wanhaksi nimeksi, Newanjoki, Imatra, Wuoksi y. m. Sellaisetkin nimet kuin Sariola ja Untola löytywät nekin todellisina paikanniminä. Eräässä wanhassa wenäläisessä werokirjassa w:lta 1500 luetellaan kaikki Itä-Karjalan pogostain ja kyläin nimet. Kurkijoelta pohjoiseen owat pogostat eli kirkkopitäjät jaetut piireihin, joita werokirjoissa sanotaan „perewaaroiksi". Sortawalan pogostassa owat muun muassa Sariolan ja Untolan perewaarat. Kurkijoen pogostassa on Saaren perewaara ja Kaukowallan kylä.

Tuollainen nimien yhtäläisyys ei woi olla satunnainen. Wuoksenpuoleisen Laatokan seutuja woipi aiwan hywin ajatella runojen Wäinöläksi, Sortawalan puoleisia seutuja Sariolaksi, Pohjolan wäen maiksi.

Wanhoissa runoissa sanotaan Pohjolaa oli Sariolaa myöskin Lapiksi. Tämä nimitys nähtäwästi ei tarkoita samaa, mitä me nykyjään käsitämme Lapin nimellä. „Lappi" sanalla tarkoittaa itä-karjalainen wielä tänäkin päiwänä pohjoista ilmansuuntaa eli paremmin sanoen seutua, joka sijaitsee pohjosessa, pitemmän matkan päässä kotiseudusta. Sortawalainen sanoo esim. jo Ilomantsin pitäjää „Lapiksi". Suistamolla olen kuullut tuota samaa nimeä käytettäwän Reboilan pogostasta Aunuksessa.

Laatokan rantamaat ynnä Laatokan ja Suomenlahden wälinen kannas owat arwatenkin wanhimmat runomaat. Pukiessaan tarunsa runon muotoon, sijoitti kansa

tietysti noiden tarujen tapauksset ja henkilöt sen luonnon keskuuteen, jossa se itse eleli. Myöhemmin saapui runolaulu Wienan Karjalaan. Tuon eteläisemmän luonnon kuwauksset ja eteläisemmät paikkain nimet säilyiwät runoissa, mutta niiden lisäksi tuli tietysti Pohjan perän luonnon kuwauksia ja sen puolen paikannimiä, niinkuin mursu, „Tulilappi“ ja muut, joista sikäläisten laulajien wirsissä kerrotaan.

—×—

Neljäs Luku.

Karjalan Ratelia.

„Käwi sotka poimimahan
„Wäinämöisen kyyneleitä;
„Jo oli muikki muuttunehet:
„Helmiksi heristynehet,
„Kuningasten kunnioiksi,
„Waltojen iki-iloksi".

Kalewala XLI.

Shemeikkalaisten sukuperä. Shemeikan Semana muuttaa Ruodawuksen järwen rannalle asumaan. Semanan Miihkali ja hänen peurawirtensä. Miihkali tappaa kaksikymmentä „Ruotshin sissie" Kalmalammin rannalla. Miihkalin Hilippa ja hänen poikansa. Shemeikkalaisten suku haaraantuu. Joakoi ja Jiwana weljekset. Joakoin Jehki ja hänen urostyönsä. Jehkin Jiwana manaa karhua pakenemaan. Jehkin Jiwanan wirsi maailman luomisesta. Hilipan Jiwana kuolee 109 wuoden wanhana. Hänen pojanpoikansa Waslei ja Mysyswaaran Petri. Petri ukon ulkoryhti. Hänen peuranhiihtonsa Poastarwen salolla. Mysyswaaran Petri wirsikkään Salmin kihlakunnan paras runolaulaja. Shemeikkalaiset Karjalan aatelia. Mysyswaaran Petrin ja Jehkin Jiwanan wirsiä ja loitsuja.

Siinä kulmauksessa, missä Suistamon, Suojärwen ja Korpiselän pitäjät sattuwat yhteen, on salon keskellä Ruodawuksen järwi. Seutu ei liene entisestään paljon muuttunut, sillä wielä tänäkin päiwänä on se synkkää

korpimaata, johon wiljelys tuskin nimeksi on leimansa painanut. Kontio samoilee wielä nytkin Ruodawuksen salon rikeissa kuusikoissa ja peuroja asun kesät talwet sen laajoilla sammalsoilla.

Tähän autioon seutuun asettui kolmatta sataa wuotta sitten Semana[1]) niminen mies, Shemeikkojen kuluisan laulajasuwun kantaisä. Wanha tarina kertoo Shemeikan Semanan olleen kotoisin Lubasalmen kylästä Reboilan pogostaa Wenäjän-Karjalassa.

Semana rakensi itselleen mökin kalarikkaan Ruodawuksen rannalle, kalasteli järwessä ja metsästi salolla. Ja tämä toimi hankki hänelle ja hänen perheelleen puuttumattoman rawinnon.

Semanan poika oli Miihkali.[2]) Häntä mainitaan kuuluisaksi loitsijaksi ja suureksi metsämieheksi. Monen salon kuuluwilla ei löytynyt hänen wertaistaan peuranhiihtäjää. Ja kun ei sattunut peurakarjaa oman salon seutuwilla, niin maanitteli hän mahtawilla loitsuilla salon haarasarwia luokseen aina „Tulilapin“[3]) tuimilta tuntureilta asti.

Ja näin mainitaan Miihkalin loitsineen peuroja Tulilapista:[4])

Metshän onni, metshän Osmo,
Muan sulho, mannun sulho
Pane juoni juoksemahe
Näillä mailla, manterilla,
Näillä miehen metshimailla,
Näillä harhoilla saloilla.
Teäl on muat mieluhat,
Teäl on weet wuolahat,
Teäl on ilmat ihalat.

---

[1]) Sukutaulu 1.

[2]) Sukutaulu 2.

[3]) Lappi, jossa rewontulet palawat. (Kuolan niemimaa).

[4]) Tämän runon lauloi w. 1893 Miihkalin pojanpojan pojanpoika, Mysyswaaran Petri (Shemeikka), kotoisin Korpiselästä, sanoen sitä Miihkalin „pedrawirreksi“.

Nylgysä akka Tabiwon
Elä pie, elä pitele,
Lase wilja walloillah;
Wirbusa poiga Tabiwon
Elä pie, elä pitele,
Lase wilja walloillah.
Salon poiga rautasauwa,
Sinuu on pandu paimenekse;
Öin etshi, päiwin anna.
Minun on pyyntipäiwinäni,
Sinun on antoaigoinasi.
Hot ei olle tännembänä,
Niin sie tuo on tuonnembana
Kau'on saaressa saetengi
Lapin haaran hartiassa,
Kuhanwuoren kulman alta.
Liikuta mägi lihanen.
Miestä wasten pyytäwäistä,
Yheksissä pyytäjissä,
Kaheksissa katshojissa,
Ylipyytämättömissä,
Poikki Pohjolan joessa,
Siwutsh' on Imandron järwen;
Suita suitsilla ylennä,
Päitä päitsillä kohota;
Ota witsha wiittä syltä
Koiwu korwen notkelmassa.

Kerran tuli kaksikymmentä „Ruotshin sissie" Miihkalin taloa häwittämään. Ne wiholliset tappoi Miihkali aiwan yksin keihäällään. Mahtawat loitsut oliwat hänellä apuna. Paikkaa, missä tämä tapahtui, sanotaan wielä Kalmalammeksi ja taistelun mainitaan olleen „ennen Pedri kuningahan aigoja".

Sellainen on shemeikkalaisten kesken taru wirsikkäästä Semanan Miihkalista.

Miihkalin poika oli Hilippa;[5]) hänkin hywä laulaja ja loitsija. Hilipalla oli wiisi poikaa: Joakoi,[6]) Jiwana,[7]) Tiitta, Lari ja Nikfor; kaikki suuria metsämiehiä ja loitsijoita. Eritenkin Joakoi ja Jiwana oliwat maan kuuluja laulajia. Kumpikin eliwät he harwinaisen wanhoiksi. Joakoi kuoli 91 wuoden ijässä, mutta Jiwana eli 109 wuoden wanhaksi ja kuoli wasta noin w. 1848 waiheilla.

Joakoista ja Jiwanasta on Shemeikan suku jakaantunut kahteen haaraan. Kantatalon ympäri alkoi wähitellen syntyä uutistaloja, niin että seudussa wiimein oli neljä taloa; kaikki saman suwun asumia. Ja entistä sakeammin sawusiwat nyt shemeikkalaisten kasket Ruodawuksen salomailla. Tätä asutusryhmää ruwettiin nimittämään Shemeikan kyläksi. Nyt ei ole noista neljästä talosta jälellä kuin kaksi waan, ja shemeikkalaisia asuu Suistamolla, Korpiseläässä ja Suojärwellä.

Joakoin poika oli Jehki.[8]) Häntä mainitaan koko seudun suurimpana ja wäkewimpänä miehenä. Talwet umpeen hiihteli hän peuroja ja sanotaan hänen niitä tappaneen monta sataa. Kerran käwi karhu salolla Jehkiin käsiksi. Sen karhun tappoi hän ihan yksin keihäällään. Tätä keihästä owat Muuannon shemeikkalaiset kauan aikaa säilyttäneet kallisarwoisena muistona. Kun Jehki kuoli 60 wuoden ikäisenä, oli hän kaatanut 18 karhua.

Jehkin pojat Jiwana,[9]) Mikolai ja Mihaila eläwät wielä Suistamon pitäjän Muuannon kyläässä. Muuannon kylä on suuren salon keskellä ja siellä on weljeksillä awarat

---

[5]) Sukutaulu 3.
[6]) Sukutaulu 4.
[7]) Sukutaulu 5.
[8]) Sukutaulu 9.
[9]) Sukutaulu 11.

korwet hiihdeltäwinä. He owatkin kaikki metsämiehiä. Jiwana, eli „Jehkin Jiwana", joksi häntä kotipuolella sanotaan, on ollut 16 karhun taposſa. Erään kymmenisen peuroja on hän myös ampunut. Jiwana on huono hiihtomies, sillä hän on nuorena jalkansa loukannut. Mutta annappas miehen asettua karhun pesän eteen, niin kyllä paikkansa pitää ja wakawana seisoo kuin korpikuusi. Ei silmiä räwähytä, waikka mikä tulkoon. — Mikolai, Jiwanan weli, oli nuorempana hywä peuranhiihtäjä. Tappoi haarasarwia useampia kymmeniä. On ollut 14 karhun taposſa. Mihailaa, kolmatta weljeksistä, mainitaan waan kahden kontion taposſa.

Jehkin Jiwana on ainoa weljeksistä, jossa esi-isäin runomahti on säilynyt. Soittaa myöskin kannelta ja tekee itse kanteleensa. — Kerran pelastui Jiwana loitsutaidollaan karhun kynsistä. Oli erään towerin kera karhun pesällä. Kumpikin ampuu, waan ei osaa hengen paikalle. Karhu siitä ärtyy, nousee kahden jalan Jiwanan eteen. Miehellä ei asetta muuta kuin tyhjä pyssy kädessä. Sai toki sanonehekſi: „puhas metshä, elä peälle tule", ja kääntyi kuin kääntyikin karhu miehestä ääreen ja lähti saloa kaalamaan. Näin kertoo Jiwana itse tästä merkillisestä tapauksesta.

Jehkin Jiwanan runomahti ei loitsuihin rajoitu. Hän laulaa wanhoja, esi-isiltä perittyjä wirsiä muinaisajan sankareista: Wäinämöisen ja Jougamoisen laulutaistelusta, lappalaisesta, joka ampui Wäinämöisen, niin että tämä suistui mereen. Wuosikausia wirui Wäinämöinen meressä, kunnes

Tuo kaswoi Simandron soari,
Wanhan Wäinön polwen piähän.
Sotka lind' on suora lindu,
Lendelööbi, liitelööbi,
Etshiwi pesän tilaista.
Jo löydi pesän tilaisen

Tuohonpa Simandron ſoareen.
Wanhan Wäinön polwen piähän;
Walopa waskiſen peſäſen,
Muni kultaiſen munaſen
Wanhan Wäinön polwen piähän.

Liikutti wiimein Wäinämöinen polweaan, järkähytti jäſentään. Särkyi ſotkan waskinen peſä paloiksi, muna kultainen meni muruiksi. Ja tästä ihmeelliſestä munasta syntyi ſitten taiwas ja alinen maaemä, päiwä, kuu, tähdet ja pilwet taiwoſella. [10])

Jehkin Jiwana oſaa monta kaunista ſatua ja mielellään hän niitä tuttawaſſa ſeuraſſa kertoilee.

Muistuu mieleeni eräs wiime keſän yö, jolloin yhdeſſä teimme matkaa Suistamon Muuannosta Korpiſelän Tolwajärwelle. Suurimman oſan matkaa ſouſimme Kiltſha nimistä jokea pitkin, autiota ſalotaiwalta. Soutaeſſamme ja wenettämme ſauwoeſſa lauloi Jiwana runojaan, kertoili ſatujaan; kertoi ſadun wiiſaasta Iljasta ja merenneitiſeſtä, joka oli niin kaunis, että päiwäkin taiwasta kiertäeſſään

---

[10]) Sekä Jehkin Jiwana että Myſyswaaran Petri laulawat tämän runoſarjan mainituſſa järjestykſeſſä. Pienillä eroituksilla waan, josta enemmän tuonnempana.

Jehkin Jiwana laulaa wirtenſä ſeuraawalla nuotilla:

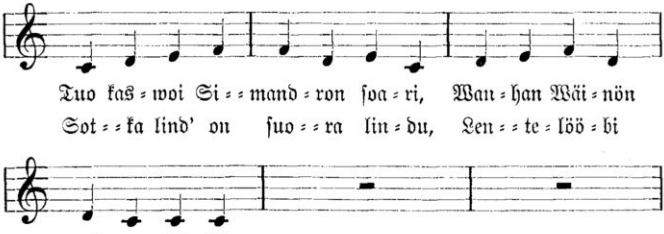

pysähtyi häntä katsomaan, jätti maat ja mantereet walaisematta.

Satu oli itsessään erittäin kaunis, mutta sen waikutusta lisäsi wielä sopiwa kehystä ympärillämme. Kaikki oli niin tyyntä ja hiljaista. Kesäyön hämärässä näyttiwät puut ja muut esiineet niin utuisen epämääräisiltä. Silmä ei kohdannut missään jyrkkiä piirteitä, joihin se olisi woinut kiintyä. Ja tuo samainen epämääräisyys, se kuwastui mainiosti Jiwanan saduissa ja runoissa. — Pohjolan luonnostahan meidän wanha kansanrunoutemme on saanutkin rikkaimmat aiheensa. Persoonoittuja luonnonwoimiahan owat enimmäkseen esiwanhempiemme jumaluustaruston haltijat ja sankarit.

Toinen shemeikkalaisten sukuhaara polweutuu Hilipan Jiwanasta,[11]) joka kuoli 1848 seutuwilla 109 wuoden wanhana. Hänellä oli kaksi poikaa: Jiwana[12]) ja Petri.

Jiwin Jiwanan pojista elää wielä kaksi: Petri[13]) ja Waslei.[14]) Kolmas, Mikki, on kuollut. Häntä mainitsee wanha kansa hywänä kanteleensoittajana.

Jiwin Waslei elää wielä Shemeikan Kontrossa. On ikänsä ollut naimatonna. Nyt on hän wanha ukko, mutta nuoruudessaan oli hän uljas metsän käwijä. Hänen mainitaan tappaneen enemmän peuroja kuin kukaan muu nyt eläwistä hiihtäjistä. On myös ollut lähes 30 karhun tapossa.

Waslein weli, Petri, asuu Kokkarin kylän Mysyswaaran uutistalossa Korpiselän pitäjää. Häntä sanotaan tawallisesti Mysyswaaran Petriksi. Hän on noin 75 wuoden wanha. Ei oikein itsekään tiedä ikäänsä, kuin noin

---

[11]) Sukutaulu 5.
[12]) Sukutaulu 10.
[13]) Sukutaulu 15.
[14]) Sukutaulu 16.

suunnilleen waan. Ja kukapa niitä nyt sellaisia niin ihan wuodelleen jaksaisi muistaakaan. Mysyswaaran Petri on kerrassaan wanhan Wäinämöisen kuwa. Rotewa ja ryh=

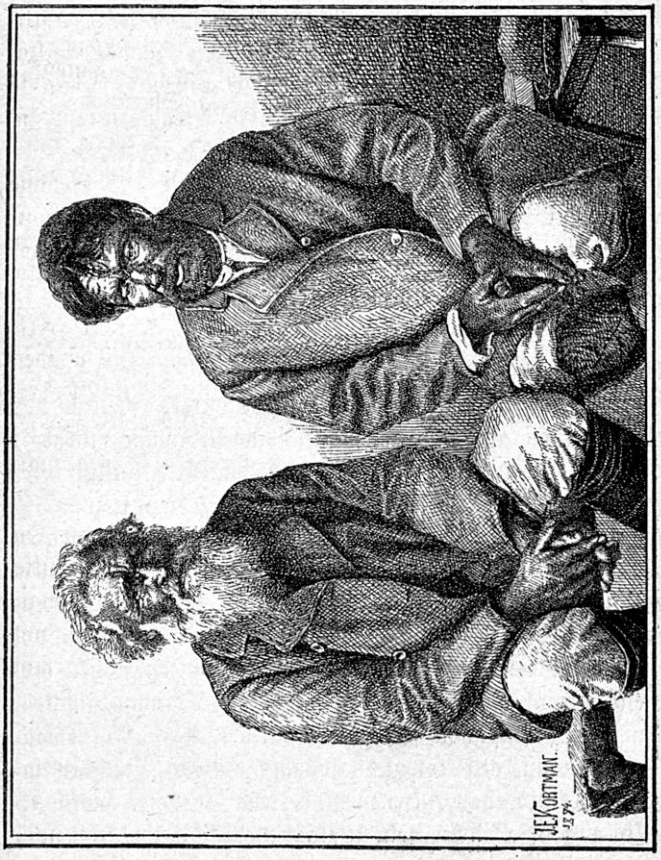

Mysyswaaran Petri ja Jehkin Jiwana (Shemeikkalaisia), laulaen runoa.
Walokuwan mukaan.

dikäs, harwapuheinen. Kaswopiirteet woimakkaat ja samalla säännölliset. Parta pitkä ja walkea.

Kotipuolellaan pidetään Petri ukkoa hywin suuressa arwossa. Wanhat ja nuoret häntä kunnioittawat. Mysys=

waaran Petri onkin runorikkaan Itä-Karjalan perikuwa. Hänen persoonassaan löytyy yhdistettynä kaikki, mikä näille seuduille on wanhaa ja omituista. On hywä runolaulaja ja loitsujen lukija, soittaa kannelta, oli nuorundessaan maan kuulu peuranhiihtäjä ja karhuntappaja.

Petrin suurin urostyö oli se, kun hän yhtenä talwena tappoi 50 peuraa Poastarwen ja Shemeikan salolla. Siitä on jo wiisikymmentä wuotta kulunut.

Talwi oli ollut tawattoman luminen ja Petri, suuri ja raskas mies, warusti siltä waralta oikein erityiset sukset itselleen, pitkät ja leweät. Eiwät olleet suuren suuret, ei pienen pienet, nuo Petrin sukset. Painoiwathan leiwiskän waan. Miestä myöten se oli pyssykin, raskas piilukko. Ewäskontti päälle päätteeksi miehellä selässä.

Ja niin hiihteli Shemeikan Petri sinä suurena lumitalwena peuroja Poastarwen salolla.

Kysyin kerran Petri ukolta, montako peuraa hän eläissään on ampunut. „Mäne heidy tiedämäh, min werd olloo. Olis niidy erähän riihen täwweldä“, kuului lyhyt wastaus. Ja mitäpä noita tuollaisia utelemaankaan. Tietäähän sen jokainen metsämies Korpiseläässä Mysyswaaran Petrin saaliit. Tietää Korpiseläässä ja tunnetaan ne Suistamolla ja Suojärwelläkin. Ja kertoo se kansa niistä siellä wielä tulewankin sukupolwen aikana.

Eikä ne saaliit peuroihin päätykään. On sitä eräs mesikämmenkin wirunut werisenä hänen edessään talwisella hangella. Ompahan parikymmentäkin.

Kerran otti kowalle Kollahan salolla Suojärwellä. Jo on kontio ihan suksen nenillä, eikä ota tulta hywä piilukko pyssy. Silloin pelasti koira metsämiehen. Ärhenteli niin kiukkuisesti karhun kintereillä, että mies pääsi punaltumaan suksillaan suon laitaan tiheimmästä näärikeiköstä.

Mysyswaaran Petri on paras nyt eläwistä runolaulajista Salmin wirsikkäässä kihlakunnassa. Hän laulaa

wirsiä Wäinämöisen ja Jougamoisen laulutaistelusta, Jougamoisen kostosta ja maailman luomisesta y. m.

Lemminkäisen retkestä Pohjolan häihin laulaa Mysyswaaran Petri pitkän wirren. Wahinko waan, että se wirsi kesken katkeaa. Taitaa jo wanhuus waiwata runolaulajaa, muisti pettää. Tässä mainittakoon waan wirren alkusäkeet:

Sawu soarella palawi,
Tuli niemen tutkamella,
Niemen kylgyöt kytewi.

Sanoisin sodisawukse;
Pien olis sodisawukse;
Sanoisin paimosiin tulekse;
Suur' olis paimosiin tulekse.

Osmotar olutta keitteä
Kallerwoinen kalloo wettä
Yhcksäs ozran jywässä,
Kahcksas kagran jywässä.
Työndeä wieshtit wiisienne,
Kutshut kuusille jagelow;
Kutshuw rujat, kutshuw rammat,
Kutshuw on perisogiat.
Yht'ei kutshu Lemmingäistä.

Mysyswaaran Petri pukee toisinaan runon muotoon omat, tilapäisetkin ajatuksensa. Wiime kesänä, kun olin ukkoa koko päiwän laulattanut, alkoi wanhusta jo wäsyttää se wirsien laulaminen. Sen hän ilmoitti seuraawilla runosäkeillä:

Ukko uubui, wanha waibui,
Kuoli konttiloin tegijä.

Shemeikkalaiset owat Karjalan henkistä aatelia. Polwesta polween on esi-isien runomahti kulkenut perintönä heidän suwussaan. Salomaillaan, sawupirttiensä nokisien orsien alla owat he tietämättään pitäneet ihanteellisuuden lippua korkealla. Ja nyt, kun tuo ihanteellisuus wanhassa naiiwisessa ja runollisessa muodossaan alkaa häwitä kansasta, owat ne sen wiimeisiä edustajia.

Shemeikkalaiset owat Karjalan aseaateliakin. Rohkeina metsästäjinä owat he taistelleet wiljelyksen taistelua salon petoja wastaan. Unhoituksiin on jäänyt moni heidän uljas paininlyöntinsä metsänkuninkaan kera. Ei ole kirjaan kuwattu, ei mailla mainittu. „Kunset oldih kuulemassa, kuudamoinje katshomassa". Ja wehreän nurmen alla, kotikorwen laidassa lepääwät wirsikkäät hiihtomiehet wiimeistä untaan. Ja Tapio alkaa jo siirtyä rikeimmille salomaille, kun ei ole enää nuorisossa nousewassa, kansassa kaswawassa sywien syntysanojen tietäjää, joka osaisi häntä pidätellä.

Shemeikkalaisten suku.

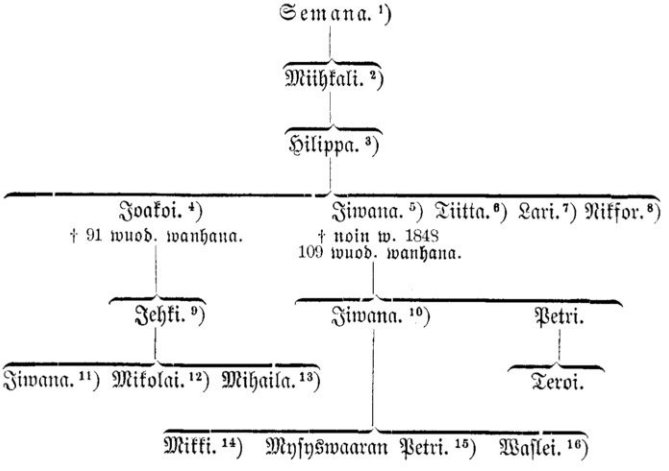

Mysyswaaran Petrin runoja. [15])

Wäinämöisen ja Jougamoisen laulutaistelu.

„Hoi on wanha Wäinämöinji,
„Toin' on nuori Jougamoinji
„Läkkä on ajelemaha!
„Ajelemma, kiitelemmä
„Meren selwällä selällä,
„Lagialla lainehella".

Puuttui wemmel wembelehe,
Rahes puuttui rahkehese,
Aisa aisahan takeltui.

Wirkki wanha Wäinämöinji:
„Hoi on nuori Jougamoinji,
„Kumman tästä wälttyö tulow?"

„Mittelemme miekkojamme,
„Koittelem' on korttiamme;
„Kumman miekka on pitembi,
„Kumman kortti korgiambi.

Tuli wanhan Wäinämöisen,
Tuli miekka on pitembi,
Tuli kortti korgiambi.

„Hoi on nuori Jougamoinji
„Siunpa wälttyö tuloubi,
„Suin lumehe päin widihe,
„Kobrin ilmahe kowahe,
„Kynsin kylmähe kiwehe,
„Hambahin wesihagohon!"

„Hoi on wanha Wäinämöinji,
„Waiw' ois miula teällä olla;

---

[15]) Saatu talteen 1893.

„Suin lumessa, päin widissä,
„Kobrin ilmassa kowassa,
„Kynsin kylmässä kiwessä,
„Hambahin wesihawossa.
„Ois miula kolme wenoista,
„Ota paras pantiksesi,
„Peästä milma teällä poise“.

Eib' on kelboa köyhän skenkit,
Eibä mitki skelmin skenkit.

„Hoi on wanha Wäinämöinji,
„Peästä milma poi'es teällä,
„Waiw' ois miula teällä olla
„Suin lumessa, päin widissä,
„Kobrin ilmassa kowassa,
„Kynsin kylmässä kiwessä,
„Hambahin wesihawossa.
„Ois miula kolm' oroista.
„Ota paras pantiksesi“.

Eib' on kelboa köyhän skenkit,
Eibä mitki skelmin skenkit.

„Hoi on wanha Wäinämöinji
„Waiw' ois miula olla teällä,
„Suin lumessa, päin widissä,
„Kobrin ilmassa kowassa,
„Kynsin kylmässä kiwessä,
„Hambahin wesihawossa.
„Ois miula sisärdy kolme,
„Ota paras pantiksesi“.

Äsken kelbai köyhän skenkit,
Job' on mitki skelmin skenkit,
Jo urosen karworinnan.

Lähti itkien kodihe,
Ennätti emo kysyä:
„Mitä itket poiguwoni?“

„Otti wanha Wäinämöinji,
„Otti parahan ſiſaren“.

„Tuot' on wuotin tuon igäni,
„Puhki polweni haluſin,
„Wäinämöistä wäwykſeni,
„Suurta mieſtä ſuguhuni“.

Joukahaiſen kosto ja maailman luominen.

Lappalanje laiha poiga
Piti wiikkoista wihoa,
Kauanaiguista katſhetta
Peällä wanhan Wäinämöiſen.
Aina ambuo kägeſi.
Käet kieldi ambumasta,
Sormet ſuoniſet ebäſi:
Elä ammu Wäinämöistä,
Laulut mualda langiaabi,
Ilot ilmalta lopei;
Laulut muall' oiſ luatuiſammat
Ilot ilmalla hywembät.

Warſin ambui ei warannut,
Togi ambui ei totellut.
Wuoli piiliä pinoſen,
Kolmeſärwistä kogohon;
Ambui päiwän, ſe aliſti,
Ambui toiſen, ſe ylisti,
Ambui peännä kolmantena,
Kohti ambui kolmantena,
Oigiaha olgapeähä,
Waſemeh on kainaloho,
Läbi luijen, läb' lihojen,
Läbi lämpimiin lihojen.

Tuosta ſuistui ſuin lumehe,
Suin lumehe, päin widihe,
Keändyi kämmenin merehe.

Tuolla kulgi kuusi wuotta,
Seurui seitshemän keseä
Meren selwällä selällä,
Lagialla lainehella;
Kubli kuusissa hagona,
Petäjäissä kublukſena.

Ylenteli polwuttahe,
Keskellä meren napoja,
Kaswoi tuos soria soari, [18])
Wanhan Wäinön polwen piähä.

Sotka lind' on suora lindu,
Lendelööbi, liitelööbi,
Etshiwi pesän tiloa,
Wanhan Wäinön polwen peällä.
Waloi waskisen pesäsen,
Muni kultaisen munasen.
Haudeloobi, keändelööbi
Wanhan Wäinön polwen piässä.

Lekahutti polwuttahe,
Järskähytti jäsendähe,
Pesä laskewi paloikse,
Muna kuldainje muruikse,
Seitshemikse siemenikse.

Mi munas alista kuorda,
Alisikse moaemikse;
Mi munas ylistä kuorda,
Ylisikse taiwosikse.
Mi munassa walgiaista,
Päiwösekse taiwosella.
Mi munassa ruskuaista,
Kuudamekse taiwosella,
Mi munassa kirjawaista,
Tähtilöikse taiwosella.

---

[18]) Jehkin Jiwana laulaa „Smandron soari".

Runokatkelma Kullerwosta.

Killerwo Kallerwon poigu,
Lähti ſoitellen ſotahan,
Ilon lywwen muilla mailla.
Soitti ſuolla männesſähe,
Kajahutti kangahalla;

Suo wastahan ſorahti,
Kangas wastahan karahti:
„Toattos kois on kuolemasſa“.

„Kuolgahas on mängähäs,
„Soan minä mogoman toatan,
„Ruotſhin ſuuresſa ſoasſa.
„Peän panen padaramuisſa,
„Silmät liinanſiemenisſä,
„Korwat lammin lumbehisſa,
„Jallat weärisſä pajuisſa,
„Muun rungan weſihawosta“.

Jehkin Jiwanan loitſuja ja wirſiä.[19])

Metſämiehen loitſu.

Metſhän ehtoiſa emändä,
Metſhän kuldainji kuningas,
Tules kullan kuuldawilla,
Hobian-go waihokſilla,
Jossa kulta kuulottaabi,
Hobiainji paistattaabi,
Minun metſhäs tullessani.
Weſtäs pilkat pitkin puita,
Pitkin puita, pitkin maita,
Lapin laajoja ſaloja,
Jossa lindu liikkunoobi,
Metſhän outo ollenoobi.
Alaokſilla aſeta,
Rautaokſilla rakenna,
Jossa nuoli nappajaabi,
Tinapilli tiuaſoobi.

---

[19]) Saatu talteen 1893.

Peuran wirsi.[20])

Kesät wuolin keihäswartta,
Talwet susta suorittelin,
Pesin pienen perttisen-gi,
Pyyhkin pienen laattian-go.
Lähin miehissä metshällä,
Urohissa ulgoteillä
Kahen, kolmen koiran kanssa,
Wiien, kuuen willahännän,
Seitshemän sebelikaglan;
Lykkäim' on lylyn lumella.
Muut-bo hiihtäwi higehen,
Itshe hiihän hiljallehen,
Werkkaselleh-bo wierettelen.
Koiran on keränä wierii,
Suksen on matona sujuu.
Mie hiihän mägie möten,
Koira juoksoo korbirannan.
Wain ei metshä miehiih miesty,
Eigä korbi koiriih kostu,
Ylety metshän isändä.
Miestyis metshä-gö miehiheni,
Kostuis korbi koiriheni.
Kuuset kullalla siwallan,
Hongat hobialla woitelen-go.
Lähen hirwen hiihäntähe,
Poropedran pollentahe.
Jop' on metshä miehiih miestyi,
Segä korbi koiriih kostui,
Yletyi metshän isändä.
Panen ai'an rautaisen-go,
Rautaisilla aiaksilla,
Teräksillä seibähillä,
Matoloill' on witshastelen,
Sisiliskoilla sitelen;
Jätän hännät häilymähe,
Piät wankat wabisemahe,

---

[20]). Tämän runon laulaa Jehkin Jiwana „wirtenä". Loitsuja muuten ei laulela, waan niitä „luetaan" eli sanellaan.

Katehet-bo kaitſhemahe.
Ken katehin katſhonoobi,
Silmät wertä wuotakohe,
Ken-bä kieroon keksinööbi,
Silmät raswana rawista,
Kenb' on kumman keksinööbi,
Tywin kuuſet kulkkuhuſe,
Latwoin lakkapäät pedäjät.

Wiides Luku.

Kowan Onnen Karjala.

„Se orjana ollut on ounaan herran,
„Se waiwaa nähnyt on toisen werran
„Kuin Suomi muu, mut murtumaton
„Ja hilpeä wielä se on".
Arwi Jännes: Karjala.

Pähkinäsaaren rauha jakaa Karjalan kansan kahtia. Weljessota karjalaisten kesken. Maan häwitys. Stolbowan rauhan jälkeiset ajat. Synkkiä lehtiä Karjalan kansan historiassa. Lahjoitusmaat ruotsinwallan aikana. Arwiowero. Kenraalikuwernööri Sperlingin toimet sen poistamiseksi. Lahjoitusmaiden peruuttaminen 1600-luwun lopulla ei tuottanut mitään onnea Karjalan kansalle. Ison wihan jälkeiset ajat. Uusia lahjoitusmaita. Kansan orjuus. Wanhan Suomen yhdistäminen muuhun Suomeen 1811. 1826 wuoden asetus ja sen seuraukset. Karjalan lahjoitusmaiden talonpojat kadottawat perintöoikeuden maihinsa ja muuttuwat lampuodeiksi. Sorron seuraukset. Karjalainen wieraantuu maanwiljelyksestä ja kansa alkaa elää satunnaisilla tuloilla. Sen luonne muuttuu epärehellisekſi. Rahti ja muu keinotteleminen. Koronkiskurit. „Karwakirjat". Maanwiljelyksen huono tila. Pohjalaiset muuttakoot Karjalaan. Pakollinen sotawäen otto. Sielukauppa ja „biegloit".

Karjalaa ja sen kansaa on kiitetty, sitä on moitittu ja kauan unhoitettu.

Oli aika, jolloin Karjala kilpenä muuta Suomea suojeli. Arpia täynnä oli tämä kilpi ja entiset ennättiwät tuskin parantua umpeen, ennenkuin toisia tuli sijaan.

Kun wihollinen hyökkäsi maahamme, niin joutui Karjala aina ensin sotatantereeksi. Ja waikka hyökkäystä olisi torjuttukin, niin ei Karjala sittenkään säästynyt häwityksestä, sillä sen kautta kulki peräytywien wihollisten paluumatka kotimaahansa.

Pähkinäsaaren rauha oli jakanut karjalaisten maan kahtia. He oliwat nyt kahden waltakunnan alamaisia ja heillä oli eri usko. Tämä wieroitti heidät toisistaan. Entinen heimous muuttui werisekſi wihollisuudeksi.

Aika ajoin rakensiwat Ruotsi ja Wenäjä walalla ja pyhän ristin suutelemisella „ikuista" rauhaa keskenään. Raja-Karjalassa ei noista rauhanteoista paljon tiedetty ja wielä wähemmin niistä wälitettiin. Siellä oli ainainen partiosota ja kalwankalske. Wenäjän puoleiset karjalaiset käwiwät Ruotsin puoleisten heimolaistensa maata häwittämässä. Nämä kostiwat wuoroonsa samalla mitalla. Kylät poltettiin, ihmisiä kidutettiin kuoliaiksi pärewalkealla ja muilla hirmukeinoilla, kaswawa laiho niitettiin kaskesmailta.

Untamoinen werkot laski
Kalerwon kalawetehen;
Kalerwoinen werkot katsoi,
Kalat konttihin kokosi;
Untamo utala miesi
Sepä suuttui ja wihastui,
Teki soan sormistansa,
Kämmenpäistänsä käräjät,
Toran nosti totkusilta,
Artin ahwenmaimasilta.

Toreliwat, tappeliwat,
Eikä woita toinen toista;
Minkä toistansa tokaisi,
Sen sai kohta wastahansa.

Näin laulaa wanha karjalainen kertomaruno Untamo ja Kalerwo weljeksistä. Se on synkän ja onnettoman ajan kuwaus Karjalan heimon historiassa.

Näiden entisten rajariitojen muistot eläwät wielä, waikka heikostikin, Karjalan kansassa. Kreikanuskoinen itä-karjalainen sanoo wielä lännempänä asuwaa weljeään „ruotshiksi". „Ruotshi, arren kaiken pidäjä" [1]) on Salmissa, Suojärwellä ja Aunuksessa tawallisena sananpartena, kun on puhe lutherilaisesta suomalaisesta. Lutherinuskoinen länsi-karjalainen taas nimittää itäistä weljeään „wenäläiseksi". Tällä hän ei tarkoita kansallisuutta, waan uskontoa. „Ummikoksi" sanotaan Itä-Karjalan kansankielessä ihmistä, joka kieleltään ja kansallisuudeltaan on wenäläinen.

On luonnollista, että nuo alituiset sodat oliwat omansa ehkäisemään Karjalan aineellista edistystä. Eräässä wanhassa ruotsalaisessa werokirjassa wuodelta 1589 [2]) luetellaan tarkasti, montako asuttua ja montako autiosawua siihen aikaan löytyi Käkisalmen läänissä, s. o. nykyisessä Laatokan puoleisessa Itä-Karjalassa. Ruotsalaiset oliwat wähäistä ennen wäliaikaisesti saaneet nämä seudut haltuunsa. Salmin pitäjästä sanotaan, että se kauttaaltaan oli autioksi häwitetty. Kurkijoen pitäjässä löytyi 92 asuttua ja 1,083 autiosawua, Sortawalan pitäjässä 114 asuttua ja 699 autiosawua, Ilomantsin pitäjässä 189 asuttua ja 681 autiosawua.

Tosin oli se sota, jonka häwityksen jälkiä mainitussa werokirjassa kuwataan, ollut hywin pitkä, mutta yksi ainoa sota se sittenkin waan oli.

Ei kummaa, jos itä-karjalainen sellaisissa oloissa jäi jälkeen lännempänä asuwista weljistään. Ei kummaa, jos wiljelys ja kaikenlainen edistyminen Karjalassa taantui, kun muualla Suomessa riennettiin eteenpäin.

---

[1]) Joka aina pitää arkea, s. o. ei paastoo.

[2]) Löytyy Suomen waltioarkistossa.

Karjalan huonoa taloudellista tilaa arwostellessa ja karjalaisen kansanluonteen warjopuolia kuwatessa, on lahjoitusmaa-järjestelmä ennen kaikkia huomioon otettawa. Se se on ollut Karjalan kiroukseena niin toisessa kuin toisessakin suhteessa.

Lahjoitusmaiden historia ulottuu kaukaisiin aikoihin. Se on synkkä lehti Karjalan kansan waiheissa, hikipisaroilla kirjattu, huokauksilla säestetty.

Katselkaamme, mitä tämä lehti meille pääpiirteissään kertoo.

Ruotsi oli Stolbowan rauhassa w. 1617 saanut Laatokan puoleisen Karjalan ynnä Inkerinmaan Wenäjältä. Ruotsin hallitus ei koskaan ollut oikein warma näiden rajamaiden omistamisesta. Saattoihan Wenäjä piankin tointua heikkouden tilastaan ja waatia maakunnat takaisin. Ruotsin hallituksen täytyi sentähden ryhtyä erityisiin keinoihin, wahwistaakseen waltaansa Raja-Karjalassa.

Yksi näitä keinoja oli rajamaan poisläänittäminen korkeille ylimyksille. Tämä läänitysjärjestelmä wastasi semmoisenaankin kaikin puolin sen ajan käsitystapaa, mutta Raja-Karjalaan nähden odotettiin siitä wielä suurta hyötyä maan puolustuksenkin suhteen. Hallitus arweli aiwan oikein, että jota suurempia pääomia Ruotsin sotaisella aatelistolla oli sijoitettuna rajamaihin, sitä innokkaampi olisi se niitä suojelemaan. Sentähden annettiin koko Itä-Karjala lahjoitusmaana korkeille aatelisherroille.

Talonpojat eiwät kuitenkaan kadottaneet omistusoikeuttaan maihinsa. Heidän tuli waan lahjoitusmaan omistajalle suorittaa se maawero, minkä he muuten oliwat welkapäät kruunulle maksamaan. Tämän lisäksi tuli wielä suuri joukko pieniä ulostekoja, n. s. „parseileja", joiden yhteenlaskettu summa saattoi nousta yhtä suureksi kuin maawerokin.

Maawero oli kerrassaan epämääräinen ja laskettiin kunakin wuonna eriksen n. s. „arwion" perustuksella.

Arwio tapahtui aina syksyllä, elonkorjuun jälkeen. Silloin asetettiin arwio-lautakunta, jonka jäseninä oliwat tilanhaltija, hänen talonpoikansa ja muita asianomaisia, niinkuin wouti ja tämän kirjuri, kylänwanhin, pitäjän asiamiehet eli „sollemainikat" ja tawallisesti myös lautamiehet.

Arwio-lautakunta kulki talosta taloon ja arwosteli sängen mukaan talonpojan pellot, kuinka paljon hän oli kutakin wiljalajia kylwänyt, millainen oli maanlaatu ja millaisen sadon kylwö oli antanut. Tämän tehtyään, ratsastiwat arwiomiehet erikseen neuwottelemaan, kuinka suurekksi arwiowero siltä wuodelta oli laskettawa. Neuwottelussa eiwät tilanhaltija eiwätkä hänen alustalaisensa saaneet olla saapuwilla.

Tämän neuwottelun nojalla kirjoitettiin kylän arwioluettelo. Humalan- ja kaalinkaswusta pidettiin eri arwio. Wanhan tawan mukaan ottiwat näet lahjoitusmaiden omistajat alustalaisiltaan joka wiidennen humalaseipään ja wiidennen kaalinkuwun. Tätä weroa sanottiin „petiinikksi".

Näin tapahtui arwio Ruotsinwallan aikana Inkerinmaalla. Mutta Käkisalmen läänissä oli se wielä ankarampi ja monimutkaisempi. Siellä arwattiin ensin jokainen talossa asuwa henkilö määrättyyn hintaan. Sitten arwattiin talonpojan kotieläimet: hewoset, lehmät, siat, lampaat ja koirat. Sitten kaikki muu tawara: pyssyt, jouset, muotta, werkot, wenheet, huone- ja tarwekalut, waatteet y. m. Lopuksi arwattiin wilja- ja heinäkaswu.

Jokaiselle arwioesineelle pantiin määrätyn taksan mukaan hinta arwioruplissa ja äyreissä. Yhteen arwioruplaan meni 100 arwioäyriä (kopeikkaa). Nämä hinnat laskettiin yhteen, ja talo asukkaineen, irtaimistoineen, wilja- ja heinäkaswuineen oli siis arwattu niin tai niin monen arwioruplan weroiseksi. Jokaisesta näin syntyneestä arwio-

ruplasta tuli talonpojan suorittaa wuotuista arwioweroa 1 $^2/_3$ hopeatalaria [3]) ja 24 kappaa eloja.

Esimerkkinä mainittakoon seuraawat otteet eräästä Itä-Karjalassa 1680 luwulla käytetystä arwiotaksasta:

	Ruplaa.	Äyriä.
Mies kesä- ja talwiwaatteineen ynnä hywä hewonen	3.	—
„Keskinkertainen" mies	2.	—
„Huono" mies	1.	—
Hywä lehmä	1.	—
Hieho	—	50.
Wanha lammas	—	15.
Sika	—	10.
Naula waskea	—	10.
Hywä teräsjousi	—	50.
Hywä metsäkoira	—	50.
Kalawerkko	—	9.
Ketunwerkko	—	3.
Neljännes nuottaa	—	15.
Wene	—	30.
Kuormallinen heiniä	—	10.
Tynnyri ruista tai ohraa, kotipeltoon kylwettynä	1.	20.
100 lyhdettä ruista tai ohraa, kaskeen kylwettynä	—	40.
100 lyhdettä kauroja, kaskeen kylwettynä	—	20.

Arwio oli talonpojalle kaikin puolin rasittawa weroitustapa. Arwio-lautakunnan tulo taloon oli jo sellaisenaankin suuri rasitus. Talonpojan täytyi näet omalla

[3]) Yksi sen ajan hopeatalari wastaa meidän rahassamme 2 markkaa 84 penniä.

kustannuksellaan syöttää ja juottaa niin hywin arwio-lautakunnan warsinaiset jäsenet kuin heidän seurassaan kulkewa tilanhaltijakin, palwelijoineen, hewosineen. Usein oli arwiomiesten tapana kuljettaa waimonsa ja lapsensakin kerallaan, ja jos sattui ilma sateinen, niin saattoi koko tämä joukko majailla wiikon päiwät warakkaamman talonpojan talossa. Silloin eiwät kelwanneet huonot ruuat eikä juomat, waan pöytään oli pantawa parasta, mitä löytyi.

Talonpoika ei koskaan saanut tietää perustusta, minkä nojalla hänen weronsa määrättiin, eikä sitä perustusta muutkaan tienneet, sillä se oli kerrassaan mieliwaltainen. Rikkaat joilla oli waroja lahjoa arwio-lautakunnan jäseniä, pääsiwät wähemmällä werolla, köyhät saiwat maksaa sitä enemmän. Koska talonpojan irtaimistokin wuotuisesti arwattiin, koetti hän tietysti salata tätä omaisuuttaan, minkä waan kykeni.

Korkeat aatelisherrat harwoin itse asuiwat lahjoitusmaillaan. Arwioweron nojalla saattoiwat heidän woutinsa mielin määrin pettää isäntiään ja nylkeä talonpoikia. Näin synnytti tämä onnetoin järjestelmä ahneutta ja kiskomishalua ylhäisissä, petollisuutta ja aineellista kurjuutta alhaisissa.

Muutamat Ruotsinwallan aikuisista Itä-Karjalan kenraalikuwernööreistä surkutteliwat wilpittömästi kansan kurjaa tilaa ja koettiwat sitä parantaa. Yksi heistä Yrjö Sperling antoi w. 1684 hallitukselle seikkaperäisen kertomuksen hallintoalueensa lahjoitusmaan-oloista ja arwiojärjestelmästä. Siinä kuwaa hän räikeillä wäreillä kansan kärsimykset.

Kun kaikki lahjoitusmaat Ruotsin waltakunnassa kuningas Kaarlo XI redukt̀sioonin kautta peruutettiin takaisin kruunulle, niin tämä toimipide ei ennättänyt tuottaa mitään siunausta Itä-Karjalan talonpojille. Heidän asemansa päin wastoin käwi entistä huonommaksi, sillä suurin osa tässä rajamaassa olewista lahjoitusmaista annettiin määrä-

wuosiksi arennille joko entisille omistajilleen tai muille halullisille wuokramiehille.

Entiset aateliset isännät, semminkin ne, jotka omistiwat lahjoitusmaansa perittäwänä rälssinä, oliwat toki joinkin määrin säästäneet talonpoikiaan. Mutta wuokraaja koetti suhteellisesti lyhyellä arentiajallaan saada alustalaisistaan niin paljon hyötyä kuin suinkin. Ja arwiojärjestelmä oli hänelle tässä kohden hywänä apuna.

Tuli sitten iso wiha ja sen seurassa Wenäjän walta Itä-Karjalaan. Jo ennen Uudenkaupungin rauhantekoa oliwat wenäläiset siellä alkaneet harjoittaa täydellistä isäntäwaltaa, niinkuin omassa maassaan konsanaankin. Siihen kuului tietysti etupääsfä lahjoitusmaiden jakeleminen howisuosiossa olewille ylimyksille. Tosin peruutettiin annetut lahjoitusmaat w. 1720 takaisin, mutta sitä antelijaammin niitä myöhemmin lahjoitettiin. Talonpoikais-tshuhnoja, tuota siunattua Herran lahjaa, piisasihan niitä Karjalassa!

Tätä menoa sitten jatkettiin, kunnes Wanha Suomi w. 1811 jälleen yhdistettiin Suomen emämaahan. Sen jälkeen ei enää uusia lahjoitusmaita jaettu Itä-Suomessa, mutta entiset tietysti pysytettiin silloisilla omistajillaan.

Ruotsinwallan aikana oli lahjoitusmaan omistajalla waan nautinto-oikeus lahjoitusmaahansa, ei omistusoikeutta. Hänen alustalaisensa pysyiwät perintötilallisina, joita ei woitu häätää taloistaan. Tosin yritti Inkerinmaan ja Käkisalmen läänin saksalainen aatelisto saattaa talonpoikia maaorjuuteen, „kiinnittää heitä turpeeseen“, mutta nuo yritykset oliwat hurskaita toiwomuksia waan, ja hallitus ne kohta tukahutti.

Toisin oli asian laita Wenäjän wallan aikana. Silloin juurtui pian wallanpitäjiin se käsitys, että talonpoikien maat, wieläpä itse talonpojatkin, oliwat lahjoitusmaaherran omaisuutta. Tämä käsitys astuu selwästi näkywiin 1700-luwun lahjakirjoissa. Maa luowutetaan „kartanoon kuuluwien ihmisten ja talonpoikien kanssa“, tai niiden

etujen joukossa, joita lahjoitusmaan isäntä saapi nauttia, mainitaan: „talonpojat, niin silloiset, kuin karanneetkin“. Toisissa lahjakirjoissa puhutaan niin tai niin monesta „sielusta“ tiloineen, taloineen.

Orjuuden oireet tietysti häwisiwät, kun Wanha Suomi yhdistettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan. Mutta sen sijaan ilmestyi w. 1826 asetus, jonka nojalla melkein kaikkien lahjoitusmaiden talonpojat määrättiin lampuodeiksi. Heiltä riistettiin toisin sanoen perintöoikeus siihen maahan, jota heidän esiwanhempansa monessa sukupolwessa wapaina talonpoikina oliwat asuneet ja wiljelleet. 1826 wuoden asetus näet sääsi, että kaikki ne talonpojat, jotka eiwät woineet näyttää toteen, että heidän tilansa ennen wuotta 1706 oliwat olleet perintötilan luontoisia, kadottaisiwat omistusoikeutensa näihin tiloihin ja muuttuisiwat lahjoitusmaan-isäntänsä lampuodeiksi.

Ja jäsenet siinä komiteeassa, joka tätä asetusta walmisti, oliwat Suomen omia kansalaisia! He kantawat mitä suurimman edeswastauksen Karjalan kansan kärsimyksistä.

Lahjoitusmaan omistajalla oli tietysti täysi walta häätää alustalaisensa pois „maaltaan“, ell'eiwät nämä kyenneet werojaan suorittamaan, ell'eiwät he syystä tai toisesta olleet hänelle mieleen, tai jos hänen teki mieli laajentaa „howileirinsä“ eli kantatalonsa maita. Monissa paikoin yrittiwät talonpojat wäkiwallalla puolustaa oikeuttaan. Se tietysti ei auttanut. Kasakoita waan jokunen joukko pitäjään, pampulla selkään, linnaan perheenisät, waimot ja lapset mieron tielle.

Wenäläiset lahjoitusmaiden isännät asuiwat yhtä wähän kuin ruotsinwallan aikuisetkaan, paitsi ani harwoin, itse karjalaisilla tiluksillaan. He hoitiwat niitä wontien eli „prikasniekkojen“ awulla. Lahjoitusmaan talonpojat oliwat tietysti kokonaan „prikasniekan“ wallassa. Hän kantoi, wieläpä määräsikin werot, määräsi myös päiwätyöt, jotka

oliwat „howileirin“ woimassa pitämiseksi tehtäwät. Jos joku talonpoika oli hänelle wastenmielinen, saattoi hän jos jollakin tawalla häntä kiusata ja hänen toimeentuloaan waikeuttaa.

Sorto tietysti synnytti petosta ja epärehellisyyttä kansassa, niinkuin se aina tekee. Muukalaista herraa imarreltiin ja kumarreltiin, niin kauan kuin oltiin hänen näkywissään; selän takana häntä petettiin ja wihattiin. Ja kun tätä menoa sukupolwesta toiseen jatkettiin, niin se ei tietysti woinut olla jättämättä jälkiä kansan luonteeseen. Ja ne jäljet, tuntuwat wieläkin selwästi warjopuolina Karjalan kansanluonteessa. Eiwäthän sellaisten waikuttimien seurakset woikaan yhdessä ihmispolwessa häwitä, waan kirouksena siirtywät ne lapsiin ja lastenlapsiin.

Ja pitkäkö aika niillä on ollutkaan poistua!

Kun talonpoika ei ollut maansa omistaja, niin katosi häneltä luonnollisesti halukin sitä wiljellä. Ihminen tekee työtä tulewaisuuden waralle, mutta jos oikeus hänen työnsä hedelmien nauttimiseen ei ole turwattu, niin muuttuwat ahkeruus ja wireys laiskuudeksi ja wälinpitämättömyydeksi.

Karjalainen talonpoika saattoi koska hywänsä joutua puille paljaille, hänen asemansa oli aina wäliaikainen ja „herran“ oikuista riippuwa. Hänelle oli edullisempaa hoitaa maanwiljelystään niin, että hän juuri parahiksi sai siitä elatuksensa, että „päiwästä yl' piästiin“, kuten wieläkin on tapana sanoa Karjalassa. Jota huonommassa wiljelyksessä hänen peltonsa oliwat, jota wähemmän hänellä oli karjaa lääwässä, jota ränstyneemmiltä hänen rakennuksensa näyttiwät ja jota likaisemmalta hänen kotinsa, sitä paremmin saattoi hän lumota isäntänsä silmät weronpanossa.

Lehmien asemesta rupesi hän pitämään enemmän hewosia, rukiin ja ohran asemesta alkoi hän wiljellä enemmän kauroja, joka tietysti oli omansa peltoa laihduttamaan. Kaskenwiljelystä harjoitti hän ahkerasti. Ensim-

mäisen ruiskaswun jälkeen otettiin kaskesta niin monta kaurakaswua kuin suinkin mahdollista. Tällä tawoin ryöstettiin maaperä niin tyhjäksi, ett'ei se kuuna päiwänä enään mitään kaswanut. Talonpoika ei tästä wälittänyt. Eihän se maa enää ollut hänen. Wäkiwallalla oli se häneltä riistetty.

Näin wieraantui karjalainen maanwiljelyksestä.

Rahtia käytiin sen sijaan sitä ahkerammin. Rahdista saatiin puhdasta rahaa, jota ei woitu nähdä eikä siis weroittaakaan. Rahaa saatiin muullakin tawalla: pikku kaupalla ja keinottelulla. Tämä teki kansan luonteen petolliseksi. Kaupanteko tietysti ei sitä semmoisenaan olisi tehnyt, mutta kun talonpojan talous ei tuottanut mitään warsinaista kaupaksi kelpaawaa, niin puuttui häneltä rehellisen kaupankäynnin edellytyksetkin. Se ei enää ollut tarpeellista tawaranwaihtoa, waan keinottelemista, tuo hänen kauppansa. Wiekkain ja sukkelin saattoi tulla rikkaaksi, mutta muu kansa wajosi entistä suurempaan kurjuuteen.

Näin sekaantui karjalaisen luonteesen tuota epäluotettawaa, joka sitä rumentaa.

Lahjoitusmaiden lunastus on kirkas walonsäde Karjalan kansan historiassa. Sen seuraukset alkawat jo astua näkywiin. Kansa on jo monissa seuduin luopunut entisestä welttoudestaan ja käynyt maahan käsiksi. Toiset owat niin tehneet. Toiset owat jatkaneet wanhaan, perittyyn tapaan, eläen rahdilla ja muilla satunnaisilla tuloilla päiwän tultuaan. He owat wajonneet yhä sywempään kurjuuteen.

Näiden onnettomien keskuuteen on ilmestynyt uusi maanwitsaus: koronkiskurit. „Ahtaimpaan paikkaan tautikin tungeiksen", sanoo karjalainen sananlasku.

Koronkiskomista harjoitettiin entiseen aikaan ja harjoitetaan wielä nytkin seuraawaan tapaan. Talonpoika tarwitsi rahaa weronmaksuun tai muuhun tarpeesen. Hän sai 40—50 markkaa rahamieheltä ja wakuudeksi otti tämä

lainanhakijalta lehmän. Kirjoitettiin n. s. „karwakirja“, jonka kautta lehmä luowutettiin lainanantajan nimeen, mutta jätettiin lainanottajalle, s. o. entiselle omistajalleen, käytettäwäksi wuotuista arentimaksua wastaan. Arentimaksu oli tawallisesti leiwiskä woita wuodessa, joskus wähemmän. 50 markan pääomalle teki tämä noin 20 prosenttia wuodessa.

Tämä on kansan omassa keskuudessa kehittynyttä hypoteekkilainausta. Kansa ei pidä sitä koronkiskomisena, kun korko on maksettawa luonnossa. Alkuperäisissä oloissa ei kansa pane luonnontuotteilleen täyttä rahan arwoa, sehän on wanha, tunnettu asia. — Warakkaammat ja säästäwäiset ihmiset sijoittiwat halukkaasti rahansa tällaiseen lehmähypoteekkiin. Palkollisetkin sitä joskus tekiwät. Pankkeja ei löytynyt eikä tunnettu.

Tämän kirjoittaja tuntee erään piian, joka on palwellut useampia kymmeniä wuosia eräässä Karjalan pitäjän herrasperheessä. Joka wuosi on wanha piika säästänyt palkastaan useampia kymmeniä markkoja. Nämä rahat on hän säännöllisesti lainannut lehmähypoteekkiä wastaan. Parinkymmenen markan wuotuisella korolla owat mummon rahat jo kaswaneet melkoisen suureksi pääomaksi. Lehmiä kuulun hänellä nyt jo olewan toistasataa ylt'ympäri pitäjää. „Karwakirjoja“ ei ole tehty, sillä eukko ei ole kirjoituksen taitawa, ei edes osaa kirjoitusta lukea. Onpahan waan suupuheella tehty ne kaupat. Nyt ei eukko muista kaikkia lehmiään, missä ne owat ja arentimaksun laita taitaa toisinaan olla wähän niin ja näin.

Nyt on koronkiskomista alettu harjoittaa uudenmalla ja paljon enemmän tuhoa tuottawalla tawalla. Welkasitoumukset tehdään wekselillä ja lyhyeksi ajaksi. Sortawalan pitäjän koronkiskureista on wiime aikoina paljon julkisuudessa puhuttu. He ottawat tawallisesti wekselilainoistaan 5 penniä kuukaudelta yhdestä markasta, s. o. 60 prosenttia wuodessa. Ottawat enemmänkin, jos sik-

seen tulee. Sortawalan pitäjä ei ole ainoa, missä tätä kurjaa ammattia harjoitetaan.

Talonpoika, joka kerran on joutunut koronkiskurin kynsiin, on auttamattomasti hukassa. Hänen welkansa nousee nousemistaan, joka kerralta kun wekseliä „werestetään". Wiimein menee kontu huutokaupalla ja sen omistaja siirtyy perheineen irtolaisten joukkoon.

Wuosi wuodelta lisääntyy tällä tawoin Laatokan puoleisessa Karjalassa irtolaisten lukumäärä. Konnut menewät polkuhinnasta, niin mitättömästä, ett'ei sitä muualla Suomessa woisi uskoakaan. Ja kuitenkin owat Laatokan rantamaat erittäin hedelmällistä ja hywin kaswawaa maata, jos niitä waan wähänkin wiljellään. Eiwätkä ole hallanarkoja, sillä Laatokan läheisyys suojelee kylmältä.

Meidän pohjalaisemme muuttawat joka wuosi suurissa joukoin Amerikaan. Näin kadottaa Suomi arwaamattomaksi tappiokseen hywiä työwoimia ja paljon työntaitoa, jolla kyllä olisi sijaa omassakin maassa.

Eikö tuota siirtolaistulwaa woisi edes jossain wähässä määrässä suunnata Laatokan Karjalaan?

Karjalan kansan kärsimyksistä puhuessa, on entisaikojen sotawäen ottokin mainittawa.

Waikka Itä-Suomi Uudenkaupungin ja Turun rauhanteoissa (ww. 1721 ja 1743) oli joutunut wenäläiseksi maakunnaksi, niin säilyi siellä wanha ruotsalainen yhteiskunta-järjestys monissa kohdin muuttumatta. Saiwatpa Wiipurin kuwernementin asukkaat nauttia eräitä eriwapautuksiakin, joita ei ollut muilla Wenäjän waltakunnan maakunnilla. He oliwat muun muassa wapautetut pakollisesta sotawäenotosta.

Syynä tähän oli se länsieuroppalainen tuulahdus, joka 18 wuosisadalla puhalsi Wenäjällä. Tahdottiin walaa wenäläiset olot länsimaisiin siwistysmuotoihin, eikä siis kajota maakuntaan, missä nämä muodot jo ennestään oliwat kotiutuneet.

Wapautus pakollisesta sotawäen otosta lakkautettiin, silloin kuin keisari Paawali I nousi Wenäjän waltaistuimelle. Wuonna 1797 otettiin Wiipurin kuwernementistä ensi kerran rekryttejä Wenäjän sotawäkeen niinkuin muistakin waltakunnan osista.

Talonpojat tietysti ajatteliwat sotawäen-ottoa pelolla ja wawistuksella. Se, joka kerran sinne joutui, oli samalla ijäksi päiwiksi sortunut pois syntymäsijoiltaan. Parhaimman ikänsä täytyi hänen elää muukalaisten kesken wieraassa maassa, kärsiä rääkkäystä ja tylyä kohtelua.

Nuoret miehet karkasiwat sentähden metsiin ja muihin piilopaikkoihin siksi ajaksi, jolloin rekryyttikirjoitus tapahtui. Mutta se keino ei suuresti auttanut. Se joka kerran oli määrätty sotamieheksi, oli samalla julistettu rauhattomaksi, jos hän lähti pakoteille. Hänen täytyi aina waroa kruunumpalwelijoita, ja jos hän joutui heidän käsiinsä, sai hän ensin armottomasti raippawitsoja ja lähetettiin sitten rykmenttiinsä. Jos hän sieltäkin karkasi ja uudestaan joutui kiinni, niin seurasi siitä wielä armottomampi kuritus.

Karkuri eli „biegloi“ seisoi kokonaan lain ja yhteiskunnallisen järjestyksen ulkopuolella. Hänen täytyi oleskella kaukana ihmisten ilmoilta ja aina olla waroillaan, sillä häntä wainottiin niinkuin metsänpetoa. Moni „biegloi“ häipyikin pahanteon poluille ja rupesi roswoksi. Toiset taas eliwät suurilla saloilla metsästäjinä ja muina pyyntimiehinä.

Talonpojat antoiwat harwoin ilmi sellaisia pakolaisia. Päinwastoin sääliwät he noiden kurjien kohtaloa ja koettiwat sitä liewentää. „Biegloista“ liikkuu kansan kesken

Raja-Karjalassa paljon tarinoita. Nämä tarinat owat sekä jännittäwiä että traagillisia.

Kun wanha Suomi w. 1811 yhdistettiin Suomen emämaahan, loppui siellä pakollinen sotawäen-ottokin. Mutta sen sijaan ilmestyi toinen milt'ei samanlainen maanrasitus. Ken Wenäjällä määrättiin sotawäkeen, hänen täytyi palwella siellä 25 wuotta. Warakkaammat pääsiwät wapaiksi, jos palkkasiwat toisen miehen sijaansa.

Sotawäen pestaajia kulki sentähden ympäri maata, myöskin Suomessa ja etupäässä juuri Itä-Suomessa. Mässäten ja räyhäten matkusteliwat wärwääjät maakylissä, paniwat toimeen juominkeja ja kokosiwat kylän nuoret miehet ympärilleen.

Siinä sitä sitten kehuskeltiin ja kerskailtiin, että sellaista se on sotamiehen elämä. Sodassa ristit ja kunniamerkit, rauhan aikana huoletoin elämä kruunun leiwässä ja waatteissa, iloset päiwät keisarin kustannuksella. Humalaisille kylän pojille näytettiin kirkkaita hopearuplia ja luwattiin jos jonkinlaista hywää, jos he waan piirtäisiwät puumerkkinsä pestikirjan alle.

Moni poika meni ansaan ja sai sitten koko elinaikansa katua mielettömän tekonsa katkeria seurauksia. Pestaajat ottiwat heidät seuraansa ja kuljettiwat heidät yhtämittaisessa humalassa Wenäjän rajalle asti. Siellä pantiin miehet köysiin ja wietiin määräpaikkaansa, palwelemaan johonkin Sisä-Wenäjän sotawäen-osastoon.

Muutamat heräsiwat ajoissa huumauksestaan ja koittiwat karata. Ken onnistui pääsemään pakoon, sai rauhattomana „biegloina" elää loppuikänsä kruununpalwelijain wainoomana, niinkuin pahantekijä ainakin. Ja monta hellää sidettä silloin katkesi. Pojan täytyi jättää rakkaat, kotoiset rannat, erota isästä ja äidistä, weljistä ja sisarista, sulhasen morsiamestaan.

Löytyi ihmisiä, jotka harjoittiwat rekryyttien hankkimista oikein ammattina ja korjasiwat siitä suuren rahawoiton. He saiwat melkoisen summan, jokaisesta sotamiehestä. Pestaajat oliwat heidän kätyreitään. Sellaisia „sielunkauppiaita“ mainitaan Karjalassakin olleen: liikemiehiä, wirkamiehiä, wieläpä pappejakin!

Se oli kamala ammatti, werellä tahrattu.

Kuudes Luku.

Tapoja ja Luonteita.

„Ain olen aikani elellyt
„Näillä yksilla ahoilla,
„Kotipellon pientarilla
„Kuunnellut kotikäkeä“.
Kalewala III.

Raja-karjalaisen luonteen walopuolia. Runollisuus, awomielisyys ja iloisuus. Wieraanwaraisuus. Rahtilaisten ja parrenwetäjien majatalot. Karjalaisen kansanluonteen warjopuolia. Epäluotettawaisuus. Bloi'un Washa ja hänen hewoskauppansa. Lukutaidon puute ei estä raja-karjalaista kauppaliikettä hoitamasta. Raja-karjalainen on raitis. Sortawalan „kerähmöt“. Tshajunjuonti. „Ois nyt yskä ollut, kyll' ois lähtennä. Eipähän sattunna“! Rajalaisen käsitys hallitukseta. „Ukko Gruunu“ ja „Suomen ruhtin“. Tulli, rajalaisten loukkauskiwenä. „Herroloin djelot ollah tullat“. Raja-karjalaista rosworomantiikkaa. Serpina ja hänen seikkailunsa. Entisiä Wanhan Suomen oikeustapoja. Omankäden-oikeutta Salmissa. Neiglickin murha. Naisen ryöstö Salmissa. Kansantapoja. Wirpominen. Rakennustapa Raja-Karjalassa. Kotiaskareet. Kätewyyden puute. Keträpuu. Karjalaisia ruokia. Piiraat. Maanwiljelys. Meijeriliikkeen elpyminen Karjalan radan waikutuksesta. Parrenajo salomailla. Parsimiesten majat ja „metshipertit“. Kansan huwitukset. „Bessodat“ ja „illatshut“. Terwehdys ja hywästi jättö.

Raja-Karjalainen on kuin kansantarun Lemminkäinen. Hän on leikkisä ja awomielinen, herkkä hawaitsemaan ja älykäs ymmärtämään. Mutta hetken lapsi hän on ja ajattelematoin.

Raja-Karjalassa tapaa paljon wanhaa ja wanhentunutta, joka muualla Suomessa jo on häwinnyt. Tämä johtuu yksinomaan siitä, että Karjalan kansa on niin kauan elänyt omaa elämäänsä, kokematta muualta tulleita waikutuksia. Sillä wanhoillisuus ei ole mikään luonteenomaisuus karjalaisessa. Hänen liikkuwa luonteensa on päinwastoin hywinkin herkkä waihtamaan wanhan uuteen, semminkin jos tämä uusi ilmaantuu wiehättäwässä muodossa.

Karjalan kansan runolahjasta on kyllin puhuttu. Kowinpinakaan kärsimyksen aikoina ei kansa kadottanut tätä luonteensa ihanteellista puolta. Päinwastoin haki se laulusta lohdutusta ja wiihdytystä, kun sitä mahtajat sortiwat ja sen elämää raskauttiwat.

Soitto on suruista tehty,
Murehista muowaeltu:
Koppa päiwistä kowista,
Emäpuu ikipoloista,
Kielet kiusoista kerätty,
Naulat muista wastuksista.

Myönnettäköön kernaasti, että wanhat Kalewalan tarut aikanaan oliwat koko kansamme omaisuutena. Mutta Karjalan kansa on ne runopukuun sowittanut. Ja niin kaunis oli tämä runous, että se kelpasi Suomen kansan sisäänpääsö-kortiksi maailman siwistyskansojen seuraan.

Raja-karjalainen on kuin suuri lapsi. Hän awaa helposti sydämensä. Liiankin helposti. Kun wieras tulee hämäläiseen taloon, niin kuluu ensin pitkä aika äänettömyydessä. Warowasti, kierrellen, kaarrellen, alkaa wiimein puhelu.

Toista on Raja-Karjalan salokylässä. Itse terwehdyskin kuuluu siellä niin sydämmelliseltä. Ja sitä seuraa kohta monenlaiset kohtelijaisuuden osoitteet. Talonwäki auttaa

wierasta riisumaan turkin päältään, häärää hänen ympärillään mikä missäkin awunteossa.

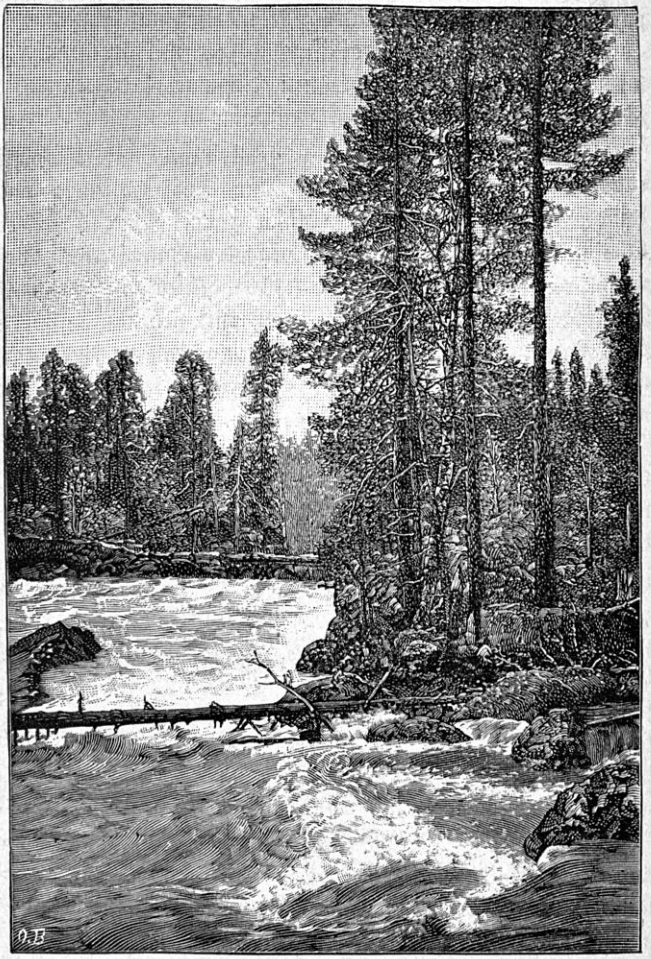

Salomaisema Pamilonkosken warrella Ilomantsissa. Walok. muk.

Tällä tawoin joudutaan kohta ihan keskelle asemaa. Kysymyksiä ja wastauksia oikein satelee. Hetkisen kuluttua

saapuu pirttiin naapuritalonkin wäkeä. Hekin owat uteliaita wierasta näkemään. Onhan se „kädehinen proasniekka“, [1]) hauskaa waihtelua salokylän yksitoikkoisessa, jokapäiwäisessä elämässä.

Raja-Karjalan kansan miellyttäwiin puoliin kuuluu wieraanwaraisuus. Kansa osoittaa sitä suuressa määrässä omassa keskuudessaan.

Maanteiden warsilla on siellä täällä taloja, joissa rahtimiehet wanhan tawan mukaan owat tottuneet matkoillaan poikkeamaan. Sellaisessa rahtimiesten korttieritalossa ei isäntäwäki saa yöllä eikä päiwällä rauhaa. Olen usein ihmeekseni ajatellut, koska he oikeastaan lepääwät. Tästä huolimatta eiwät rahtimiehet maksa mitään yösijasta, eikä sitä waaditakaan. Emäntä ottaa waan maksun „kohwista“, minkä keittää, isäntä heinistä ja kauroista, joita myöpi.

Saattaa kyllä olla niinkin, että joku talonisäntä hyötyy salakapakoitsemisesta. Ei se ainakaan yleisenä sääntönä ole, ja tämän kertoja tuntee monta monituista rahtilaisten majataloa, missä ei tuota luwatointa kauppaa harjoiteta eikä koskaan ole harjoitettu.

Wielä selwemmin astuu tämä kansan wieraanwaraisuus näkywiin suurella salolla tukinhakkuussa eli „parren leikkuussa“, niinkuin Itä-Karjalassa sanotaan. Hirsimetsään kokoontuu silloin paljon miehiä hewosineen. Läheiset talot owat öiseen aikaan täpösen täynnä wäkeä. Miehiä makaa laattialla ja joka paikassa, missä waan wähänkin woipi unta ottaa.

Tietysti tämä suuresti häiritsee talonwäen rauhaa. Mutta maksua ei oteta yösijasta, waikka tätä menoa kestää useampia wiikkokausia. Ainoa hyöty on hewosen rehun myöminen, mutta wähän sitäkin liikenee. Tarpeena menee talossakin.

---

[1]) Käsillä olewa huwitus.

Karjalaisen luonteen epämiellyttäwin puoli on epäluotettawaisuus. Hän on herkkä lupaamaan, mutta hidas täyttämään. Welkaansa hän ei maksa määrä-ajalla, waan odottaa siksi kunnes hänet oikeuteen manataan. Tämä tapa on jo niin juurtunnt kansaan, ett'ei sitä enää pidetä minään häpeänä.

Karjalaisen on yleensä waikea käsittää, että kauppaa woidaan käydä sekä ostajan että myöjän kummanpuoliseksi hyödyksi. Toisen tai toisen siinä täytyy joutua tappiolle, sehän on selwä asia. Onhan jokaisella silmät päässä, käyttäköön niitä, ett'ei tule kaupoissaan petetyksi. — Hewoskaupassa liiatenkin. Siinä se nyt kerrassaan kuuluu asiaan kehua tawaraansa paremmaksi kuin se on. Mutta näkyyhän tuo olewan tapana muuallakin, ei waan Karjalassa.

Tekee mieleni kertoa Bloi'un Washasta ja hänen hewoskaupastaan.

Washa asuu Suojärwellä lähellä rajaa. Mies keskiikäinen, iloinen ja awomielinen, leikkisä puheissaan, sukkela liikkeissään. On oman, pienen konnun omistaja; wiljelee sitä kuitenkin siksi nimeksi waan. Harjoittaa sepän ammattia. Mutta harwoin kuulet wasaran kalsketta hänen hiilihuoneestaan, sillä Washa on ahkera rahtimies, melkein aina matkoilla. Milloin on Sortawalassa, milloin käypi Petroskoilla, milloin taas Wärtsilässä tai jossain Aunuksen puoleisessa pogostassa. Harjoittaa pientä kauppaa näillä matkoillaan, myöpi Seämärwen mujetta [2]) ja konsa mitäkin.

Sattuu joskus pitemmältä oleskelemaan kotona. Netälin wiruu oman pirtin pätsillä, toisena jo käypi Karat-

---

[2]) Seämärwi, suuri järwi ja samanniminen pogosta Aunuksen Karjalassa; kuuluisa hywistä mujeistaan.

ſalmen rahtia,[3]) malmia wetää oman pitäjän rautaruukkiin. Ompahan waan paremman puutteessa ſe rahti. Ei ole oikein hauskaa, tarjoaa niin wähän waihtelua ja raskaanlaista on työkin. Toista on, kun pääſee „Sordawalan linnah". Siellä owat herrat ystäwälliſiä, pyytäwät omaan kamariin istumaan, tupakan tarjoowat, hywän puheen antawat.

Tämän kertoja on „wiikkonen tuttawa" Bloi'un Waſhalle. Joulupyhistä päästyä oli Waſhan aina tapana tulla Sortawalaan tuomaan wiestiä karhunkierrokſista. Ne oliwat hauskoja matkoja Bloi'usta, ſillä hywänä wieraana häntä ſilloin pidettiin. Yhdeſſä ſitä ſitten lähdettiin Waſhan hewoſella milloin Suojärwelle, milloin Aunukſen puolelle kontioita ampumaan. Waſha toſin ei ollut „piſhalniekku",[4]) mutta ſitä parempi kyytimies. Tuskin löytyi ſitä talwitien haaraa Sortawalan ja Petroſkoin wäliſellä taipaleella, jota hän ei oliſi tuntenut.

Kerran tuli Bloigu Sortawalaan. Oli kewättalwi, alkupuoli maaliskuuta. Aunukſen Weſhkelykſen miehet oliwat ampuneet uſeampia karhuja. Sikäläinen rahwas ei ſyö karhunlihaa. Tätä käytti Bloigu hywäkſeen. Osti halwasta hinnasta karhunlihat, wai lieneekö ſaanut ilmaiſekſi, ja lähti niitä wiemään Sortawalaan. Waihtoi wielä iltahämäriſſä hewosta Weſhkelykſen miehen kanſſa.

Mutta ſe hewoskauppa oliſi ſaanut olla tekemättä, ſillä ſiinä joutui Bloigu parka pahasti tappiolle. Sai niin laiskan hewoſen, ett'ei tolkkua. Ja pahinta oli ſe häpeä, niin wanhan hewosmiehen tulla petetykſi hewoskaupaſſa.

Niin, ſiellä ne nyt Weſhkelykſen miehet oman pirtin lämpimäſſä makeasti nauroiwat, kun Bloigu pyryſſä ja

---

[3]) Karatſalmen rautaruukki Suojärwellä; Wenäjän kruunun omistama.

[4]) Pyſſymies.

talwipakkasessa astuen ajaa kihnutti laiskalla hewosellaan Sortawalaan niitä karhunlihoja myömään.

Sortawalassa käynti onnistui kuitenkin mainiosti, se palkitsi kaikki mieliharmit. Karhunlihat meniwät hywin kaupaksi. Saatuaan lihat myödyksi, ajoi Washa korttieritaloonsa, waljasti hewosensa reen edestä ja lähti ratsastamaan sillä pitkin kaupungin katuja.

Näinköhän ei sattuisi hewosen waihtajaa? Ei näet tohtinut reellä ajaa; arweli, että hewosen laiskuus silloin paremmin pistää silmiin. Ratsupelissä sai sen toki paremmin hyppimään, kun suitsista oikein nyki ja retuutti.

Sattuipas Rautlahen Jaatisen poika wastaan tulemaan.

„Etgö rubie hebuo waihtamah?"

„Ka mintäi en ruppii", wastasi Jaatisen poika.

Siinä sitä sitten kauppoja hierottiin ja wiimein ne päätettiin. Bloigu antoi „walikin" [5]) wäliä, noita karhunliha-rahoja, ja sai warman, wirkun hewosen.

Ja nytkös sitä kyytiä korttieritaloon, waljasti uuden hewosensa reen eteen, koppoi tawarat korjahansa, maksoi korttierirahat ja sanoi talonwäelle: „jos tulow se Rautlahten Joadisen poigu niidy hewonkauppoloi purgamah, nji sanokkoa, jotto se suojärwelänje jo mänj".

Tämän kaiken kertoi Bloigu illemmällä meillä; missä lieneekään ollut paossa muun osan päiwää.

„No mutta Washa hywä, petostahan tuo on, koetin hänelle selittää. „Eikö sinun nyt sentään ole wähän niinkuin paha mieli ajatellessasi, mitä olet tehnyt?"

Washa katsoi minuun hieman kummastellen, niinkuin ei oikein olisi sanojani käsittänyt.

„A tiettäwänje-häi on, paha miel-häi rodjiuw, moizel hewol ku kodjih ajaw". [6]) — Puhui Jaatisen pojasta.

---

[5]) 20 ruplaisen.

[6]) Tiettyhän se, kun moisella hewosella kotiin ajaa, niin syntyyhän siitä paha mieli.

„No enhän minä nyt sitä Jaatisen poikaa", keskeytin häntä puheessa. „Eikö itselläsi ole paha mieli, kun tuolla tawalla toista petit?"

„A minulleni tobju [7]) hebonje puuttuigi, enhäi minä pahoil mielil ou".

Eikä se asia sen paremmaksi tullut, waikka miten puolin olisin sitä selwitellyt.

Istuttiin siinä sitten iltaa, yhtä ja toista jutellen. Lähtiessään tarjoutui Bloigu ostamaan minulle Kangasjärwen Kashin Larin [8]) ampumia metsoja ja teiriä. Lupasi tuoda linnut Sortawalaan niinkuin maaliskuun loppupäiwinä. Waroitin häntä, että elä suinkaan tuo soitimelta ammuttuja lintuja.

„Emmö nji tuo, ammoin ollah jo ammutut Larin linnut". [9])

Tämän sanottuaan katsoi hän weitikkamaisesti minuun ja tokasi: „ambuw se Pentoin Washai linduloi; kieldoaigoa ei piä nji konzu".

„Et saa tuoda niitä Pentoin Washan lintuja, niistä en huoli".

„A kuzbo sie tiiät, oldanneh Kashin Larin, libo Pentoin Washan? Yhtes hoawus ollah, mollei, yhtenjyttyöd ollah; et woi nji kui tiedeä?" [10])

„Elä tuo kumpasiakaan, en niistä huoli". — Ja niin sitä sillä kertaa erottiin.

Kyll' olet Washa sukkela mies, mutta rehellisyydessä on sinulla wielä paljon opittawaa. Ja tokkohan sinä koskaan oppinetkaan. Lapsesi wasta.

Ne käywät Suojärwen kansakoulua.

---

[7]) Tobju = rawakka. [8]) Kangasjärwen kylä on Aunuksen puolella, lähellä rajaa. [9]) Aikoja sitten owat jo ammutut Larin linnut.

[10]) Mistä sinä tiedät, owatko ne Kashin Larin waiko Pentoin Washan? Samassa säkissä owat kumpaisetkin, yhdenlaisia owat; et woi millään niitä eroittaa.

Itä-Karjalan rajalainen tulee kauppiaana, wieläpä laajankin kauppaliikkeen hoitajana toimeen, osaamatta lukea ja kirjoittaa. Laskunsa „tshotaitsee“ [11]) hän omalla tawallaan.

Eräs nuori Salmin kauppias kertoi minulle isänsä „tshotta-tawasta“ näin. Niitä kyläläisiä warten, jotka tekiwät ostoksensa welaksi, oli kauppias warustanut pitkänlaisia, sileiksi weistetyitä puupalikoita. Palikka halaistiin. Toinen puolisko annettiin ostajalle, toisen piti kauppias itse takanaan. Kun ostos oli tehty, sowitettiin ostajan ja myyjän hallussa olewat palikkapuoliskot yhteen ja weitsellä leikattiin kokonaispalikkaan poikittaisin merkkejä: pystywiiwoja ruplia warten, ristejä kymmenruplaisten osoitteeksi ja ristin ympäri kehä, jos welka nousi sataan ruplaan. Kumpaiseenkin palikkapuoliskoon jäi täten toinen puoli welkamerkkiä.

Mainittu nuori kauppias kertoi isällään olleen koko kasan näitä puupalikan puoliskoja, kun jätti kauppansa pojan haltuun. Ukko ei enää tarkoin kaikkia palikoitaan muistanut, mikä millekin welkaniekalle kuului. Toiset „welgoiniekat“ tuliwat itsestään „tshotalle“, toiset jäiwät tulematta. Tällä tawoin pitää wielä tänä päiwänä, pörssikaupan ja kaksinkertaisen itaalialaisen kirjanpidon aikana, moni Salmin ja Suojärwen „liikemies“ kirjojaan. Puupalikoihin merkitsewät wielä yleiseen Salmin „parsimiehet“ [12]) ja laiwakipparit laskunsa.

Jos raja-karjalaisen rehellisyyttä ei aina käy kehuminen, niin on hänellä hywä puolensa siinä, että hän on raitis. Sen huomaa jo Sortawalan kaupungissakin. Ken

---

[11]) Laskee.

[12]) Tukkimiehet.

on nähnyt markkinoita Tampereella, Heinolassa tai Jywäskyläsſä — Lahden inhoittawasta markkinaelämästä puhumattakaan — ja wertaa niitä Sortawalan „kerähmöihin“,[13]) on warmaankin antawa karjalaiſelle kiitoslauſeen, mitä raittiiſeen ja ſiiwoon elämään tulee.

Ja Sortawalan talwimarkkinoille kerääntyy kuitenkin kanſaa koko Karjalasta. Siellä on kirjawassa tungokſessa Wiipurin puolelaista, on „jokelaista“,[14]), Kurkijoen hewosparisſikkaa“,[15]) Salmin ja Suojärwen rotewaa rajalaista, on Aunukſen partaſuuta ja Wienan-Karjalan wirſikästä wäkeä. Kowalla äänellä puhelewat miehet keskenään, ſäestäen wilkkailla ruumiinliikkeillä ſanojaan, mutta juopuneita et näe kuin poikkeustapauksissa, et kuule raakoja ſanoja etkä kirouksia. Raja-karjalainen ei näet uſein kiroo ja jos hän ſen tekee, niin käyttää hän hienompia mahtiſanoja: „pahkeinen“, „tſhakkahinen“ [16]) ja ſenkin ſellaiſia.

Jota' idemmäkſi tullaan Raja-Karjalan ſalomaille, ſitä raittiimpaa on rahwas. Kreikanuskoiſessa Raja-Karjalassa ei wiina toſin ole mikään tuntematoin juoma, mutta harwinainen ſe on ja wielä harwemmin tapaa ſiellä juopuneita. Uſein näkee wanhoja, harmaapäitä ukkoja, jotka eiwät eläiſſään ole wäkewän tippaakaan maistaneet. — Poikkeukſen tästä ſiiwosta elämästä muodostawat kreikanuskoiſessa Raja-Karjalassa „proazniekat“ eli kylän ſuojeluspyhimykſen juhlat.

Rajalainen tyytyy yleenſä „kohwiin“ ja „tſhoajuun“.[17]) Ell'ei ſatu „ostoheinie“ taloſſa olemaan, niin tullaan toimeen „nurmitſhoajulla“, joka walmistetaan kotinurmen heinistä.

---

[13]) Markkinoihin, joihin kanſaa „kerääntyy“; wertaa ſanaan „käräjät“.

[14]) Joenſuulaista.

[15]) Hewoskauppiasta.

[16]) Tſhakka = itikka.

[17]) Teetä.

Tshoajukomennolla muuten on omat sääntönsä salokylissä. Isäntä se aina on, joka „walaa“ sitä laseihin; hän se myös „soaharit pilkkoo“. Se tapa nähtäwästi on säilynyt wanhemmilta ajoilta, jolloin sokuri ja tee oli kallista tawaraa, jonka tallettaminen kuului isännän etuoikeuksiin.

Jos satut Itä-Karjalan salomailla kulkemaan, niin ota runsas warasto sokuria ja teetä kerallasi. Ja kun sitten iltaa istut talossa, niin pane anteliaalla kädellä teetä kattilaan, talonwäen kyllälti juoda. Tarjoa huutolaiseukollekin ja armottomalle paimenpojalle. Silloin ne pakinat köytenään juoksewat.

Käypi niinkuin eräälle tuttawalleni runonkeräys-matkalla Ilomantsissa. Oli tullut taloon säätä pitämään. Wanha emäntä, mistä lie joutunut pahalle tuulelle; ei ollut oikein ystäwällinen. Illemmällä otti wieras matkalaukustaan teetä, käski keittää talonrahwaalle.

Juotiin wiisin, kuusin lasin mieheen. Wanha emäntäkin sai kyllälteen. Jo alkoi eukon mieli sulaa. Sanoi neljättä lasia juodessaan: „ois nyt yskä ollut, kyll' ois lähtennä. Eipähän sattunna“.

Hallitusta käsittää raja-karjalainen omituisen patriarkaalisesti, ajatellen sitä persoonallisesti henkilöksi. Wenäjän hallituksesta puhuen, käyttää hän tawallisesti „tshoari“ sanaa. Tätä seikkaa tietysti ei käy kummeksiminen. Mutta yhtä persoonallista laatua on hänen mielestään kotimainenkin hallitus. Suomen hallitusta nimittää hän „Gruunuksi“, toisinaan „Ukko Gruunuksi“.

Tämän nimen olen usein kuullut Salmin ja Suojärwen salokylissä. „Ukko Gruunu“ on kunnianarwoinen, wanha mies. Hänen käskyläisiään owat „gubernyörit“, „gruunuunwoudit“ ja „walasmannit“.

Aunukſen puolella: Tulemjärwellä, Wieljärwellä ja Lindarwella, olen monasti kuullut Suomen hallitusta nimitettäwän nimellä „Suomen ruhtin“. „Suomen ruhtingo teidy meän moadu katſhomah työndi“, kyſyttiin minulta ſiellä uſein.

Tietysti owat „Wenjeähen tſhoari“ ja „Suomen ruhtin“ aunukſelaiſen mielestä eri henkilöitä. Aikanaan owat he ankarasti ſotineet, nyt eläwät ſowussa ja rauhassa. Eikä ole aina tuo ſopu nytkään aiwan kiitettäwällä kannalla. „Suomen Gruunu“ on wiime aikoina ruwennut polkemaan „tſhoarin“ rahaa. Ei ota niitä enää täydestä arwosta wastaan, waan on laittanut itſelleen omat markat ja pennit. Sellainen ſe on aunukſelaiſen käſitys rahakursſista.

Tulli, tuo kaikkien rajalaisten loukkauskiwi, kietoo itä-karjalaiſenkin petokſen pauloihin. Sokuri, tupakka ja wiina owat hänen ſalakauppanſa eſineinä, ſemminkin ſokuri. Salmilaiſet ja ſuojärweläiſet tuowat „peitokkalj“ [18]) tullinalaista tawaraa Wenäjän puolelta Suomeen, toſin ei ſuurissa määrin, waan kuitenkin ſen werran, että pitäwät tulli-wirkamiehiä wireillä. Rajalainen ei pidä tuota kauppaanſa minään epäoikeutettuna. Herrojen konsteja owat tullit, niinkuin niin monet muutkin inhimillistä wapautta rajoittawat ſäädökſet. Sellainen ſe on hänen ajatusjuokſunſa.

Juohtui mieleeni eräs tapaus Sortawalasta. Sikäläiſen kauppiaan luo tuli kerran wanha ukko Salmista waiko Suojärweltä, en tuota tarkoin muista.

---

[18]) Salaa.

„Ka Jyrgi! A midäbö nygöi ſhtarikale kuuluw?“[19]) kyſäſi kauppias.

„Pahoa welli kuuluw, pahoa. Poigu minuu näi jo kalmas magoaw. Tullougo ſinule muſtoa: häi mulloi teil ſuoloa osti i tahkon otti welgah. Näi jo mennehel wuwwel uskaldi makſoa, a eibo nji puuttunnuhgi makſoa. Kuoltes ſanou: toatto, mäne Sordawalan linnah, ſanou, makſa tahko. Jo mulloi näi jo uskaldiimokſeh makſoa ſen, ſanou. Ilmaigi jo on äijy reähkeä minul, a ku tuol ilmal wie tahku ſelgäh pandanneh! Jygei, ylen jygei roih ſilloi tahku; kandoa ei ſoa, ſanou.“

No ſe tahko makſettiin. Kun oli aſia ſaatu ſelwäkſi, kuiskaſi ukko kauppamiehelle korwaan: „kaules wai: eigö ſoaharie pidäis?“

„Mindäh ei pie, ku wai hinnal ſobinemmo. A kuzbo ollah ſinun ſoaharit?“

„Tulien yön ajoa karashkoitan pihah.“

„A mikzebo yöl?“

„Tullis e' olla proijittu ſoaharit.“

Kauppias ſitten ſelittämään, että petostahan tuo oli, Suomen waltion pettämiſtä, tuoda tullaamatointa ſokuria kaupakſi.

„A midäbö tullilois; herroloin djelot ollah tullat.“

---

[19]) Ka Jyrki! Mitäpä nyt wanhukſelle kuuluu? Pahoja weli, pahoja kuuluu. Poikani näet jo haudaſſa lepää. Muistatko, hän kerran teiltä ſuoloja osti ja otti tahkon welakſi. Jo wiime wuonna arweli makſaa, eipä ſaanutkaan makſetukſi. Kuolleſſaan ſanoo: iſä, mene Sortawalan kaupunkiin, ſanoo, makſa tahko. Jo wiime wuonna arwelin makſaa ſen, ſanoo; ilmankin on paljon ſyntiä minulla tuolla puolen haudan kannettawana. Tahko wielä ſelkään pantanee; raskaakſi, kowin raskaakſi käy ſilloin taakka, ei ſaa kantaa, ſanoo. — Kuulehan! Eikö ſokuria pidä? — Mikſ'ei, kun waan hinnaſta ſopinemme. Misſä owat ſinun ſokuriſi? Enſi yönä ajaa karahutan pihaan. Mikſi yöllä? Tulliſſa eiwät ole käynneet ſokurit. Mitäpä tullista! Herrojen konſteja!

Raja-Karjalalla on tietysti myös rosworomantiikkinsä. Kuinkas muuten. Suuret autiot salot, yksinäiset uutistalot ja harwaan asutut metsäkylät, kaikki nuo roswoelämän alkuehdot, owat siellä olleet mitä suotuisimmat. Suistamolla ja sen naapuripitäjissä kerrotaan wielä monta tarinaa kuuluisasta Serpinasta. Serpina eli Pedri, Puurakon Onun poika, oli syntynyt wuosisatamme alkupuolella. Hän kuoli noin kolmekymmentä wuotta sitten.

Ympärilleen oli Serpina koonnut pienen roswojoukon, jonka rohkeimpia jäseniä oliwat Terin Filoi, Möntti, Tupi ja Sulkien Paawila. Pääkorttieriaan piti hän Sulkien kylässä Suistamon pitäjän kaakkoiskulmalla.

Serpinasta elää kansan suussa monta muistoa ja kosk'eiwät nämä muistot ajan suhteen ole liian etäisiä, eiwät ne wielä ole täydellisesti ennättäneet werhoutua kansantarun korupukuun. Tahdon tässä kertoa muutamia tarinoita Serpinasta, semmoisina kuin niitä yleiseen rahwaan kesken Suistamolla muistellaan.

Serpina oli taitawa tietäjä. Hän muun muassa edeltäpäin tiesi, koska häntä pyssyllä tähdättiin, osasi myöskin lumota koirat, ett'eiwät ne häntä haukkuneet. Kerran oli hän joukkoineen päättänyt ryöstää Kiekun Pesosen rikkaan talon Soanlahdella. Useampia öitä oliwat roswot wäijyneet läheisessä salossa, odottaen sopiwaa hetkeä ryhtyäkseen kamalaan toimeensa. Talonwäki oli kuitenkin jollakin tawoin saanut wihiä uhkaawasta waarasta, että oliwat waroillaan.

Eräänä yönä, kun ei liikettä talosta kuulunut, tuliwat roswot kartanolle. Talonwäki umpimähkään pyssyillä ampumaan ja roswot wastaamaan. Pyssynpauketta kesti kaiken yötä, kenenkään kuitenkaan haawoittumatta. Päiwän waljetessa täytyi roswojen tyhjin toimin lähteä pakoon.

Samanlainen tulituisku kohtasi roswoja Shemeikan kylässä Suistamon ja Suojärwen wälisalolla. Shemeik-

kalaiſet oliwat ſuuria metſämiehiä, ahkeria peuran- ja karhuntappajia. Ei ollut hywä heidän kyläänſä ryöstää.

Hawuwaaran ja Korpiſelän wälillä oli Serpina kerran partiojoukkoineen matkustawaiſia wäijymäſſä. Sattuipa ſitä tietä kulkemaan rikas Juuta niminen kauppias Korpiſeläſtä. Serpina ja Juuta oliwat tuttawia. Se tuttawuus ei kuitenkaan Juutaa ryöstöstä pelastanut.

Huomattuaan matkamiehen, karkaſi Serpina eſiin tiepuolesta, tarttui hewoſen ſuitſiin ja huuſi: „hoi Juuta, minul on djengoa tarwis, a ſie bohattu [20]) mies kymmenen rubloa kädeh työnnä! A tiijän welli, djengoa on ſinul enemmängi, wai tuttawa kui out, enembeä en nji puista [21]).

Pitkiä puheita pitämättä otti Juuta ſetelit kormanostaan työnſi ne Serpinalle käteen ja ſai jatkaa matkaanſa. Serpina wielä wakuutti, ett'ei Juutan enää koskaan tarwitſe häntä eikä hänen kumppanejaan pelätä. Eikä Serpinan joukko ſen koommin enää Juutaa hätyyttänytkään, waikka monasti oliſi ollut tilaiſuudeſſa ſitä tekemään. — Samalla retkellään ottiwat ſerpinalaiſet kiinni erään toiſen matkustajan ja weiwät hänet hewoſineen, rattaineen nuotiolleen metſäſſä. Ruokkiwat miehen ja hewoſen ja päästiwät menemään. Heitä huwitti waan nähdä miehen hämmäſtyſtä.

Toiſen kerran oli Serpina towereineen wäijykſiſſä Sortawalan ja Impilahden wäliſen maantien warrella. He odottiwat Impilahden kappalaista Löfſtröm'iä, jonka tieſiwät olewan tuloſſa. Löfſtröm oli ſiihen aikaan uppo-rikas mies, Itä-Karjalaſſa laajalti tunnettu henkilö. Tiedettiin, että hän juuri ſillä matkalla kuljetti ſuurempaa rahaſummaa mukanaan.

Löfſtröm tuli ja hänen hewoſenſa pyſähytettiin. Serpina astui eſiin ja ſanoi: „wotas boatuſhka [22]), Serpinal

---

[20]) Rikas.

[21]) Pyydä. [22]) Pappi.

on djengoa ylen tarwis, walikki[23]) pideä ſoaha, ſe terwäh[24]) anna."

Tinkimättä tietysti annettiin waadittu ſumma. Serpina lauſui herran palwelijalle „ſuuret paſſibot" ſekä neuwoi hänelle tunnuſſanat, millä pääſi läpi toiſen wäjykſen, joka oli ſijoitettu Ruskealan pitäjään. Siellä oli näet Serpinalla toinen joukko tiepuoleſſa.

Oli erääſſä oſaſſa Suiſtamoa, miſſä Serpina par'aikaa roswoeli, köyhä mökkiläinen, jolta karhu oli kaatanut ainoan lehmän. Mökkiin tuli eräänä iltana tuntematoin mies, talutellen lehmää peräſſään. Toi lehmän lahjakſi mökkiläiſelle, ſanoi kuulleenſa kontion täällä ainoan ſärpimen lähteen ſortaneen.

Mökkiläinen oli kuin pilwiſtä pudonnut, kiitti lahjaſta eikä woinut ymmärtää, mistä hywäſtä ſe niin odottamatta tuli. Sanoi, että olihan tuo hywä, kun waan Serpinalta ſäilyiſi. Sehän ſe kuului meidän ſeudulla kummia tekewän.

„Serpinaa warata ei nji piä, täs ſeiſow", ſanoi outo mies, joka juuri oli Serpina itſe.

Serpinalla oli tieduſtelijoita ja oppaita moneſſa pitäjäſſä. Kerran tuli hän Kuikan kylään Ruskealaſſa tieduſtelemaan Kuikan Jehkiltä Hautalammin rikaſta „ſuomalaiſta" Kiteellä. Kuikan miehet oliwat petojen tappajia, jotka laajalti hiihteliwät Siſä-Suomeſſa. Jehki ei kuitenkaan ſuoſtunut rupeamaan oppaakſi ja pyyſi Serpinaakin luopumaan koko hankkeeſta, koſka tämä talo juuri oli ykſi hänen majatalojaan eräretkillä. Jehki eli wielä joitakuita wuoſia ſitten wanhana miehenä Kuikaſſa ja on itſe aſiaſta kertonut.

Muualla Suomeſſa oliſi ſellainen aije ilmoitettu wallesmanniſſe, mutta Raja-Karjalaſſa oliwat rahwas ja wal-

---

[23]) 20 ruplainen.

[24]) Pian.

lanpitäjät kaksi niin peräti toisistaan eroitettua ihmisluokkaa, ett'ei sellainen tuuma Jehkin mieleen juolahtanutkaan, waikka Serpina roswojoukkoineen oli koko seudun witsauksena.

Serpinasta olisi wielä monta kertomusta mainittawa, hänen tawattomista ruumiinwoimistaan y. m. Hän oli monta kertaa wankeudessa, monta kertaa karussa. Wiimeisen kerran hän lienee päässyt wapaaksi sen yleisen anteeksiannon kautta, joka julistettiin keisari-suuriruhtinas Aleksanteri II kruunauksen johdosta.

Tämän jälkeen hän ei enää tehnyt pahaa kellenkään ihmiselle, waan eli wanhoilla päiwillään siiwosti ja rauhallisesti. Samoin tekiwät hänen rikostowerinsakin. Heidän lapsiaan elää wielä Suistamolla.

Ennen Serpinaa eli samoilla mailla mainio roswo Tiitta Kauppinen. Hänen kerrotaan olleen niin wäkewän, että kun hän waan sai kiinni lehmän säkään, niin kuljetti hän sen kotiinsa ja teurasti. Hänet ja hänen waimonsa surmasi Koiton kyläsä Suistamossa eräs Pedjukki niminen mies.

Kuuluisia roswoja oliwat myös ennen wanhaan „biegloit" Suloi ja Makoi Aunuksesta. Impilahden Ruogarwen kylän „proazniekassa" ryöstiwät he kerran Teronwaaran Artoin Miitreiltä kaikki waatteet, waikka tällä oli 15 miestä seurassaan. Saran kyläsä ottiwat he Pekon Jyrrin pojan kiinni, kun tämä isänsä kera oli metsään menemässä, ja weiwät majaansa salolle. Isältä waatiwat he 200 ruplaa pojan lunnaiksi, jos tämä mieli häntä eläwänä nähdä. Isän täytyi maksaa rahat.

Wenäjän wallan aikana ennen Wanhan Suomen yhdistämistä Suomen emämaahan näkyy oikeuden käyttö Raja-Karjalassa olleen peräti alkuperäisellä kannalla.

Kansa käsitti kruunun wirkamiehiä kiusaajinaan ja rasittajinaan eikä yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpitäjinä. Ja wirkamiehillä oli rikosasioissa omat tapansa.

Sortawalassa kerrotaan monta kaskua eräästä wirkamiehestä, joka ennen wuotta 1811 oli ollut ruununwoutina siellä ja sittemmin eli eläkkeen nauttijana. Ukko ei woinut kärsiä Suomen lakia ja oikeutta. Se oli niin joutawan monimutkainen. Toista oli Wenäjän wallan aikaan. Kun joku warkaus tai muu pienempi rikos tapahtui, niin saatiin melkein aina syyllinen kiinni. Järjestyksen walwojat tunsiwat tarkoin kaikki piirinsä heittiöt ja junkkarit. Ne otettiin aina ensin tutkinnon alaisiksi. Pantiin waan mies penkille ja kasakan pampulla selkään, kukin wuoroonsa. Ja ennen kun oli päästy riwi loppuun, niin oli syyllinen milt'ei aina tunnustanut.

Niin sitä silloin elettiin. Rikoksellinen tuli rangaistuksi ja turwallisuus palasi jälleen tuohon isällisesti johdettuun yhteiskuntaan. Eikä sitä silloin miehen papinkirjaa pilattu rikosta mainitsemalla. — Sellainen se oli ukon arwostelu Suomen laista ja oikeudesta.

On luonnollista, että kansa sellaisissa oloissa harwoin waiwasi wirkamiehiä walituksillaan, waan ratkaisi oikeuskysymyksensä omassa keskuudessaan. Jätteitä tästä oman käden oikeudesta tawataan wielä Raja-Karjalan kansassa.

Toistakymmentä wuotta sitten tapahtui sellainen tapaus Salmin pitäjän Orusjärwen kyläsä. Siellä eleli roswo, joka saattoi koko kylän rauhattomaksi. Teurasti kyläläisten lehmiä, warasteli ja teki muuta ilkiwaltaa. Uhkaili wielä kostolla, jos hänet ilmiannettaisiin. Sanoi polttawansa tuwat ja heinäpielekset.

Wiimein loppui kyläläisten kärsiwällisyys. He lyöttäytyiwät kaikki yhteen ja surmasiwat pahantekijän. Niin ainakin luullaan, sillä eräänä aamuna tawattiin roswon ruumis pahasti raadeltuna keskellä kylää, kädet ja jalat

katkottuina. Asia on kulkenut kihlakunnan=oikeudet ja howioikeudet tulematta sen selwemmäksi. Ei kukaan kyläläisistä sano siinä mitään tietäwänsä. Kaikki asianhaarat kuitenkin wiittaawat siihen, että orusjärweläiset amerikkalaisella lynchtuomiolla owat rangaisseet kiusaajaansa.

Tämän kertoja on itse käynyt Orusjärwellä. Ihmiset siellä owat herttaisia ja wieraanwaraisia. Ei suinkaan woisi aawistaa, että he owat tehneet itsensä syypäiksi moiseen julmaan tekoon.

Surullisen kuuluisassa muistossa on Salmissa wielä Neiglick'in murha.

Leikattiin wuosi 1831. Salmiin oli idästä päin tullut kamala wieras, kolerarutto. Ihmisiä kuoli joukottain, semminkin rantakylissä. Hallitus ryhtyi pontewiin toimiin, estääkseen ruttoa lewiämästä. Sen alueen ympäri, missä kolera oli ilmaantunut, asetettiin karanteeniwartio ja asianomaisille wirkamiehille lähetettiin rohtoja käskyllä jakaa niitä kansalle, wieläpä pakoittaakin talonpoikia niitä käyttämään.

Salmin pitäjässä oli siihen aikaan Neiglick niminen nimismies. Kansa katseli karsain silmin hänen toimipiteitään. Ei aikaakaan, niin oli Salmissa se huhu yleinen, ett'eiwät ne oudot juomat, joita hän jakeli, muuta tarkoittaneetkaan kuin ihmisten myrkyttämistä. Oudolta ja epäiltäwältä näytti kansasta sekin seikka, että pitäjän ympäri oli asetettu wartijajoukko (karanteeni=wartio), joka esti kanssakäymisen muun maailman kanssa.

Ymmärtämätöin ja taikauskoinen rahwas joutui raiwoon ja tämän raiwon uhriksi nimismies Neiglick. Eräänä päiwänä tultiin suurella miesjoukolla Neiglickin kartanolle, koston tuimat tuumat mielessä. Neiglickin kartano sytytettiin tuleen, hän itse otettiin kiinni, sidottiin lautaan ja heitettiin palawaan rowioon, sittenkun häntä sitä ennen oli rääkätty ja pahoin pidelty.

Mutta pian saiwat salmilaiset katua taikauskonsa werityötä. Sanoma saapui hallitukselle, että kansa Salmissa oli noussut kapinaan, surmannut nimismiehensä. Juurta jaksain oli „kapina" kukistettawa. Pieni sotawoima komennettiin Salmiin. Rahwas ei tehnyt aseellista wastarintaa. Kaikki Neiglickin murhassa osalliset otettiin kiinni; mikä lähetettiin Siperiaan, mikä taas sai elinkautisena Wiaporin linnassa katua tekoaan.

Murhaajia tawallisessa merkityksessä eiwät salmilaiset kuitenkaan olleet, waikka laki heidät semmoisina tuomitsi. He oliwat sokean taikauskon uhreja ja siltä kannalta on koko tuo kamala tapaus arwosteltawa.

Salmissa ja Suojärwellä oli ennen aikaan naisen ryöstö yleisenä tapana. Samoin Aunuksen Karjalassa. Nuoret miehet kumpaisellakin puolen rajaa ryöstiwät lemmittynsä. Suostuttiin waan „neidjizen tshomahizen" kanssa ajasta ja muista seikoista; neitonen rekeen ja täyttä laukkaa yli rajan. Täällä, sulhasen kotipitäjässä wihittiin nuori pariskunta awiomiehekſi ja -waimokſi. Asia oli silloin auttamattomissa. Minkä kirkko kerran oli yhteen liittänyt, sitä ei sopinut enää ihmisten purkaa.

Niin omituiselta kuin tuo kuuluukin, tapahtuu näitä naisen ryöstöjä wieläkin Salmissa. — Salmin Mantshinsaarella eli noin kymmenisen wuotta sitten pohatta talonpoika. Häntä kutsuttiin „Mantshinsoaren gubernyörikse". Hänellä oli tytär soma ja kaunis, jota wanhemmat wastoin hänen tahtoaan aikoiwat naittaa eräälle riikkaalle sen puolen kauppiaalle. Tyttö itse oli rakastunut nuoreen aunukselaiseen. Tämä olikin pyytänyt neitoa wanhemmilta, mutta turhaan. Tahtoiwat wäkisin naittaa tytärtään tuolle

rikkaalle kauppiaalle, joka päälle päätteeksi jo oli wanhanpuoleinen. Kyllähän se rakkaus itsestään tulee rikkaassa kodissa, arweliwat wanhemmat. Siis tuo ikiwanha ja aina uusi tarina, josta löytyy niin lukemattomia toisintoja.

Jo wietettiin eräänä talwisena päiwänä kihlajaisia „Mantshinsoaren gubernyörin" talossa. Juuri ennen juhlamenojen alkamista pujahti morsian pihalle. Täällä oli armas wuottamassa, koppoi nei'en korjahansa, wei matkoihinsa.

Wuotetaan, wuotetaan morsianta, „a ei kuulu". Wiimein selweni asia. Nähtiin lumessa hewosen ja reen jäljet Mantshinsaaresta mantereelle päin.

Pakolaisia ajettiin takaa, mutta hekin oliwat siltä waralta warustautuneet. Oliwat määrä taipaleille sijoittaneet werekkiä hewosia. Yli rajan, Aunukseen, pääsiwät kuin pääsiwätkin pakolaiset, meniwät papin luo ja wihittiin. Wanhemmilla ei muuta neuwoa kuin antaa rakastuneille anteeksi, kun nämä jonkun ajan perästä laillisesti wihittynä awiopariskuntana tuliwat „adiwoih", s. o. heitä terwehtimään.

Puhuessani niistä menoista, joilla karja kewäällä lasketaan talwimajoistaan, mainitsin myös „wirpawitsoja". Wirpominen tapahtuu palmusunnuntain aamulla seuraawalla tawalla: Otetaan monihaarainen pajunoksa, joka koristetaan eriwärisillä waate- ja paperitilkuilla. Tämä on wirpawitsa.

Tällainen witsa kädessä kuljetaan warhain mainitun pyhäpäiwän aamulla naapuritaloissa onnea toiwottamassa. Wuoteellaan wielä wiruwaa talonwäkeä raksutellaan wuoroonsa wirpawitsoilla, jolloin wirpoja lukee seuraawan runon:

Wirpoi, warpoi
Tuoreeks, terweeks,
Netäliks welkapiäks,
Wuueks wapaaks;
Siulle witsa,
Miulle kakkara.

„Nedjälin“ eli wiikon perästä tulewat näet onnentoiwottajat wirpomispalkkaansa saamaan. Heitä silloin kestitään piirailla y. m. Wirpawitsat jätetään taloon, jossa niitä onnentuojina säilytetään. Löytyy toinenkin wirpaluku, näin kuuluwa:

Mie en wirwo wiinan eestä,
Rahan eestä raksuttele,
Ottele oluen eestä;
Riiheltä rikkaaks.
Kujalta kuulusaks.
Hepo oroja tehköön,
Lammas kaksi kantakohon;
Lehmosesta woilusikka,
Kanasta jäitsä. [34])

Jos wirpojat myöhästywät, niin että talonwäki heidän tullessaan jo on ennättänyt nousta lewolta ja panna pirtin lämpiämään, nostetaan heidät „sawuun“ s. o. kohotetaan ylös katonrajaan. Tämä tapa on niiltä ajoilta, jolloin sawupirtit wielä oliwat yleisiä. Wirpominen on monissa paikoin nykyjään muuttunut kerjäämiseksi. Näin on laita esim. Sortawalan kaupungissa. Lähikylien köyhät ja armottomat lapset käyttäwät sitä „puistamisen“ keinona. Olkoon se heille mielellään sallittu. Wähissähän ne muuten owat armottoman lystit.

---

[25]) Jäitsä = muna.

Wanha Raja-Karjalan asuinrakennuksen muoto, joka wielä on yleinen Salmin kihlakunnan salokylissä ja Aunuksen puolella, on seuraawa.

Asuinrakennus on kaksikerroksinen, weistämättömistä hirsistä tehty, jyrkällä pystykatolla warustettu. Ikkunat owat tawallisesti toisessa päätypuolessa. Yläkerrassa on „perttji“ eli tupa, sen alla alakerrassa „karzin“ eli „luandal“, joka jotenkin wastaa kellaria. Siinä näet säilytetään perunat, nauriit „woassat“ eli kaljat y. m. Talwella käytetään sitä myös maitokamarina. Yhtä nurkkaa karsinassa sanotaan „jauhinkiwen tshupuksi“; siinä owat käsikiwet, joilla pienemmät, joka päiwä käytettäwät jauhowarat jauhetaan.

Asuinrakennuksen keskeytymättömänä jatkona owat ulkosuojat. Katto niissä tawallisesti ei ole niin jyrkällä harjanteella. Ulkohuoneusto, waikkapa rakennettukin kiinni asuinrakennukseen, on sitä kuitenkin hieman leweämpi, joten sen kattokin muodostuu loiwemmaksi.

Ulkohuoneustokin on kaksikerroksinen. Suurimman osan sen yläkerrasta muodostaa „sarai“, jota woisimme tallinparweksi nimittää. Siinä säilytetään talon työkapineet, reet y. m., kuten tallinparwella ainakin. Peräpuoli saraita, n. s. „heinien pandaw“, on tawallisesti aidattu jokapäiwäisen heinäwaraston säilytyspaikaksi. Wastapäätä pirttiä on sarailla „aitta“. Aitan ja pirtin wälillä on „sentshoi“ eli tuwanporstua; siitä wiepi „pertin uksi“ tupaan.

Perttiin woipi päästä kahta porrasta myöten. Toiset niistä owat „sarain pordahat“, joita myöten noustaan „saraille“. Ne owat sillan tapaan rakennetut, aiwan niinkuin muualla Suomessa tallin- ja nawetanparwelle wiewät ajosillat. Talwella kun tullaan taloon, ajaa matkustaja tawallisesti täysissä tamineissa hewosineen, rekineen sarain portaita myöten saraille, jättäen sinne hewosensa ja astuen itse pirttiin.

Sitä suurta owea, jota myöten täten tullaan saraille, sanotaan „sarain weräjäksi“. „Sarain mendäwästä“ astuu matkamies sitten sentshoihin, josta wiimein pirttiin. Pirttiin johtaa toinenkin, niin sanoaksemme paraadikäytäwä, n. s. „sentshoin pordahat“. Ne owat tawallisia, jyrkänlaisia rappusia.

Ulkosuojaston alakerrassa sijaitsee „tanhut“ ja „liäwy“. Edellistä käytetään tallina, jälkimmäistä nawettana. Erinäisen osan lääwästä muodostaa tawallisesti „lammasliäwy“. Tanhuaan johtaa alhaalta kaksi suurta, wastakkain sijaitsewaa owea, n. s. „tanhutweräjät“. Yksi nurkka tanhutta on erilleen aidattu. Se on „pottshiloin tshuppu“ eli sikopahna. Lääwään ja lammaslääwään johtawat sekä tanhuasta että ulkoa eri owet.

Yläkerrasta päästään kahta porrastietä myöten alakertaan. Sentshoista johtawat „tanhut pordahat“ tanhuaan; pirtistä taas päästään karsinaan „karsinpordahia“ myöten. Wiimeksi mainitut alkawat n. s. „kolpitshasta“. Kolpitsha on uunin eli „pätshin“ wieressä olewa kannellinen laatikko. Sen kantta kun kohotetaan, tulewat „karzinpordahat“ näkywiin. Kolpitshaa käytetään yöllä makuusijana. Sen kannella onkin lämmin ja hywä unta ottaa.

Nyt olemmekin jo astuneet pirtin sisään. Se on n. s. sawupirtti. Ilma sawupirtissä on aina puhdas ja raitis, syystä että siellä on niin hywä ilmanwaihto. Sawu asuu katonorsissa eikä ole haitaksi muuta kuin aamulla, pirttiä lämmittäissä. Toisessa owensuun puoleisessa sopessa kohoaa „pätshi“, harmaasta paasikiwestä, harwemmin tiileistä kokoon kyhätty. Wastapäätä pätshiä, toisella puolen owea riippuu waarnassaan seinässä „käsashtie“, sawesta walettu patakeikotin, jossa aina on wettä käsien ja silmien pesemistä warten. Käsiastian alla löytyy matala, puinen amme, johon wesi waluu, kun ihmiset pesewät käsiään tai kaswojaan.

Wastapäätä pätsiä, läwistäjän suuntaan, on pirtin peränurkka eli „suur tshuppu“. Tässä riippuu „obraz“ eli pyhimyksen kuwa. Pirttiin tulija kääntyy aina kaikkein ensimmäiseksi tätä nurkkaa kohden ja tekee ristinmerkin, lausuen samalla „rauhan rahwahal“. Tähän tapaan on kreikanuskoinen rajalainen niin tottunut, että hän luterinuskoiseen taloonkin tullessaan aina kääntyy huoneen perimmäistä nurkkaa kohden ja ristii silmänsä.

Pätsin ja kolpitsan kulmanteesta kohoaa puinen „patshas“ noin pari kyynärää lähelle kattoa. Patsaasta lähtee kaksi leweätä ortta seiniin kiinni, toinen pitkittäin, toinen poikittain pirttiä. Poikittain kulkewasta orresta lähtee pirtin seinään useampia lautoja, muodostaen leweähkön lawan. Tämä on „palattji“ eli makuulaweri. Etelä-Aunuksessa on joka pirtissä sellainen palatti; Suomen puoleisessa Raja-Karjalassa ja Pohjois-Aunuksessa on se harwinaisempi.

Keskellä pirttiä seisoo „shtola“ eli pöytä. Se on pyhä, papin siunaama esine, jota ei saa joutawasti rywettää eikä pilata. Katossa riippuu „witmi“ pitkässä, koiwuisessa wiputangossaan. Lasta liekutellaan siinä niinkuin keinussa. Pitkin pirtinseiniä kulkewat „lautshat“ eli penkit. Owensuussa tai muualla seinässä riippuu „rundugu“ eli „astieloin piettäw“. Katossa riippuu lasten huwituksena toisissa taloissa „juzro“ eli „olgehinen“ s. o. olenkorsista tehty kruunu.

Pirttiä lämmittäissä nousee sawu kattoon ja hakeiksen ulos sawureijästä. Tämä sawureikä suljetaan illalla n. s. „trubalaudalla“. Sawupiippuna käytetään ontoksi kowerrettua puuta. Se on nimeltään „truba“. Tuosta puupiipusta tuntee jo kaukaa sawupirtin.

Talonwäen kotityöt rajoittuwat wälttämättömimpiin askareihin. Kotiteollisuus on Itä-Karjalassa hywin alhaisella kannalla, semminkin mitä miehiin tulee. Työ- ja ajokaluja y. m. sellaisia ei tehdä kotona, waan ne ostetaan enimmäkseen walmiina „Suomen puolelta". Miehet eiwät juuri wälitä muusta kuin ulkotöistä. Tuwassa kuluu heidän aikansa parhaastaan toimettomuudessa, ell'emme ota lukuun werkon ja nuotan kutomista, saappaiden rakentamista ja senkin sellaista pientä askaretta.

Naiset owat kätewämpiä. He kehräämät ja ompelewat sekä kutowat wähin sarkaa ja aiwinaa. Päällyspaidoiksi ja hameiksi käyttäwät sekä miehet että naiset enimmäkseen wenäläisiä ostokankaita, heleänwäristä ja loistawaa karttuunia. Punainen eli „kumakka" wäri on se, josta enimmän pidetään.

Muutamat naiset osaawat kutoa kauniita kirjoja „käspaikkoihin" eli pyyhinliinoihin. Näissä pyyhinliinoissa tapaa usein sangen aistikkaita, wanhoja suomalaisia koristekaawoja. Ne owat aina suorawiiwaisia. Milloin eläin- ja kaswikunnan muotoja on käytetty, owat mallit wieraita, wenäläisiä. Sortawala lienee se Itä-Karjalan seutu, jossa tämä taito on korkeimmilleen kehittynyt.

Pellawasrihmaa kehrätään salokylissä wielä yleiseen kehräwarrella ja wärttinällä. Sortawalassa ja Ruskealassa alkaa „keträpuu" jo olla hywin harwinainen esine. Rukki on siellä jo syrjäyttänyt sen tieltään. Korpiselässä ja Suojärwellä on asianlaita päinwastainen.

Naisten kotitöihin kuuluu tietysti myös ruuan walmistaminen. Raja-karjalainen syöpi hywin waihtelewia ruokia, milloin waan rahaa liikenee aineksien ostoon. Sieniä ja nauriita käytetään yleisesti särpimenä, myöskin kaalia ja lanttuja. Sekin seikka, että eri sienilajeilla kansankielessä on omat nimensä, osoittaa niiden yleistä käytäntöä. Sortawalassa ja Ruskealassa esim. syödään wahweroisia

ja rouskuja ſuolakalan aſemasta, maiteroiſia, pilpperoiſia, lepperoiſia y. m. keittona.

Piiraita leiwotaan monenlaiſia. Piirastahdas „ajellaan“ eli kaulataan „pualikalla“ hywin ohueksi. Tästä tehdään piiraan kuori; „ſydän“ tehdään potatti- tai ryynipuurosta. Ryynejä nimitetään Raja-Karjalan kielimurteella „zuurumoikſi“. Tawalliſimmat owat „ozran zuurumot“. Hersryyniä ſaadaan kauppiaalta. Ne owat „groſshan zuurumoi“, ſ. o. ostoryynejä.

Tawalliſimmat piiraslajit owat „tſhipaniekat“, „ſultſhinat“, „pyöröt“ ja „keitinpiiraat“. Wiimeksi mainituita pidetään parhaimpina. Tahdas niissä on ohutta kuin paperi ja woissa paistettu. Niitä walmistetaan ſuurina juhlina ja kun ſulhaſia tulee taloon. Hywin tawallinen on n. ſ. „kurniekka“ eli kukko. Siſuksena käytetään ſiinä joko läskiä, kalaa tai lanttua aina waroja ja tilaiſuutta myöten.

Paastoa noudattaa kreikanuskoinen raja-karjalainen kotoiſissa oloissa hywin tarkasti. Silloin pannaan pöytään leipää, „wuasſaa“ eli ſahtia, ſieniä ja „ſiemenwoita“.[26]) Köyhä rahwas elää paaston aikana melkein wedellä ja leiwällä. Matkoilla ei yleenſä paastota ja waikeakſi ſe käwiſikin lännempänä, luterilaiſen wäestön keskuudeſſa.

Kun paasto on päättynyt, ſyödään ſitä runſaammin ja ylelliſemmin. Raja-karjalainen ei yleenſä oſaa ſäästää. Hän elää iloiſesti päiwän tultuaan ja näkee puutetta, kun warat owat lopuſſa. Katkera kokemus oſoittaa hänelle hywinkin uſein tällaiſen elämäntawan turmiolliſuutta, mutta hän ei ota tuosta opista ojentuakſeen.

---

[28]) Pellawasöljyä.

Ulkotyöt owat miesten huostassa, paitsi kasken wiertäminen ja heinän teko, johon naisetkin ottawat osaa. Kaskea poltetaan wahwasti. Wuonna 1893 Itä-Karjalaa koh-

Naisia kaskea wiertämässä. Walokuwan mukaan.

dannut kato syntyikin suureksi osaksi siitä syystä, että edellinen kesä oli ollut niin sateinen, joten kasket jäiwät polttamatta.

Pellot hoidetaan huonosti. Wuorowiljelys on, niinkuin arwatakin sopii, yleensä tuntematoin, niinikään suowiljelys. Wiime wuosina on kuitenkin Jaakkimassa ja Sortawalassa wieläpä Suistamollakin alkanut näkyä oireita parempaan suuntaan. Yksi ja toinen yrittelijäämpi talollinen on alkanut heiniä wiljellä. Jaakkimassa on jo perustettu useampia kylämeijereitä, joiden osakkaat owat talonpoikia. Samanlaisia yhtiömeijereitä on Sortawalassakin syntynyt. Tämä on tietysti luettawa Karjalan radan ansioksi. Ja suuren muutoksen tulee tämä rata epäilemättä ennen pitkää aikaansaamaan Itä-Karjalan taloudellisissa oloissa.

Syksyllä kasataan leikattu wilja aumoihin ja puidaan sitten tarwittaissa talwen kuluessa. Tämä on tietysti suurta wiljan haaskausta, sillä siten karisee paljon siementä hukkaan. Hiiret tekewät myös aumoissa suurta wahinkoa. Jos talossa wielä kesällä löytyy puimattomia kekoja, niin pidetään sitä suurena rikkauden merkkinä. Tawallisesti on kuitenkin kotikaswuinen wilja jo kewättalwesta lopussa ja loput wuotta eletään Wenäjän jauholla. Näin on enimmäkseen laita Laatokan rantamaillakin, waikka siellä, esim. Sortawalan pitäjässä, on erittäin lihawat sawimaat.

Salolaisten paras tulolähde talwella on „parrenajo". Kewäällä saawat loisetkin työnansiota „parrenuitossa". Silloin on wilkas elämä jokiwarsilla. Miehet lepääwät yönsä salolla. Laitetaan kaksi matalaa katosta wastakkain ja ne peitetään kuusenkuorella ja hawuilla. Katosten wäliin warustetaan kelohongan pölkyistä nuotiotuli, joka palaa wähällä liekillä koko yön, jos pölkyt owat tarpeeksi paksuja. Tämä on „parsimiesten" ja metsämiesten „maja".

Suurella salolla löytyy myös siellä täällä n. s. „metshiperttejä", joissa woipi lewätä yönsä warsin mukawasti. „Metshipertti" on niin matala, ett'ei mies mahdu siinä pystyssä seisomaan. Muuta aukkoa ei löydy kuin owi waan. Nurkassa on tulensija. „Metshiperttiä" lämmittäissä tulee sawu tosin sisään, mutta asuu kuitenkin siksi korkealla,

ett'ei se laattialla makaajalle ole minään wastuksena. Owi on tietysti tulen palaessa pidettäwä auki.

Karjalainen on hilpeä luonteeltaan ja rakastaa huwitusta. Kreikanuskoinen raja-karjalainen liiatenkin. Ainakin kerran wiikossa kokoontuu siellä kylän nuoriso johonkin taloon „bessodaa" eli tanssi-iltamaa wiettämään. Silloin tanssitaan „brishakkaa" ja muita sen puolen tansseja. Nämä tanssit owat nähtäwästi wenäläistä alkujuurta tai ainakin sieltäpäin aiheutuneet. Säestys tapahtuu tawallisesti „sharmankalla" eli harmoonikalla. Salokylissä saapi wielä kuulla kanteleensoittoakin. Mutta kansanlauluja kanteleella harwoin enää soitetaan, enimmäkseen waan tanssisäweleitä.

Hauskaa on nähdä nuorten tyttöjen „illatshua", kun he kokoontuwat johonkin taloon morsiusapua kehrämään. Talosta saapi jokainen kehräpuun ja pellawia. Koko illan ja yön wiettäwät tytöt yhdessä. Aika kuluu hupaisesti kehrätessä ja tarinoidessa. Joku tytöistä, jolla on kaunis ääni, alkaa laulaa ja muut siihen yhtywät. Sellaisissa tilaisuuksissa saapi usein kuulla kauniita kansanlauluja ja lyyrillisiä runoja.

Pitkinä talwi-iltoina kokoontuu talonwäki toisinaan jonkun taitawan sadunkertojan ympäri „soakkunaa" kuulemaan. Silloin siirrytään kerrassaan ihmeitten maailmaan, jonka luomisessa Raja-Karjalan kansalla on niin rajatoin mielikuwitus.

Tapa, jolla Raja-Karjalassa wierasta terwehditään, on wilkas ja sydämmellinen. Salokylissä, missä „loittolaisia" harwoin liikkuu, onkin wieras terwetullut. Pirttiin tulija, jos hän on kreikanuskoinen, kääntyy aina

enſin „ſuureen tſhuppuun“ päin „jumalojen“ puoleen ja tekee heille ristinmerkin. Wasta tämän tehtyään terwehtii hän talonwäkeä.

„Terwe rahwahal“, kuulun tulijan ſuusta.

„Terwe wierahal“, wastaa ſiihen talonwäki.

„A midäbö kuuluw wierahal. Iſhtu welli lautſhal, pagiſhe min tiiät“.

„Ei midäi, rauhu wai“.

„A ſehäi hywä“, wastataan taas talonwäen puolelta.

„Se hywä, ſe hywä“ toistaa wielä moneen kertaan ruotimummo waikeroiwalla äänellä „pätſhiltä“.

Löytyy monta muutakin terwehdystapaa. Jos kohtaa työssä olewan ihmiſen, niin terwehditään häntä ſanoilla: „terwe ſinul, Jumal abuh roadajal“. Jos tapaa naiſen, joka peſee pyykkiä, niin kuuluu terwehdys: „terwe ſinul, joutſhenii“, ſ. o, tulkoon ſinun pyykkiſi niin walkeakſi kuin joutſen. „Joutſhenii pidäy“, wastaa ſiihen toinen, ſ. o. pitää koettaa.

Kun wieras lähtee pois talosta, niin on hywästijättö talonwäen puolelta yhtä ſydämmellinen. „Terwehen mängeä! Jumal abuh! Toitſh', tulgoa! Elgeä osſotikko! Elgeä pahaks pango!“

Sisällys.

Ensimmäinen luku. Laatokan rantamailla . . . . . Siw. 3.
Toinen luku. Salomailla . . . . . „ 40.
Kolmas luku. Runo- ja taikamailla . . . . . „ 63.
Neljäs luku. Karjalan aatelia . . . . . „ 108.
Wiides luku. Kowan onnen Karjala . . . . . „ 126.
Kuudes luku. Tapoja ja luonteita . . . . . „ 142.

Kuwien luettelo.

Näköala Riuttawuorelta Sortawalan saaristossa. (J. Inhan walokuwan mukaan) . . . . . Nimilehden edellä.
Honkasalon pää Laatokan ulkosaaristossa, Sortawalan pitäjää. (J. Inhan walokuwan mukaan) . . . . . Siw. 5.
Hylkeen pyyntiä . . . . . „ 17.
Wärtsilän rautaruukki . . . . . „ 25.
Pitkänrannan waskikaiwos . . . . . „ 28.
Pitkänrannan kaiwosalueelta . . . . . „ 29.
Pamilonkoski Ilomantsin salolla. (J. Inhan walokuwan mukaan) . . . . . „ 41.
Karhun pesällä . . . . . „ 53.
Wornaset: Jiwana, Petri ja Jyrki. (J. Inhan walokuwan mukaan piirustanut J. E. Kortman) . . . . . „ 58.

Ontrei Wanninen eli Borissa, wiimeinen Kalewala runojen laulaja Sortawalassa. (Walokuwan mukaan. Kuwa otettu w. 1885 . . . . . „ 80.
Mysyswaaran Petri ja Jehkin Jiwana (Shemeikkalaisia), laulaen runoa. (J. Inhan walokuwan mukaan) . . . . . „ 115.
Salomaisema Pamilonkosken warrella Ilomantsissa. (J. Inhan walokuwan mukaan) . . . . . „ 144.
Naisia kaskea wiertämässä. (J. Inhan walokuwan mukaan) „ 169.

Paitsi tätä wihkoa otetaan Kansanwalistus-seuran toimitusten nyt alkawaan kahteenkymmenenteen ensimmäiseen wuosikertaan seuraawat kirjaset:

Suomen perustuslakien historiallinen kehitys. Kirjoittanut Z. Suutarla, entinen waltiopäiwämies.

Juho Pynninen ja kansakirjastot. Wiisikymmenwuotinen muisto. Kirjoittanut A. M.

Maantieteellisiä kuwaelmia. Italia II. Kirjoittanut Emil Nerwander.

Toimitusten wiime (1894) wuosikertaan kuuluwat seuraawat kirjaset:

87. Kuwaelmia Itä-Suomalaisten wanhoista tawoista II. Maahanpaniaiset. Kirj. Johannes Häyhä . . . . . —: 50.
88. Maantieteellisiä kuwaelmia XIX. Italia I. Kirj. E. Nerwander 1: 50.
89. Wiipurin läänin palauttaminen muun Suomen yhteyteen. Kirj. Joh. Rich. Danielson . . . . . 1: 75.
90. Marjojen säilyttäminen ja käyttäminen taloudessa. Kirj. Awid Th. Genetz . . . . . —: 25.

Kansanwalistus-seuran luonnontieteellisestä kirjastosta

löytyy walmiina seuraawat kaksi osaa:

Kemia. Kirjoittanut Edw. Hjelt. Hinta nid. Smk 3: 50 — sid. Smk 4: —
Geologia. Kirj. A. F. Tigerstedt. Hinta nid. Smk 4: 50 — sid. Smk 5: —

Kansanwalistus-seuran historiallisista lukukirjoista

on walmiina ensimmäinen osa:

Ruoskan historia. Kertonut J. W. Ruuth. Hinta sid. Smk 6: —

Kansakirjasto Kansanwalistus-seuran toimittama

sisältää seuraawat osat:

1. Runeberg, J. L. Wänrikki Stoolin tarinat . . . . . 1: — ja 1: 50.
2. Apraham Lincoln. Kirj. A. W. Grube . . . . . 1: — „ 1: 50.
3. Kultaku. Kirj. H. Zschokke. . . . . 1: 25 „ 1: 50.
4. Robinson Ruorempi. J. H. Campen mukaan . . . . . 2: —
5. Punainen kansa. Kirj. A. Gripenberg 1: 50

Kansanwalistus-seuran lehtisiä

löytyy nykyään walmiina 41 numeroa, osaksi 8 siwuisia, osaksi 16 siwuisia. Näytekappale kaikista maksaa Smk 2: 50, yksitellen 5 ja 10 p. kappaleesta, kirjoittain (25 kapp.) 75 p. ja Smk 1: 50. Hintaluettelo saatawissa.

Terweydenhoito-yhdistyksen lentokirjoja

Kansanwalistus-seuran kustannuksella on ilmestynyt:

5. Miten meidän tulee wastustaa koleraa. Kirj. J. Hagelstam . . — 25.
6. Raskaudentilan terweydenhoito. Kirj. A. Törngren . . . . . —: 25.
7. Woimistelun merkitys terweydelle. Kirj. J. Wilskman . . . —: 25.

Kansanwalistus-seuran nuottiwarasto. Walmiina 26 wihkoa sekaäänisiä, miesäänisiä ja naisäänisiä lauluja. Jokaisen wihkon hinta 25 p.

Krohn, Kertomuksia Suomen historiasta. 2 osaa. Hinta 10 m.
Erwasti, Suomalaiset Jäämeren rannalla. Hinta 4 m.

☞ Kansakirjastoja warten hankkii seura huokeihin ehtoihin muidenkin kustantamia suomalaisia ja ruotsalaisia kirjoja. Seuran sitä warten toimittama kirjaluettelo, jossa luetellaan toista tuhatta suom. kirjaa, saadaan hinnatta, jos pyydetään osoitteella:

Kansanwalistus-seura Helsingissä.

Hinta: 1 markka 50 penniä.